http://www.jyu.fi/library/tutkielmat/468/

TVÅ SPRÅK - TVÅ REFERAT
Att uttrycka sig under tidspress

Pro gradu -avhandling
i nordisk filologi
vid Jyväskylä universitet

Kurki, Anu
Muumäki, Heidi

1997

INNEHÅLL

1. INLEDNING 1

2. KLASSIFIKATION AV VÄRLDENS SPRÅK 4
2.1. Allmänt 4
2.2. Genealogisk indelning 4
2.3. Typologisk indelning 6
2.4. Arealisk indelning 7
2.5. Språk och verklighetsuppfattning ?

3. TALAT OCH SKRIVET SPRÅK 11
3.1. Skrift 12
3.2. Sekundär muntlighet 13
3.3. Tal 13
3.4. Normer 15

4. FACKSPRÅK 17
4.1. Allmänt 17
4.2. Funktioner och särdrag 17
4.3. Fack- och standardspråk 18

5. MASSKOMMUNIKATION 19
5.1. Massmedierna 20
5.2. Radio som kommunikationsmedel 21
5.3. Radiospråket 22
5.3.1. Allmänt om etermediespråket 22
5.3.2. Radiospråkets särdrag 23

6. SPORTREFERAT 26
6.1. Språket i sportreferaten 27
6.2. Sportreferenten 30
6.3. Sportreferat som dagens berättelse 32

7. MATERIAL OCH METOD 35

8. PLATS OCH RIKTNING I ISHOCKEYREFERATEN 38
8.1. Allmänt 38
8.2. Plats- och riktningsbeteckningar 39
8.2.1. Plats 39
8.2.2. Riktning 47
8.2.3. Plats/riktning 53
8.2.4. Plats eller riktning anges med
prepositionsfraser eller adverb 56
8.2.5. Plats- eller riktningsbeteckning endast i finskan 59
8.3. Deiktiska uttryck 61
8.3.1. Korrelatet står före adverbet 61
8.3.2. Utelämnat korrelat 64
8.3.3. Korrelatet står efter adverbet 67

9. PUCK 70
9.1. Puck nämns i båda referaten 70
9.2. Puck nämns i det ena referatet 72
9.3. Ingetdera referatet nämner puck 78
9.4. Substantiven *puck* och *kiekko* som olika satsdelar 80
9.4.1. *Puck* som subjekt 80
9.4.2. *Kiekko* som subjekt 81
9.4.3. *Puck* som objekt 83
9.4.4. *Kiekko* som objekt 84
9.5. Pronomenet *det* 85

10. VERB 89
10.1. Allmänt 89
10.2. Frekvenser 90
10.3. Utelämnande av verb 92
10.3.1. Verb fattas i båda referaten 94
10.3.2. Verb fattas i der finskspråkiga referatet 97

10.3.3. Verb fattas i det svenskspråkiga referatet 103
10.3.4. NAMN-konstruktionerna 106

11. BINDNINGSMEDEL I ISHOCKEYREFERATEN 110
11.1. Allmänt 110
11.2. *Och/ja* 112
11.3. *Så* 116
11.4. *Men/mutta* 118
11.5. *I stället/ sen sijaan* 119
11.6. Andra ord 121

12. KONSTRUKTIONER MED PRONOMEN SOM OCH JOKA 124
12.1. Allmänt om *som* och *joka* 124
12.2. *Som* och *joka* i referaten 125

13. DISKUSSION 139
13.1. Sammanfattning 139
13.2. Jämförelse med Strømnes' studie 143
13.3. Skillnader mellan finska och svenska 147

LITTERATUR 150

1. INLEDNING

Detta pro gradu -arbete handlar om språket i ishockeyreferat i radio. Som material har vi ett svenskspråkigt och ett finskspråkigt referat om samma spel. Det svenskspråkiga referatet görs av Frank Sjöman i Riksradion och det finskspråkiga av Raimo Häyrinen i Radio Suomi. Syftet med vårt arbete är att undersöka hur referenterna uttrycker sig i situationer där de inte har tid att planera sina yttranden. Vi antar att det finns skillnader mellan referenterna eftersom referenterna har skilda modersmål som typologiskt sett skiljer sig mycket från varandra.

Vi har valt detta ämne eftersom ishockey alltid har intresserat oss och eftersom det talade språket har börjat fascinera oss under våra studier. Det finns relativt många undersökningar om det talade språket men språket i ett ishockeyreferat är ett nästan outforskat område. Vi har hittat endast två kontrastiva undersökningar som båda gjorts av Strømnes (1973, 1974). Därtill finns det några pro gradu -arbeten men de behandlar sportspråket i mera allmänna drag. Det har varit inspirerande att undersöka detta område som hittills endast fått lite uppmärksamhet.

Föreliggande arbete är en kvalitativ fallstudie. Hela undersökningen baserar sig på materialet. Vi beskriver och analyserar användningen av olika språkliga medel i referaten.

I analysdelen (kapitlen 8, 9, 10, 11, 12) redogör vi för de drag som vi anser viktigast och mest intressanta. Vi behandlar sammanlagt fem områden: plats och riktning, *puck/kiekko*, verb, bindningsmedel samt relativsatser med *som/joka*.

Vi anser att plats- och riktningsbeteckningarna är den viktigaste dimensionen i ett ishockeyreferat eftersom ishockeyspelet är ständig rörelse. Plats- och riktningsbeteckningarna är särskilt betydelsefulla i ett ishockeyreferat i radio därför att lyssnaren inte själv kan se spelhändelserna i rinken. Ordet *puck/kiekko* är centralt i ett referat eftersom hela ishockeyspelet sker runt pucken och dess rörelser. Substantivet *puck/kiekko* utelämnas ofta och vi vill redogöra för vilka medel ordet ersätts med och om utelämnandet försvårar förmedlingen av information.

Vi behandlar verben i referaten eftersom de enligt den traditionella grammatiken uttrycker rörelse men de utelämnas ofta i referaten. Det är intressant att se vilka andra medel betecknar verksamhet. Eftersom ishockeyreferatet är en monolog ska det vara sammanhängande och flytande. Alla händelser i spelet hör ihop och därför måste referatet också vara koherent. Vi behandlar olika bindningsmedel som gör referaten koherenta.

Som sist i analysdelen betraktar vi användningen av relativpronomenen *som* och *joka*. Denna del har inte samma anknytning till ett ishockeyreferat som de fyra övriga områdena i undersökningen men den började intressera oss när vi lyssnade på referaten. Vi märkte att relativpronomenet *som* mycket ofta används i det svenskspråkiga referatet medan det finska pronomenet *joka* är sällsynt. Vi vill undersöka varför det förhåller sig så.

I teoridelen ger vi en överblick över den allmänna teoretiska bakgrunden till arbetet. Först presenterar vi en klassifikation av världens språk och behandlar lite närmare finska och svenska språket samt förklarar hur språk och verklighetsuppfattning hänger ihop med varandra enligt Sapirs och Whorfs uppfattning. Kapitel 3 handlar om språkets tre dimensioner närmare. Vi jämför talat och skrivet språk med varandra och tar med språkformen mellan dessa två som kallas sekundär muntlighet. Språket i ishockeyreferaten representerar den sekundära muntligheten och kan också anses höra till fackspråken som behandlas i kapitel 4.

Vi ger även en översikt över masskommunikation eftersom radion hör till massmedierna och radiospråket spelar fortfarande en viktig roll i samhället. Det ställs höga krav på det och det kritiseras flitigt. I kapitel 6 behandlas sportreferat och sportreferent. Ett sportreferat är en muntlig berättelse som har sin egen stil.

Finska och svenska är typologiskt olika språk som uttrycker föremål och fenomen på olika sätt (Karlsson 1994). Eftersom språken skiljer sig från varandra, kan det spekuleras över om talarna av olika modersmål också tänker olika. När vi förklarar språkliga skillnader betraktar vi dem med utgångspunkt i de grammatikor som är avsedda för skrivet språk. Vi anser ändå att det talade språket inte är ogrammatiskt eller ofullständigt utan att det utgör ett eget system som ska undersökas med utgångspunkt i dess egna egenskaper.

2. KLASSIFIKATION AV VÄRLDENS SPRÅK

2.1. Allmänt

Det har räknats att det finns mellan 4000 och 7000 språk i världen (Karlsson 1994, 241). Häkkinen (1993, 37) däremot hävdar att det är omöjligt att noggrant ange det exakta antalet språk. Genom att systematiskt jämföra olika språk med varandra har man kunnat gruppera världens språk i flera språkfamiljer.

Olika språk både skiljer sig åt och liknar varandra i många avseenden. Till sådana universella egenskaper hör t.ex. att alla naturliga språken tycks uppfylla samma slags funktioner och att deras uppbyggnad på olika nivåer har gemensamma drag (Linell 1978, 54). Språken kan jämföras med varandra på olika sätt och för olika ändamål. De vanligaste klassificeringssystemen baserar sig på genealogiska, typologiska och arealiska grunder.

De två idrottsreferat som analyseras i föreliggande arbete representerar två språk som är mycket intressanta ur den språktypologiska synvinkeln: finska och svenska. Finskan hör till de uraliska språken och dess närmaste släktsspråk är de östersjöfinska språken (t.ex. estniska, karelska och vepsiska). Finska språket skiljer sig något mera från estniskan än danskan skiljer sig från svenskan. (Se t.ex. Leino 1989, 16; Karlsson 1985, 13.)

Svenskan såsom de flesta europeiska språken hör däremot till de indoeuropeiska språken. Den indoeuropeiska språkfamiljen består av elva grenar som i sin tur indelas i flera grupper (Spurkland 1987, 22-24). Det svenska språket tillhör den nordgermanska gruppen tillsammans med isländskan, färöiskan, norskan och danskan.

2.2. Genealogisk indelning

Enligt den genealogiska indelningen grupperas språken på basis av släktskapsrelationer. Alla språk som anses härstamma från ett och samma urspråk hör till samma språkgrupp. De språk som tillhör den uraliska språkstammen härstammar från det uraliska urspråket medan de indoeuropeiska språken har sitt ursprung i det indoeuropeiska urspråket. (Häkkinen 1993, 17.)

Språksläktskapet kommer fram både genom det gemensamma ordförrådet och genom likheterna i den grammatiska strukturen (Korhonen 1993, 54).

Finskan leder sitt ursprung tillbaka till de uraliska språken medan svenskan hör till den indoeuropeiska språkfamiljen såsom de flesta europeiska språken (Karlsson 1994, 224-225). De uraliska språken skiljer sig betydligt från de indoeuropeiska språken när det gäller språkets struktur.

För de uraliska språken är typiskt att orden kan bli långa eftersom språken är syntetiska. Till ordstammen fogas avlednings- och böjningsaffix. De mera analytiska språken, t.ex. de indoeuropeiska språken, använder ofta självständiga ord i stället för affix. Som exempel kan nämnas finskans *talo-ssa-ni-kin* 'hus + i + mitt + också' och dess svenska motsvarighet *också i mitt hus*. De uraliska språken har flera kasus än de indoeuropeiska språken. Finskan har 15 kasus medan svenskan bara har två. (Korhonen 1993, 55-56.)

I de uraliska språken uttrycks ägande med hjälp av possesivsuffix som fogas till huvudordet, i de indoeuropeiska språken används däremot ett fristående possesivpronomen, t.ex. fi. *poika-ni* sv. *min son*. De uraliska språken föredrar postpositioner medan prepositioner är sällsynta. I de indoeuropeiska språken är det tvärtom, t.ex. fi. *puun alla* sv. *under trädet*. En ytterligare skillnad är genussystemet. De uraliska språken saknar grammatiskt genus. Substantiven indelas inte i femininer, maskuliner och neutra, såsom i de indoeuropeiska språken och därför är pronomenet för den tredje personen i singularis detsamma både för manliga och kvinnliga personer, t.ex. fi. *hän* sv. *han, hon*. (Korhonen, 1993, 55-56.)

2.3. Typologisk indelning

Språken kan också indelas efter typologiska grunder. Detta innebär närmast en fokusering på strukturella likheter och olikheter (Linell 1978, 200). Sapir indelade språken i tre typer alltefter antalet morfem: ett analytiskt språk (ett morfem per ord), ett syntetiskt språk (ett litet antal morfem per ord) och ett polysyntetiskt språk (ett stort antal morfem per ord) (Croft 1990, 40). Man kan också indela språken i fyra grupper på basis av hur morfemen fogas till varandra:

1. Isolerande språk; orden böjs inte alls utan satserna utgörs av självständiga morfem och grammatiska förhållanden uttrycks med hjälp av ordföljd och olika partiklar, t.ex. i kinesiskan.
2. Agglutinerande språk; grammatiska förhållanden visas genom att foga olika osjälvständiga morfem till ordstammen, som t.ex. i turkiskan.
3. Flekterande språk; gränserna mellan olika morfem är oklara eftersom morfemen smälter ihop. De flesta indoeuropeiska språken hör till denna grupp.
4. Syntetiska språk; rotmorfemen är fogade till varandra i långa kedjor som utgör ett ord, t.ex. många indianspråk är sådana. (Korhonen 1993, 66-69.)

Häkkinen (1993, 23) anser att svagheten i en sådan språkindelning är att den inte passar exakt till något språk. T.ex. finskan anses vara agglutinerande men den har även drag av alla andra grupper. Eftersom det finns stora strukturella skillnader mellan världens språk, är det omöjligt att på samma gång presentera en allmängiltig och exakt typologisk indelning.

På sistone har syntaxen blivit ett allt viktigare forskningsobjekt inom språktypologin. Särskilt de ordföljdstyper som baserar sig på Greenbergs (1966) forskning har studerats mycket. Utgångspunkten är huvudsatsdelarnas (subjekt, objekt, predikat) ordningsföljd och i princip kan det förekomma sex olika varianter: SVO, SOV, VSO, VOS, OSV, OVS. De flesta språken hör till SVO- eller SOV -språken men också VSO-språk finns i världen. (Korhonen 1993, 72-73.) Det finns språk som inte klart hör till den ena eller den andra typen såsom t.ex. finskan, som inte är ett typiskt SVO-språk utan en blandning av SVO- och SOV -typerna. Svenskan är ett SVO-språk som normalt har verbet på andra plats efter subjektet. (Karlsson 1994, 242-243, 156.) Ordföljden i finskan är inte alls så strängt bestämd som i svenskan. Detta beror på att relationerna mellan satsdelar uttrycks med hjälp av böjningsändelserna medan dessa relationer i de analytiska språken uttrycks med ordföljden (Nykysuomen käsikirja 1992, 172).

2.4. Arealisk indelning

De typologiska och genealogiska indelningarna är de viktigaste ur lingvistisk synvinkel men den arealiska, geografiska, indelningen spelar också en betydande roll när man jämför språk. De språk som talas inom samma område och som har en ömsesidig växelverkan påverkar varandra. Alla språkets nivåer är inte lika känsliga för främmande inflytande, t.ex. böjningen bildar ett ganska fast system medan ordförrådet lånas tämligen lätt från ett språk till ett annat. (Häkkinen 1993, 24.)

I finskan syns svenskans påverkan på många språkliga områden, särskilt i ordförrådet. Detta kan förklaras med historiska skäl. Finland var under flera århundraden en del av Sverige. Svenskan användes på alla högre nivåer i samhället medan finskan endast talades bland bönderna i Finland. Eftersom de olika samhällsklasserna hela tiden hade kontakt med varandra lånades språkliga element ömsesidigt. Först i mitten av 1800- talet började man inse det finska språkets betydelse.

Även om finskan och svenskan typologiskt och genealogiskt är helt olika språk, kommer de arealiskt sett närmare varandra. Våra kulturer och vårt tänkande liknar i hög grad varandra. Som tidigare konstaterats syns detta i ordförrådet; i finskan finns det flera ord och uttryck som antingen är anpassade lån eller direkta översättningar från svenskan. Det är t.o.m. möjligt att blanda finska ord och svenska strukturer eller tvärtom såsom finlandssvenskarna gör.

Universellt sett är både finskan och svenskan mycket små språk och har alltid påverkats av andra större språk. När man jämför finskan med svenskan finns det nästan dubbelt så många svensktalande som finsktalande. Utanför de finska gränserna är det praktiskt taget bara Estland där man kan klara sig med finskan medan svenskan förstås överallt i de nordiska länderna.

De tre nämda indelningssätten utesluter inte varandra utan snarare kompletterar varandra (Häkkinen 1993, 24-25). Greenberg (1974, 60) konstaterar att det är mera sannolikt att de språk som är närbesläktade är typologiskt lika än de språk som är släkt på långt håll eller inte alls. Men även om några språk är närbesläktade, betyder det nödvändigtvis inte att dessa

språk tillhör samma typologiska grupper. (A.a. 1974, 57).

2.5. Språk och verklighetsuppfattning

Termen *naturligt språk* betyder ett språk som är naturligt framvuxet i en språkgemenskap och inte medvetet konstruerat för vissa ändamål (se t.ex. Linell 1978, 30). De enskilda språken existerar tack vare människornas språkförmåga. Språket kan granskas från många olika synvinklar; å ena sidan är det ett autonomiskt system, å andra sidan ett socialt, kulturellt, mentalt, biologiskt och kognitivt fenomen. (Karlsson 1994, 1.) Vi betraktar språket från den andra synvinkeln. Språket är bundet till den kultur och det samhälle där det talas. Genom språket avspeglas kulturens inverkan på en individs tänkande.

Det är omöjligt att förmedla tankar direkt och därför har språket en viktig roll i att uppfylla denna funktion (Leino 1987, 26). Ett språkligt yttrande förmedlar inte bara information utan med det etableras och upprätthålls även relationer med andra människor. Yttrandet ger också information om talaren, t.ex. accenten kan röja från vilken del av landet talaren kommer eller vilken social bakgrund han har. (Trudgill 1979, 13-14.)

Det är en universell tendens att språket tillåter talaren använda samma uttryckssätt även om han talar om helt olika saker. Den här tendensen förverkligas både i finskan och i svenskan. Det är fråga om mångsidigt utnyttjande av språkliga medel, eftersom det bara finns ett begränsat antal språkliga former men ett obegränsat antal betydelser som måste uttryckas. Talaren är då tvungen att noggrant tolka varje yttrande och trots allt kan han inte vara säker på att han har funnit den tolkning som talaren avsett. (Leino 1987, 42-43.)

För människorna är språket det viktigaste kommunikationsmedlet. När man kommunicerar gäller det alltid att påverka: talaren vill att lyssnaren godtar eller övertar en verklighetsbeskrivning eller att han intar en viss hållning eller företar vissa handlingar. (Teleman 1979, 141.) Den mänskliga kommunikationen kan indelas i verbal och icke-verbal kommunikation. När man talar är det omöjligt att inte kommunicera icke-verbalt och normalt kompletterar och understödjer den icke-verbala kommunikationen det språkliga uttrycket. (Linell 1978, 19-20.)

Som vanligast och naturligast är talkommunikationen i sådana situationer där både talaren och lyssnaren är närvarande. Detta underlättar kommunikationen eftersom talaren då kan använda både verbala och icke-verbala kommunikationsmedel. I en normal talsituation finns det även möjlighet till återkoppling. Kommunikationen är alltså både ömsesidig och interaktiv. (Se t.ex. Linell 1978, 18-19.)

Kulturen består av ett stort antal teckensystem på olika nivåer. Språket är ett av dessa. Jämfört med språket är de övriga systemen mindre entydiga och därför svåra att undersöka. Om man anser att språket är en interaktiv kommunikations- och förståelseprocess, är det omöjligt att skilja språket från språkbruket. Att tolka ett yttrande kräver både språkbehärskning och gemensam kunskap om omvärlden. (Mäkelä 1987, 11, 14-16.) Eftersom språket är ett socialt fenomen, är det fast knutet till den sociala strukturen och samhällets värdesystem (Trudgill 1979, 19). Människan reagerar inte direkt på stimuli i omgivningen utan som buffert har hon ofta ett symboliskt system som kulturen har befäst. Det är just kulturen som bestämmer vilka stimuli som är relevanta och vilka som inte är det. Av detta beror i stort sett hur finfördelad kategorisering varje kultur behöver på olika områden, t.ex. samerna har många ord för renar och eskimåerna för snö. Bakom kategoriseringen ligger den betydelse som de respektive fenomena har för kulturen. (Leino 1987, 35.)

Språket är avhängigt av kulturmönstret, d.v.s. av de värderingar och attityder som överväger på de respektive kulturområdena (Stedje 1991, 33-34). Skillnaderna i det kulturella beteendet manifesterar sig alltså i språket (se t.ex. Thorén 1991, 47-48). Varje kultur har sina egna konventioner även när det är fråga om språkliga handlingar. De konventioner som reglerar det sociala beteendet förmedlas genom språket och därför kommer en språkgrupps kulturella egenart fram i det ordförråd som gruppen använder. För att språkhandlingen ska nå det avsedda resultatet, ska kommunikationsparterna vara överens om konventionerna så att det inte uppstår något regelbrott som har negativa följder. (Thorén 1991, 47-48.) Det har visserligen visat sig att inte heller de människor som lever i samma kultur och talar samma språk har identiska begreppssystem och därför kan det sägas att de trots det gemensamma modersmålet talar "olika språk" (Leino 1987, 47-48).

Språket kan inte isoleras till ett abstrakt system oberoende av talaren utan det innehåller också språkbrukaren och talsituationen. Språket har både en psykologisk och en social existensform. Den psykologiska formen betyder att varje språkbrukare har tillägnat sig språket och kan därför producera en obegränsad mängd av språkliga yttranden. Den sociala existensen har att göra med det faktum att språksystemet inte är uppfunnet av en individ utan är ett socialt fenomen. (Leino 1987, 28.) Det är en allmän uppfattning att språket till en stor del är ett socialt arv och att med hjälp av det socialiseras individen in i olika sociala grupperingar (Linell 1978, 248).

Det är rimligt att anta att det sker en ömsesidig växelverkan mellan tanke, språk och kultur. Detta samspel får olika betoningar i litteraturen. De två vanligaste tolkningarna inom lingvistiken härstammar från Sapir och Whorf:

> 1. Språket bestämmer tänkandet vilket leder till att tänkandet hos talarna av skilda språk blir olika för olika språk skiljer sig i väsentliga avseenden från varandra.
> 2. Tänkandet är väsentligen oberoende av språket men både språket och tänkandet är delvis beroende av de kulturella betingelserna.
> (Hjelmquist & Strömqvist 1983, 171.)

Det finns två olika tolkningar av Sapir-Whorf -hypotesen och enligt den starka tolkningen bestämmer det språk som vi råkat lära oss i ett visst samhälle vårt tänkande och vår verklighetsuppfattning. Språket bestämmer vad vi överhuvudtaget kan tänka. Enligt den svaga tolkningen påverkar och delvis styr det enskilda språket som vi råkat lära oss vårt tänkande och vår uppfattning av verkligheten men vi kan i viss mån frigöra oss från språkets tvångströja. Denna tolkning anses ligga närmare verkligheten. (Se t.ex. Linell 1978, 49 ; Leino 1987, 31-32 ; Hjelmquist & Strömqvist 1983, 171-172.)

Enligt Trudgill (1979, 25-26) innebär Sapir-Whorf -hypotesen att talarens språk åstadkommer en serie av kategorier som fungerar som ett nät som talaren ser världen igenom och som begränsar hans sätt att kategorisera olika fenomen. De flesta europeiska språken är likadana i detta hänseende eftersom de har en gemensam genetisk grund och en lång kulturell kontakt

med varandra. Talarnas världsbilder är därför inte så olika men ibland händer det att olikheterna mellan språk leder till olikheter i att uppleva verkligheten. (A.a. 1979, 25-26.)

Sapir-Whorf -hypotesen har tillämpats på ordförrådets uppbyggnad och det visar sig att många språk saknar vissa typer av termer som finns i andra språk. Slutsatsen blir att man inte kan tänka i sådana begrepp som saknar uttryck. (Linell 1978, 51.) Enligt vår uppfattning gäller denna slutsats ändå inte i verkligheten. Även om modersmålet saknar uttryck för ett visst begrepp som vi känner till från en annan kultur, förhindrar det inte oss att tänka i ett sådant begrepp. Vi kan lösa uttrycksproblemet genom att låna uttrycket från ursprungsspråket. Detta kommer fram t.ex. i de internationella termer som används i idrottsspråket. I vårt material syns det som bäst i det svenskspråkiga referatet där det finns rikligt av engelska termer; t.ex. *icing*, *offside*, *tripping*, *forward*, *centern* och *rebound*.

3. SKRIVET OCH TALAT SPRÅK

3.1. Allmänt

Man använder på sätt och vis samma språk när man talar och skriver men Linell (1978, 222) anser ändå att det ofta finns så stora skillnader att det är motiverat att tala om klart skilda varianter av det gemensamma språket. Skillnaderna beror på flera olika orsaker men den viktigaste av alla är att tal och skrift produceras under olika villkor vilket leder till att det talade och det skrivna språket utvecklas åt olika håll. I allmänhet talar man mer eller mindre dialektalt färgat talspråk medan i skriften används ett språk som är mera standardiserat och följer den gemensamma riksspråksnormen.

Det talade språket är en äldre manifestationsform än den egentliga skriften. Enligt de dokument som hittats räknas skriften vara ungefär 5000 år gammal. (Allén 1967, 76.) Det skrivna språket har undersökts redan länge medan det talade språket länge utgjorde ett ganska outforskat område (se t.ex. Saari 1975, 10). I vår kultur har skriftspråket haft mycket högre status än talspråket och också i dag stämmer det delvis även om talspråket har börjat uppskattas mera och t.o.m. forskarna har blivit intresserade av det.

Med tanke på språkbruket är skriften och talet inte de enda dimensionerna utan det finns en till som ligger mellan dessa två. Vagle (1992, 117) kallar den här talformen sekundär muntlighet. Termen betyder att talaren använder mer eller mindre exakta skriftliga dokument som bas till talet. T.o.m. ishockeyreferaten, som lätt kunde tänkas vara helt spontana, baserar sig delvis på skriftliga anteckningar. Därför anser vi att skrift inte helt kan utelämnas i vårt arbete även om vi närmast behandlar talat språk.

3.2. Skrift

Det skrivna språket är sekundär och konstgjord kommunikation och det anses vara endast "ett språk i andra hand", helt beroende av det talade språket. (Wellander 1973, 12). Skriften är avsedd för att förmedla och bevara information och den har betraktats som formell, objektiv och autonomisk (Leiwo, Luukka & Nikula 1992, 83-85). I skrift måste man formulera sig mycket genomtänkt och utarbetat för att innehållet ska förstås. Det skrivna språket saknar möjligheter till hänvisning till den omgivande situationen, till användning av de utomspråkliga medlen samt till snabb återkoppling (feed back) (Einarsson 1978, 30). Enligt Teleman och Wieselgren (1978, 81) ska stoffet i skriften behandlas generellt för att det passar för alla de mottagare man vill nå. Man vänder sig till läsaren men man kan inte omedelbart se hurdan reaktion meddelandet väcker hos denne. Om texten förorsakar missförstånd, är det omöjligt att rätta till dem.

Normalt har man relativt gott om tid när man formulerar skriftliga meddelanden. Därför finns det relativt få sådana element som uppfattas som fel eller störningar (Linell 1978, 224). Den långsammare takten vid skrivandet ger mer tid för formuleringen av budskapets form och innehåll (Einarsson 1978, 30). Att skriva är på många sätt lättare än att tala eftersom skribenten alltid kan kontrollera vad han redan skrivit genom att gå tillbaka i texten. Den skrivna texten försvinner inte och den kan alltid omskrivas helt eller delvis.

3.3. Tal

Talspråkets förutsättningar bestäms av fyra faktorer i språksituationen. För det första är talet en flyktig signal medan skriften är mera beständig. Vidare är talet en akustisk signal, skriften däremot visuell. För det tredje följer talet direkt på tanken, d.v.s. det går ganska fort att tala medan det tar lite längre tid att skriva tanken ner på pappret. Som den fjärde förutsättningen nämns talsituationens specialitet jämfört med skrivsituationen. Mottagare är som regel få och de befinner sig oftast i en viss miljö tillsammans med sändaren. (Teleman & Wieselgren 1978, 79.) Den sista förutsättningen stämmer inte i etermedierna eftersom de samtidigt når en stor mängd individer oavsett var mottagarna befinner sig.

När man talar är tiden för planeringen kort. Orden kommer inte med jämna mellanrum utan oregelbundet hopklumpade samt omväxlande snabbt och långsamt. Man börjar en mening på ett visst sätt men ångrar sig och börjar om på ett annat sätt. (Einarsson 1978, 1.) Tanken bearbetas före talet lite eller inte alls och den görs till verklighet i de uttryck som ligger närmast till hands. Det naturliga talet avspeglar mer eller mindre troget själva tankegången, inte dess logiskt ordnade resultat. Ofta händer det att talaren efteråt finner mer träffande ord eller uttryck och fogar dem till de redan sagda. Dessa har i den på skriften baserade grammatiken kallats för anakoluter, d.v.s. meningens början instämmer inte strukturellt sett med dess slut. (Se t.ex. Wellander 1973, 26-27.) Till talets natur hör också tvekljud och pauser som ger talaren tid att tänka på sitt nästa yttrande eller har andra, specifika betydelser i interaktionen. Korrigeringar och upprepningar förekommer nästan alltid i det naturliga talet. (Garme & Strömquist 1992, 204-205.) Dessa element har ofta uppfattats som fel men forskningen har visat att de har sina bestämda uppgifter i kommunikationen (Kalin 1995). Ändå anses sådant tal som står nära skrivet språk vara korrektare och finare.

Talet innehåller ofta emotivt laddade uttryck, attitydsuttryck och vädjanden. De avspeglar starkt talarens och lyssnarens personlighet samt tid och ort. Eftersom talet har ett rikt förråd av prosodiska signaler, såsom tryck, intonation, röstläge, tempo och kvantitet, kan talaren uttrycka sig på ett varierat sätt. (Teleman & Wieselgren 1978, 79-80.) I talet verkar rytmiska lagar som strävar efter en regelbunden växling mellan svagare och starkare led och därigenom grupperas de enskilda orden till takter och fraser. Med rytm och emfas kan man också bryta

mot de traditionella ordföljdsreglerna. (Se t.ex. Wessén 1968, 188.) Garme & Strömquist (1992, 197) konstaterar att man kan underförstå väldigt mycket i talet: man kan uttrycka sig vagt och oprecist och använda det ickeverbala språket som hjälpmedel. Vaghet används ofta också som ett medvetet medel i interaktionen och då oftast med hänsyn till lyssnaren (se t.ex. Schegloff 1984).

Talets och skriftens meningar baserar sig på samma grammatik men skillnaderna i deras syntaktiska utformning beror på det olika sättet att utnyttja grammatiken. Talets syntax är avhängig av de krav och resurser som interaktionen och talsituationen erbjuder. Saari (1975, 11) anser att korta meningar med lätta konstruktioner är karaktäristiska för talspråket i stället för vänstertyngda konstruktioner. Traditionella grammatikor har beskrivit talets syntax förenklat med skriftens struktur och förbisett allt i talkommunikationens struktur som inte har passat in i gängse grammatikbeskrivnigar. T.ex. antalet huvud- och bisatser har diskuterats. Teleman & Wieselgren (1978, 87) påstår att talets syntax är enkel och att detta beror på att talspråket har färre underordnade satser. Hultman & Westman (1977, 189-190) instämmer inte med detta utan hävdar det motsatta. Enligt dem innehåller det skrivna språket inte flera bisatser än det talade språket men antalet bisatser ökar i mer formella talsituationer.

Även om talspråkets meningar är korta och meningsbyggnaden enkel, är förhållandet mellan satserna ofta mera komplicerat att förstå. Halliday (1987, 64) anser t.o.m. att talet är syntaktiskt mera komplext än skriften. Huvudsatser dominerar i talet och när bisatser förekommer är de närmast relativsatser och *att-satser* (Garme & Strömquist 1992, 198). Det är vanligt att bisatser följer huvudsatsernas ordföljd (*Lisa sa att hon skulle inte gå ut.*) (Teleman & Wieselgren 1978, 86.)

Det hör till talets natur att redundant information utelämnas för att spara tid (se t.ex. Linell 1978, 225). Denna utelämning försvårar ändå inte informationsförmedlingen eftersom flera icke-muntliga uttrycksmedel (t.ex. gester, utpekning och mimik) står till talarens förfogande i den vardagliga talsituationen. I allmänhet är det kontexten som i hög grad hjälper lyssnaren att förstå meddelandet. Särskilt i ishockeyreferaten kommer detta tydligt fram eftersom det enligt vår uppfattning är nästan omöjligt att följa dem utan att känna till kontexten. I referaten spelar kontexten t.o.m. större roll än i de vanliga talsituationerna eftersom lyssnaren inte ser

de icke-muntliga uttrycksmedel som referenten använder.

3.4. Normer

I samhället finns regler, normer och konventioner som människorna har skapat för att samspelet med andra medlemmar ska lyckas. Å ena sidan inskränker normerna individens frihet och valmöjligheter men å andra sidan ger de trygghet eftersom man vet hur man bör bete sig. Olika människogrupper har olika normer, sociala konventioner, som är medvetna eller omedvetna överenskommelser som gäller just i den beträffande samhällsgruppen. En stor del av normerna är osynliga och de märks först när olika normer i samma system råkar i konflikt. (Teleman 1979, 13-16.)

Heritage (1996, 128-130) anser att det i alla omständigheter, även om de är klara och regelrätta, alltid finns en öppen mängd outtalade villkor för förverkligandet av regler. Även om det existerar normer inom all social verksamhet, avslöjar kulturen inte alltid dem. Medlemmarna i en kulturgemenskap är medvetna om normerna och följer dem trots att de ofta är osynliga.

Språkligt samarbete förutsätter också konventioner och normer. Till dessa normer hör inte bara grammatiska normer utan även moraliska, etiska och estetiska. (Hjelmquist & Strömqvist 1983, 153.) Språknormerna är självklara för medlemmarna i normgemenskapen och följs utan att talarna är medvetna om dem. Normerna är inlärda enligt allmänna regler. De är inte inpräglade eller sanktionerade. Den information som hör ihop med dessa normer kan vanligen inte formuleras med ord. Den är självklar och nästan alltid utanför medvetandet. (Heritage 1996, 130.) Det är lättast att bli medveten om normerna när någon inte tillämpar dem enligt våra förväntningar. Avsiktliga eller oavsiktliga brott mot dem gör de osynliga språknormerna synliga. (Teleman 1979, 17-18.)

Enligt Teleman (1979, 28) har språknormerna två slags funktioner: dels medger de uppbyggnad och vidaregivande av komplexa innehåll, dels ger de sociala upplysningar om den talande eller skrivande. De flesta människor har fått anvisning i att följa normer. Deras beteende ger därför sociala upplysningar om dem. (Heritage 1996, 110.) Eftersom

språknormerna är sociala produkter, ändrar de sig över tid. Ändringarna sker när vissa medlemmar i språkgemenskapen bryter mot dess normer och regelbundenheten bakom normbrottet upphöjs till norm.

Språkvården informerar om språknormer och om ett gott språkbruk genom skriftliga språkanvisningar. Anvisningarna är normativt inställda och de ger råd, uppmaningar, rekommendationer och förbud till språkbrukarna. Rena lingvister hävdar att var och en har också en rent språklig uppfattning om vad som är rätt och fel (se t.ex. Westman 1988, 40).

3.5. Sekundär muntlighet

Enligt Ong (1982, 11) uppstod vår förståelse om skillnader mellan muntlighet och skrift först när de elektroniska medierna kom fram med sekundär muntlighet. Med den sekundära muntligheten avses det tal som helt eller delvis baserar sig på skriften. Den här talformen förekommer framför allt i medier och i formella talsituationer, t.ex. när man håller tal eller föredrag. Ofta använder talaren en manuskript som han läser upp.

I radion varierar formalitetsgraden av språket. Vagle (1992, 118, 122) anser att denna variation kan beskrivas som en variation längs en skala från tal till skrift. Nyhetssändningar och väderleksrapporter representerar entydigt uppläsningsspråk medan äkta spontant talspråk ganska sällan förekommer i radion. Det språk som vi möter i radion är inte vardagsspråk utan ett konstgjort reproducerat talspråk som ofta är nedskrivet ord för ord. Språket är mycket välformat och varierat och liknar på så sätt skriftspråk. (Nordberg 1992, 139.)

Enligt vår uppfattning är sportreferat ett bra exempel på den sekundära muntligheten. Det är sannolikt att alla sportreferenter på något sätt förbereder sig före sändningen. Åtminstone sportreferenterna i vårt material medger att de har skriftliga dokument som hjälpmedel när de refererar sporthändelser i radion. Texterna innehåller fakta, stödord och annat som referenterna har planerat att säga. En noggrann förberedelse, tillräcklig erfarenhet och goda bakgrundskunskaper garanterar att sportreferaten inte behöver göras helt spontant.

4. FACKSPRÅK

4.1. Allmänt

Svensk ordbok (1987) definierar ordet fackspråk på följande sätt: "Språklig variant som används vid kommunikation inom ett verksamhetsområde och främst utmärks av en uppsättning unika facktermer eller av specialbetydelser hos allmänspråkliga ord." Enligt Fluck (1976, 11) är det ändå svårt att entydigt definiera vad termen fackspråk egentligen betyder eftersom den används som motsats till en lika odefinierbar term, d.v.s. standardspråk (den för riket allmänna språkform som brukar ställas i motsats till dialekterna), och täcker mycket olikartade områden, t.ex. tekniskt, vetenskapligt eller hantverksmässigt språk samt övergångsformer mellan dem. Enligt Westman (1980, 56) kännetecknas fackspråket av att det förutsätts en mängd kunskaper och färdigheter som talaren räknar med att kollegerna eller arbetskamraterna har.

Olika språk och språkvanor uppstår i samhällen med högt utvecklad teknik och, framför allt, högt uppdriven arbetsfördelning. När arbeten blir fördelade på olika grupper och varje individ utför specialiserade sysslor, blir även de språkbruk som har med verksamheterna att göra olika. Ju mer arbetsområdena specialiseras desto säkrare blir också arbetsspråken mer och mer särskilda. (Westman 1980, 55-56.)

4.2. Funktioner och särdrag

Det är omöjligt att dra några skarpa gränser mellan fackspråken men tyngdspunkterna i de enskilda fackspråken kan ligga på olika språkliga aktiviteter: t.ex. att beskriva ett förhållande, att argumentera eller att instruera och ge direktiv. (Westman 1980, 61.) Ett språk har i allmänhet sju olika funktioner: deskriptiv, instruktiv, direktiv, metalingvistisk, expressiv, isolativ och kontaktfunktion (Möhn & Pelka 1984, 10). Av de här funktionerna är det närmast de tre första som kan anses vara förknippade med fackspråken. Funktionerna för ett fackspråk är ändå inte alltid tydliga.

Det som är utmärkande för fackspråken är termerna. De flesta forskare tycks vara eniga om att de samlade ordförråden från fackspråken är större än standardspråkets ordförråd. (Westman 1980, 59.) Enligt Fluck (1976, 47) är det facktermerna som egentligen konstituerar ett fackspråk och de utgör också den betydelsebärande delen av en text. Facktermerna skiljer sig från de vanliga orden därigenom att de är precisare och mera kontextberoende. Detta semantiska särdrag kommer inte i samma mån fram i alla fackspråken. Facktermerna finns i sin tydligaste form på teoretiska områden där de är noggrannast definierade och konventionaliserade. De gör det möjligt för fackmän att meddela sig med varandra jämförelsevis snabbt och exakt. (Westman 1980, 61.)

4.3. Fack- och standardspråk

Det är omöjligt att skilja fackspråk och standardspråk helt och hållet från varandra. Standardspråket ger den lexikaliska och grammatiska basen för fackspråken. De skiljer sig på den semantiska nivån och i antalet brukare medan de på den formella nivån överenstämmer på stort sett. Fackspråkens inverkan på standardspråket blir hela tiden större. Tydligast kommer den fackspråkliga inverkan fram i en omfattande utvigdning av ordförrådet. Inverkan på syntaxen är inte lika uppenbar eftersom den är väsentligt svårare att lokalisera och förklara. De viktigaste långivande områdena inom facken är teknik, sport, naturvetenskaper och politik. Fackspråken eller de fackspråkliga elementen kommer olika vägar till standardspråket. Den viktigaste förmedlaren är massmedierna men också fackböcker och reklamer kan nämnas. (Fluck 1976, 162-163, 175-176; Möhn & Pelka 1984, 141-142.)

Existensen och den fortsatta expansionen av fackspråken är i dag ett betydligt kommunikationsproblem. De har blivit en informationsbarriär som finns både mellan fack- och lekmän och mellan fackmän själva. Det kan t.o.m. hända att fackmännen på ett och samma område inte förstår varandra. (Fluck 1976, 34-37.)

Sport kan också betraktas som ett fack med sitt eget fackspråk. Inom facket sport finns många punkter som liknar vilket annat fack som helst. Sporten är i dag en väsentlig beståndsdel i det vardagliga livet: den fyller i hög grad människornas fritid och utövas ofta professionellt. Ett gemensamt kännetecken för nästan alla sportarter är att de individer som på allvar sportar hör

till någon organiserad grupp. Dessutom har sportgrenarna sina egna regler och idrottarna är bundna till dem.

Inom sporten varierar fackspråket alltefter sportgrenen. T.ex. fotboll, ishockey och gymnastik har alla sin egen terminologi som kan vara svårförståelig för utomstående. Referenten borde komma ihåg att han kanske har sådana lyssnare som inte är invigda i sportspråket. Referenten har ändå inte tid att förklara varje fackterm som han använder men det är i alla fall meningsfullt att undvika de allra ovanligaste uttrycken.

Språket i ishockeyreferaten är närmast deskriptivt. Som vi tidigare har konstaterat, är referat mycket kontextberoende. De ord som förekommer i ishockeyspråket är för det mesta allmänspråkliga med en specialiserad innebörd. Vi anser ändå att även om sportspråket är ett fackspråk och inkluderar speciella ord och termer utgör det inte en sådan kommunikationsbarriär som t.ex. lag- och medicinspråk. För det första gäller sportspråket inte så många människor som t.ex. medicinspråket och för det andra är det tämligen lätt att lära sig de speciella uttrycken inom sportspråket.

5. MASSKOMMUNIKATION

5.1. Massmedier

Vid masskommunikationen, såsom också vid den vardagliga kommunikationen, är de viktigaste komponenterna sändare, mottagare, kanal och meddelande. Det finns fyra egenskaper som skiljer masskommunikationen från den direkta kommunikationen. För det första är det fråga om indirekt kommunikation eftersom sändare och mottagare inte är samtidigt närvarande i tid och rum och kommunikationen alltid sker genom ett tekniskt medium. Till de tekniska hjälpmedlen räknas traditionellt radio, television, press, böcker och filmer, alltså massmedierna. Radio och television har också den egna benämningen etermedierna. För det andra är masskommunikationen enkelriktad. Den som kommunicerar kan aldrig få en omedelbar återkoppling från mottagaren vilket innebär att sändarens behov av förhandsinformationen om de avsedda mottagarna är särskilt stort. Vidare är

masskommunikationen opersonlig och offentlig. Sändaren vet inte vem eller vilka som lyssnar på hans meddelande och därför kan budskapet inte vara riktat till en enskild person. Den fjärde utmärkande egenskapen hos masskommunikationen är att det är många personer som ungefär samtidigt nås av ett meddelande. (Se t.ex. Nowak & Wärneryd 1972, 20-22; Hadenius & Weibull 1994, 13-14.)

Ett meddelande i masskommunikationen kan vara verbalt eller icke-verbalt. Det kan bestå av tal eller skrift och dels återge andra ljud, t.ex. applåder eller visslingar. (Dahlstedt 1970, 8.) På basis av meddelandets huvudsakliga form kan massmedierna indelas i grupper: bild-, text- och ljudmedier. Bildmedierna ändrar vanligen attityder mer effektivt än text- och ljudmedierna och de skapar ett engagemang som i regel har en personlig prägel vilket gör det lätt för mottagaren att identifiera sig med framställningen. Ljudmedierna har i likhet med textmedierna språket som sitt viktigaste uttrycksmedel och därför ska budskapet vara så strukturerat att det motsvarar publikens förväntningar. Om dessa förväntningar uppfylls förstärks budskapets påverkningar, i motsatta fall förminskas de. (Waldahl 1989, 126-130.) Mottagarna tenderar att främst ta emot sådan information som överensstämmer med deras existerande åsikter och värderingar (Nowak & Wärneryd 1974, 34). Det är således lättare att förmedla information till lyssnarna av ett ishockeyreferat eftersom lyssnandet sker frivilligt. Utgångspunkten till lyssnandet är att lyssnarnas åsikter och prioriteringar redan ligger nära referatets värderingar.

Massmedierna anses ha tre slags funktioner att uppfylla: den informativa, den underhållande och den sociala (se t.ex. Furuhoff 1972, 7; Waldahl 1989, 156). Av de här funktionerna är de två förstnämda mest kända men den tredje får man inte heller glömma. Den sociala funktionen kommer fram i att alla program är riktade till en viss målgrupp som mottagaren kan identifiera sig med när han tittar eller lyssnar på programmen (Furuhoff 1972, 7).

I samband med samhällets utveckling har människorna fått mer fritid vilket för sin del påverkar ökningen av massmediekonsumtionen. Detta stora intresse visar att massmedierna har kvaliteter som publiken sätter pris på och att att de ger någonting som får människorna att bruka dem igen. (Waldahl 1989, 171, 155.) Enligt Wiio (1994, 207) är det mycket svårt att mäta bruket av massmedierna. I Finland har det gjorts mätningar om användningen av

television, radio och press. Resultaten visar att det år 1994 ägnades mest tid åt radiolyssnande, cirka 3 timmar, åt TV-tittande drygt 2 timmar och åt läsande 1 1/2 timmar per dag. Trenden i radiolyssandet var sjunkande ända till mitten av 1980-talet men efter början av lokalradioverksamhet har lyssnandetiden ökat kraftigt.

Medierna utgör i dag ett viktigt band mellan individen och samhället (Waldahl 1989, 195). Människorna har stark tro på att allt som förmedlas i massmedierna är sant. Mediernas trovärdighet är knuten till egenskaper hos ett medium men den är samtidigt en tillbakablickande värdering av egna erfarenheter. Det centrala bedömningskriteriet för förtroendet är ändå mediets förmåga till verklighetsåtergivning. (Gustafsson & Weibull 1990, 74-75.) Mediernas påverkan blir ofta underskattad eftersom den gör sig gällande gradvis och omärkligt och eftersom den sällan har konkreta utslag. Även om påverkan är besvärlig att registrera, betyder det inte att den inte finns. (Waldahl 1989, 272.)

5.2. Radio som kommunikationsmedel

Radion har fortfarande en betydande roll som informationsförmedlare även om televisionen har vidgat sitt område. Radion avviker från andra medier på basis av sina uttrycksmöjligheter och uppgifter som kommunikationsmedel. Radions funktion som enkelriktad informationsförmedlare har ändrats till ett medium som strävar efter interaktion med åhöraren. (Gerlander 1991, 11.) Även om talsituationen i radion ibland påminner om en vardaglig talsituation, är kommunikationen fortfarande huvudsakligen enkelriktad eftersom talaren inte direkt kan få återkopplig från lyssnaren. Det är fråga om en oäkta talsituation eftersom talaren inte kan rätta sin utsaga alltefter lyssnarnas reaktioner och aldrig kan veta om hans meddelande har blivit förstått. (Karttunen 1986, 35.)

I radion kan bilder eller text inte förevisas och därför ska meddelanden bestå av antingen ljud eller tystnad. De måste alltså vara möjliga att mottas genom hörselsinnet. Kraven på klarhet och begriplighet är höga eftersom budskapen gäller bara här och nu. (Gerlander 1991, 12.) Det faktum att kommunikationen sker i realtid, alltså tidpunkten för talande och hörande är densamma, ger en genomträngande effekt för mediet (Scannel 1991, 1). Crisell (1986, 51) anser att "the ear will believe what it is led to believe." Därför är det just radion som av alla

medierna mest vädjar till lyssnarens fantasi (Gerlander 1991, 12). Lyssnaren ska skapa sig en uppfattning om innehållet med hjälp av de ljud som han hör på radion. Varje lyssnare bildar också en föreställning om talaren och dessa föreställningar är lika många som det finns lyssnare. Då är det inte bara fråga om vad som sägs utan också hur det sägs. Enligt Crisell (1986, 12) betyder radions förmåga att vädja till fantasin också närhet som inte bara beror på att meddelandena förverkligas i hjärnan utan också på att radion når sin åhörare individuellt oavsett var denne befinner sig.

Erholm (1987, 7) konstaterar att publiken anser radion vara det snabbaste mediet. Nuförtiden är det på många sätt lättare att lyssna på radio eftersom tillgång till den finns nästan överallt och programutbudet är mångsidigt. Det måste visserligen beaktas att det finns flera olika stimulanser utanför radion som samtidigt tävlar om lyssnarens uppmärksamhet vilket innebär att en del av informationen inte når denne (Gerlander 1991, 13). Enligt en undersökning som gjordes i Sverige 1987 kännetecknas cirka 87 % av lyssnandetiden av ett ouppmärksamt lyssnande (Gustafsson & Weibull 1990, 68).

Det är svårt att mäta hur stor sportprogrammens andel av alla radioprogram är eftersom resultaten beror på mätningssättet. Enligt de uppgifter som programledaren Heikki Peltonen i Radio Suomi gav oss, sände Radio Suomi under år 1995 sammanlagt 633 timmar sport vilket var 9,0 % av hela den riksomfattande programtiden i Radio Suomi. Om man räknar med alla finskspråkiga program i Riksradion, utgjorde sporten 2,8 % av programutbudet år 1995. Vestergård (1992, 19-20) konstaterar att sportens andel i den finlandssvenska Riksradion är ungefär 7,7 % av totalproduktionen. Direktsända sportreferat kan locka t.o.m. 10-20 % av finlandssvenskarna att lyssna på radio. Under större tävlingar, såsom VM och OS, kan sporten utgöra 40-50 % av mediernas redaktionella utbud (a.a. 1992, 72-73).

5.3. Radiospråk

5.3.1. Allmänt om etermediespråket

En ny språktyp som växt fram under de senaste decennierna och som ofta diskuteras är det språk som talas i etermedierna (Svensson 1981, 11.) Enligt Molde (1980, 90-91) ändrade språket karaktär i radio och television på 60- och 70-talen. Det har skett en tydlig förskjutning mot större språklig ledighet i olika programformer. Det är framför allt språket i television som har gått före och visat vägen. I dag är språket i etermedierna totalt sett nästan lika mångskiftande som språket i det övriga samhället. Radio- och televisionspråket speglar den språkliga verkligheten betydligt bättre nu än tidigare. Språket i medierna har egna ramvillkor, spelregler och funktioner som skiljer det från det vardagliga samtalsspråket.

Informationsförmedlingen ska ske effektivt för tiden är begränsad och innebörden ska märkas. Alla lyssnare borde ha möjlighet att förstå vad redaktörerna säger men det betyder inte att språket får vara för enkelt. Språket i etermedierna borde vara högspråkligt för att budskapet säkert och störningsfritt ska nå fram. Det krävs ett tydligt uttal och språket får inte innehålla sådana avvikelser som skulle kunna störa en infödd talare. Grundprincipen är att språket förstås genast när mottagaren för första gången hör det. (Se t.ex. Karttunen 1986, 38; Vierikko 1985, 35.)

Etermedierna anses vara förebildliga, språket i dem är offentligt och ska därför följa normerna för det offentliga språkbruket. Alla människor tycks ha fasta åsikter om vad som är lämpligt att säga i radio eller television. Talarna i etermedierna spelar en viktig roll för hela språkets utveckling och därför har de också ett stort ansvar för vårt gemensamma språk (Molde 1980, 94). Språket i etermedierna har ofta kritiserats för att det är en dålig förebild för språkbrukarna. Etermediespråket inkluderar ofta ord och uttryck som uppfattas som olämpliga. Bergfors (1982, 59) anser ändå att etermedierna inte tvingar folk till kodbyte men de erbjuder ett mönster för den som har behov av att byta kod.

5.3.2. Radiospråkets särdrag

Att tala i radion är en speciell talsituation eftersom talaren och lyssnaren inte står ansikte mot ansikte. Som redan kommit fram ligger radiospråket någonstans mellan vardagligt tal och skrift. Förr i tiden var det allmänt att redaktörerna använde manuskript eftersom inställningen till det skrivna ordet var mycket högaktningsfull. Med hjälp av det skrivna manuskriptet kunde man utesluta språkfel samt olämpliga uttryck men småningom började man kräva naturlighet och äkthet av radiotalarna. När normerna för radiospråket blev friare, fick redaktörerna också friare händer att uttrycka sig. (Saarenheimo 1989, 20-21.)

Först på 1960-talet började man överge den formella papperstilen och närma sig lyssnaren med en mer informell stil. Talarna försökte ge det intrycket att talet var spontant och oplanerat. (Penttinen 1979, 31-32.) Det är emellertid inte ändamålsenligt att alltid producera oplanerat tal i radio utan stilen beror på situationen, d.v.s. på programmets form och innehåll, talarens roll, sändningssituationen och sändningstiden (Crisell 1986, 60; Karttunen 1986, 36).

Scannell (1991, 1) anser att det i radiotalet är fråga om en dubbelt offentlig diskussion: radiotalet är kommunikation med dem som tar del i samtalet men det är också avsett för de människor som inte personligen deltar i programmet utan lyssnar på det. Även om radiotalaren inte ser sina lyssnare, måste han uppföra sig som om han kunde se dem och använda likadana gester och kroppsrörelser som i en vardaglig kommunikationssituation. Detta är viktigt eftersom dessa avspeglas både i rösten och i ordvalet. Det är naturligtvis också viktigt att redaktören är intresserad av ämnet och vet vad han talar om. (Rajamäki 1979, 38-39.) När man lyssnar på ett ishockeyreferat som gjorts av en yrkeskunnig referent, är det lätt att inbilla sig hur han lever med i spelet: viftar med händerna, står upp o.s.v.

Kraven på radiospråket avviker från kraven på det vanliga talet. Radiotalet måste vara flytande, felfritt och lättfattligt, men också nyanserat och varierat. Det största problemet är att språket måste låta som om det skapades i talögonblicket. (Se t.ex. Valo 1988, 32.) Enligt Programreglerna för Rundradion (Yleisradion ohjelmatoiminnan säännöstö 1972) bör ren dialekt, dialektfärgat språk eller slang undvikas. I regionalprogrammen ter sig regionalt språk i många fall naturligare och får förekomma oftare än i riksprogrammen. Det är dessutom

tillåtet att använda slang i sådana program som inte är direkt avsedda att nå alla lyssnare, t.ex. ungdomsprogram. Sitt personliga språk får man använda så länge det följer den korrekta språknormen. (Westman 1974, 66-67.) Även om det finns många regler för språkbruket, så är det i sista hand redaktören själv som bestämmer hurdant språk som används (Gerlander 1991, 18).

Oksanen (1982, 1) presenterar ett undersökningsresultat om finländarnas åsikter om Rundradion. De flesta anser att Rundradion är viktig för samhället och dess tjänster nödvändiga. Rundradions verksamhet anses vara pålitlig, programmen förståeliga och redaktörerna yrkeskunniga. Radiotalarna, i synnerhet de professionella, gör ytterst få riktiga språkfel och lyssnarna kritiserar mera de komplicerade meningsbyggnader som ibland förekommer. (Gerlander 1991, 22.)

6. SPORTREFERAT

6.1. Allmänt

Ferguson (1983, 155-156) definierar sportreferat som en muntlig berättelse om en pågående händelse som också innehåller tolkning och bakgrundsinformation. Crisell (1986, 119) specifiserar definitionen med att jämföra referat med nyheter. Han anser att sportreferaten är t.o.m. en mera realistik och äkta programtyp än nyheterna eftersom de är omedelbara och spontana och de förmedlas till lyssnarna direkt från händelseorten.

I ett ishockeyreferat varierar händelserna ögonblickligen så att referenten inte kan planera sina yttranden på förhand. Enligt Rajamäki (1979, 10) är det fråga om en ex tempore -talsituation, d.v.s. referenten kan i viss mån göra förberedelser, t.ex. redogöra för bakgrundsinformation om spelarna, men han kan inte göra ett färdigt manuskript för sitt referat. Som vi tidigare konstaterat gör de båda referenterna Häyrinen och Sjöman vilkas referat vi undersöker, anteckningar om spelare, statistik o.s.v. före matchen.

Ett sportreferat skiljer sig från allt annat radiotal så mycket att det lätt kan identifieras redan på basis av de första satserna. Även om topiken och specialordförrådet ger referaten sina särdrag, är det lättare att känna igen denna typ av program med hjälp av prosodin, d.v.s. tempo, rytm, intonation, talstyrka m.m. I början av sändningen ger referenten vanligen bakgrundsinformation om matchen, lagen och publikmängden. Efter matchen ges ofta utrymme åt tränarkommentarer och spelarintervjuer (Ferguson 1983, 153-154.) Sportreferaten har blivit en populär programtyp som lockar massor av lyssnare även om många skulle ha möjligheten att följa evenemanget i television eller på själva händelseorten. Enligt Crisell (1986, 121) beror detta på att människorna anser orden vara viktigare än bilden. De vill hellre föreställa sig händelserna i huvudet än se dem i television eftersom radioreferaten ofta är färgrikare och mångsidigare än själva händelsen.

Det förekommer variation i sättet att berätta om sporttävlingar därför att olika sportgrenar har sin egen rytm och sina egna facktermer. Referenten ska hela tiden koncentrera sig på vad som sker på planen och vara förberedd för vad som helst. Enligt Critcher (1987, 135) är sportens djupaste väsen just dess överraskande natur: en förutspådd händelse som slutar oväntat är ett perfekt sportevenemang. När resultatet är osäkert bevaras spänningen hos publiken och det gör sporttävlingen njutbar. Det har sagts att tävlingarna blir genast långtråkiga när det har blivit klart vem som vinner. (Zillman, Sapolsky & Bryant 1979, 327.) Det väntas därför att referenterna skapar lyssnaren en uppfattning att han har följt med en viktig match som innehöll rikligt med tilldragelser och som avgjordes först under de sista sekunderna.

I ett radioreferat kan man höra många sorter av ljud i bakgrunden såsom publikens applåder och utrop vilket gör referatet ännu mera levande och ökar stämningen. När referenten fogar matchen till en större kontext och berättar om annat som har med den aktuella situationen att göra, påminner han lyssnaren om att det är fråga om mycket mera än bara iakttagelser som baserar sig på synsinnet. (Crisell 1986, 120.)

6.2. Språket i sportreferaten

Sportjournalisterna använder ledig prosa när de refererar, berättar, beskriver och analyserar. Stilen än ojämn. Mottagaren får lätt det intrycket att den är konventionell eller originell. Egentligen är den i många fall klichéartad och talspråksnära, närmast alldaglig. Idrottsspråket innehåller stående uttryck, lexikaliserade fraser, vardagliga bilder, klyschor (d.v.s. slitna fraser) men även ovanliga begrepp. (Möijer 1989, 57-58.) Som exempel på de här kan nämnas:

venäläisten Stalinin urut tuntuvat olevan tänään vähän putsissa 3/35 [1]
ryssarnas Stalins orgel tycks vara idag lite dålig [2]
ja tilanne, jossa "Jamo" tekee todellisen muikkusukelluksen 22/10
och en situation där "Jamo" gör en riktig dykning
kanske sådana där aktioner kan ge råg i rycken åt finländarna 3/29
Nikolishin här, han har varit lite för het på gröten 4/27

Cassirer (1986, 29) anser att idrottsspråket är ett specialspråk som innehåller termer, smeknamn, förkortningar, krigsmetaforer samt värderingar och starkt känsloladdade ord. Nedan ges exempel på förkortningar, krigsmetaforer, värderingar och känsloladdade ord. Termer och smeknamn behandlas senare i detta kapitel.

Pavel Torgajev TPS (=tepees) 4/13
ytterligare kan smycka sig med OS-brons (=oes) 7/7
venäläiset pääsevät hyökkäämään 5/31
ryssarna får anfalla
och skjuter ett skott 2/22
ja kiukkuisesti Keskinen painaa tilanteeseen 5/31
och argt Keskinen pressar till situationen
och det är bra tempo nu i den här matchen 3/25

Pyykkönen (1990, 8) återger Rasinkangas föredrag i vilket hon anser att idrottsspråket är överväldigande emotionellt men inte empatiskt: i idrottsreferaten får vinnarna närapå all

---

[1]De nummer som står efter exempelsatserna refererar till transkriptionerna: första numret anger sidan och andra det rad där exemplet börjar.

[2]De finska exemplen har översatts ord för ord vilket ibland leder till brott mot svensk grammatik.

uppmärksamhet medan förlorarna betraktas med ironi.

> *ja seuraavana lähtee naapurinmies istuskelemaan 4/20*
> och som följande går grannemannen att sitta
> *men lyckades på något genialt sätt spela bort sig själva 6/27*

Oväntat är att menings- och satsbyggnaden ofta är hypotaktisk och komplicerad (Cassirer 1986, 29). Det förekommer invecklade meningar som innefattar flera bisatser, bisatser inskjutna i varandra samt långa bestämningar (Möijer 1989, 57). Typiskt är också att sportspråket använder ett varierat bildspråk som gör referatet åskådligt. De bildliga uttrycken får inte vara för nya eller tillfälliga eftersom om man inte förstår sambandet mellan den ursprunliga betydelsen och det bildliga uttrycket, förlorar bildspråket sin uttryckskraft. (Pulkkinen 1984, 107-108.) Källorna till de bildliga uttrycken i idrottsspråket är för det mesta krigstermer, djur, (kort)spel samt ord som hör ihop med ätande och slagsmål. Ordlekarna däremot fattas nästan helt. Bara namnen på idrottarna har ibland gett upphov till en ordlek. (Pyykkönen 1990, 8.)

Verben utelämnas ofta.

> *puolustuksen aloituspiste vasemmalta puolen 9/9*
> försvarets tekningspunk från högersidan
> *och sen en utvisning på en ryss för fasthållning 1/20*

Ännu så sent som på 1980-talet har den skriftspråksbaserade språkvårdssynen varit stark. Enligt Elovaara (1984, 32) är verblösa satser ett exempel på dåligt språk i allmänhet och ännu sämre i radion. I vårt material är utelämnandet av verbet ändå mera regel än undantag. Detta hör till ishockeyreferatets natur.

Idrotten har en specialpublik som ofta är invigd i ämnet. Den är t.o.m. så specialiserad att varje idrottsgren kan ha sin egen publik. (Pyykkönen 1990, 8.) Till följd av detta kan sportjournalisterna ganska obehindrat använda facktermer och behöver inte förklara engelska ord och uttryck som förekommer rikligt inom de moderna idrotts- och sportsgrenarna.

tuomarin käsi pystyssä, ja se tietää rangaistusta, siirrettyä rangaistusvihellystä 3/35
domarens hand är höjd, och det betyder en utvisning, en framflyttad utvisningsvissling
offside ville finnarna ha 1/17
så spelar ryssarna undan pucken för att få en icing 2/14

I sportreferaten förekommer också omotiverad användning av främmande ord trots att det finns goda inhemska motsvarigheter till dem. För de personer som inte är insatta i terminologin riskerar informationen att bli obegriplig. Detta kommer i konflikt med journalisters strävan efter att göra idrotten lättbegriplig för lyssnarna. Redaktörerna försöker också göra händelserna levande när de återger dem. Tonen är därför familjär med smeknamn på spelare och populära omskrivningar av lagnamn. Även slangord utnyttjas för att popularisera stilen. (Möijer 1989, 57-58.)

"Ströba" Strömberg, taisteleva puolustaja 9/35
"Ströba" Strömberg, en kämpande back
tällaisia miehiä kuin "Hantta" Virta, niitä tarvitaan 20/28
sådana här män som "Hantta" Virta, de behövs

Exemplen härstammar från Häyrinens referat eftersom Sjöman inte alls använder smeknamn.

Enligt Sandström (1989, 53) skapar idrottsspråket också myter och hjälper till att hålla dem vid liv. Pyykkönen (1990, 8) konstaterar att man med hjälp av sportspråket gör övermänniskor av hjälten. Idrottsspråket överdriver medvetet.

tämä on ennennäkemätön nousu!!! 20/10
den här är en aldrig skådad återhämntning!!!
Strömberg ajaa mieheen päin aivan itse tuskaa tuntematta 21/5
Strömberg åker mot mannen alldeles utan att själv känna smärta
fullständigt galen rysk passning fångas upp av Jutila 13/27
där spelar finländarna pucken tillbaka till Torgajev som tackar för det 15/4

Detta är möjligt eftersom sändaren och mottagaren har kommit överens om uttryckssättet. Båda parterna har likadana förväntningar och värderingar. Båda förstår orden och uttrycken på samma sätt. Förutom överdrifterna hör också patriotism och anspråkslöshet hos idrottarna

till idrottsspråket.

Lindblad (1985, 44-45) anser att sporten har sin mest karakteristiska presentationsform i uppräkning av siffror som är varvade med kommentarer av olika slag. I vårt material förekommer siffror ganska ofta men man kan inte säga att ishockeyreferaten bara består av uppräkningar av olika siffror. De kompletterar och stödjer referaten. Med hjälp av siffrorna anges för det mesta fakta om matchen, t.ex. tid, läge, utvisningar.

> *11.10 pelattu ja numerot 0-0 tässä ottelussa 3/27*
> 11.10 spelad och numren 0-0 i den här matchen
> *Ojasella 46 minuuttia, Torgajev ... ei 46 sekuntia ja Torgajevilla 1.21 5/4*
> hos Ojanen 46 minuter, Torgajev ... nej 46 sekunder och hos Torgajev 1.21
> *15.04 har spelats 0-0 står det så här långt i denna bronsmatchen 2/28*
> *kvar av den finländska utvisningen 46 sekunder, av den ryska 1.21 1/32*

6.3. Sportreferenten

Referenten är beroende av de händelser som han återger. Även om han fritt kan uttrycka sig, får han inte avvika från det som verkligen sker. Referenten har ansvaret för att förmedla till lyssnarna de händelser som också alla de närvarande åskådarna ser. (Goffman 1981, 233-234.) Ferguson (1983, 156) anser att sportreferenten i radio är lyssnarnas öga. Hans uppgift är att berätta allt som händer och om det inte händer något, ska han fylla de döda tiderna med tal som innehåller bl.a. statistik, information om spelare och publik. Enligt Karttunen (1986, 37) ska referenten ha snabb observeringsförmåga, förmåga att välja ut de viktigaste detaljerna och att leva sig in i situationen samt sakkunnighet i området. Han ska skapa och upprätthålla spänning och ge upphov till konkreta föreställningar hos lyssnarna genom att använda ett åskådligt och levande språk. Sportreferenten har en viktig roll som informationsförmedlare men också som underhållare. Nya lyssnare som öppnar radion mitt under programmet orkar inte länge följa sändningen om de inte snart får veta vad det är fråga om (Goffman 1981, 288-289).

Hawes (1985, 311) är av den åsikten att en bra sportreferent ska ha kännedom om sportregler, statistik, lagets tränare och spelare samt stå i växelverkan med publiken. Dessutom ska han vara erfaren och ha färdigheter i muntlig framställning. Viktiga för den sistnämda är t.ex. röstkvalitet, ordförråd och stil. Den legendariske finske sportreferenten Paavo Noponen (1985, 30) konstaterar att det är viktigare för en bra sportreferent att ha goda kunskaper i modersmålet än i sporten. Enligt Morris & Nydahl (1985, 107) är den mest uppskattade referenten en person som skickligt kan förena det yttre och det inre stoffet i sitt referat. Till det yttre, objektiva, referatet hör beskrivningen av händelserna; till det inre, subjektiva, referatet hör däremot referentens egen bedömning och dramatisering av spelet.

Hackforth (1975, 277) anser att man framför allt väntar pålitlighet och trovärdighet av en referent. För att en talare ska uppfattas som trovärdig, är kunnigheten och expertisen de grundläggande egenskaperna (Wächter 1974, 73-74). Lyssnarens uppfattning om talaren motiverar denne starkt att acceptera eller förkasta ett meddelande. Om lyssnaren inte har några föreställningar om referentens trovärdighet, är han tvungen att basera sina reaktioner helt på innehållet i meddelandet och fästa större uppmärksamhet vid detta. (Nowak & Wärneryd 1972, 42.)

Rösten är radioreferentens främsta arbetsredskap som hela tiden måste vårdas för att det ska fungera. Lyssnaren tolkar talarens känslor och reaktioner på basis av rösten. Referenten kan använda olika effekter för att färga talsituationen, t.ex. intonation, pausering, rytm. (Rajamäki 1979, 37-39.) Det är oerhört viktigt att referenten talar tillräckligt snabbt eftersom ett mycket långsamt taltempo gör framställningen fragmentarisk och dödar lyssnarens intresse. Silvennoinen (1992, 54) konstaterar att referentens tal måste vara medryckande, klokt och grammatiskt korrekt. Valo (1988, 23-24) varnar radiotalare för manér såsom högfrekventa ord och uttryck, pausering, harklande, smackningar o.s.v.

Radio och television ställer olika slags krav på referenterna. Den största skillnaden är att radioreferenten tolkar händelserna för lyssnarna medan TV-referenten kommenterar och stöder bilderna. En sportreferents personlighet kommer starkare fram i radion än i televisionen därför att han i radion regerar hela referatsituationen utan andras stöd. Radioreferenten berättar i det traditionella avseendet, han måste fylla tiden med talet och referatet får inte innehålla döda

pauser. (Huhtala 1979, 66.) Referenten ska skapa lyssnaren bilder av händelserna med hjälp av ljudet och hans stil förmedlar stämningar från tävlingsplatsen till hemmet (Crisell 1986, 120).

Sportreferenten är sista hand själv ansvarig för den stil som han använder i sitt referat. Begreppet stil kan definieras på många olika sätt. Enligt Askeberg (1963, 81) och Möijer (1989, 11) är stilen det sätt varpå man i en given språksituation löser problemet att ge sina ord den avsedda effekten.

Valet av språkstil hänger samman med talarens och lyssnarens psykologiska och sociala relationer, språkhandlingens syfte, situationens art och det använda mediet. Linell (1978, 249-250) gör en grov underindelning av kontexter som kräver en viss sort av språk: vardagliga, informella kontexter och formella och/eller på något sätt specialiserade kontexter. I informella sammanhang används språket främst för att organisera och kommentera aktiviteter och upplevelser i vardagliga situationer. Formella och specialiserade situationer kräver bl.a. innehållsligt mera invecklat språkbruk. (A.a. 1978, 249-250.) Ishockeyreferaten är formella och specialiserade kontexter och ställer därför mycket olika krav på stilvalet än de vardagliga talsituationerna.

Vid sidan av valet mellan olika stilar bestämmer talaren också om han använder objektiv eller subjektiv stil. Den objektiva stilen tar enbart hänsyn till fakta om det som skildras och talaren förhåller sig neutralt. I den subjektiva stilen presenterar talaren sina egna åsikter och värderingar om den sak som framställs. (Möijer 1989, 15, 17.) Stilen i ishockeyreferaten är huvudsakligen subjektiv eftersom referenterna lever med i evenemanget och därigenom kommer deras egna känslor och attityder fram. Mängden av subjektivitet varierar beroende av referentens personlighet.

Vi ville veta mera om de två referenterna Sjöman och Häyrinen som refererat vårt material och skickade därför några frågor till dem. Vi frågade bl.a. vad som krävs av en referent både i allmänhet och språkligt samt vilka slags krav ställer ett direkt sportreferat på referenten.

Enligt Häyrinen måste en sportreferent ha felfri röst, bra artikulation, flytande framställningssätt, bra kondition, omfattande allmänbildning samt goda kunskaper i sport. Språkligt sätt är det önskvärt att referenten kan uttala främmande namn rätt även om han inte behärskar språket i fråga. Sjöman anser att referenten bör ha ett gott och flytande framställningssätt, lätt att uttrycka sig, stort ordförråd och tycka att det är roligt att referera. Han hävdar också att referenten naturligtvis ska behärska sitt ämne och dessutom är det viktigt att referenten är allmänbildad utanför idrotten.

Häyrinen konstaterar att ett direkt sportreferat kräver både fysiskt och psykiskt nästan lika mycket av referenten som av idrottaren. Enligt Sjöman ska referenten hela tiden vara koncentrerad på det han gör, vara med i matchen eller tävlingen samt göra anteckningar om det som händer och som möjligen behövs senare i sändningen.

6.4. Sportreferat som dagens berättelse

Enligt Prince (1982, 4) är berättelsen en representation av minst två verkliga eller fiktiva händelser eller situationer under en tidssekvens. Berättelsen framträder som berättande diskurser av olika slag som mottagaren gestaltar visuellt och/eller auditivt. Diskurserna kan alltså vara t.ex. talade, sjungna, skrivna, filmade eller dansade. (Apo 1990, 62-63.)

Hur en berättelse uppstår följer kulturellt fastslagna modeller. Föreställningarna om tid och plats samt förhållandena mellan orsak och verkan är olika i olika kulturer. Människan har förmågan att förutsäga vad som hör till vissa företeelser i hennes kultur och hur dessa företeelser hör ihop med de andra i kulturen. Hon behöver inte medvetet tänka på de schemor och ramar som individerna kulturellt är verksamma inom. Det är vanligtvis svårt att exakt skildra dem. Att schemorna finns, kommer ofta tydligt fram först när någon avviker från dem. (Siikala 1987, 98, 100.) Schemorna kan alltså jämföras med normerna.

Samtidigt när männniskorna lär sig andra kulturella strukturer, lär de sig också att känna till de vanligaste berättelserna och sätten att berätta. De vet hurdan en berättelse är och vad som hör till de olika berättelserna. Detta möjliggör att de kan förstå, tolka och komma ihåg berättelser samt hitta på nya. (Siikala 1987, 101.)

De muntliga berättelserna kan inte behandlas som lösa texter utan de är på många sätt beroende av kulturmiljön och förbrukarnas intressen. Alla berättelserna är inte överförbara från en kultur till en annan. En viss kultur accepterar de berättelser som uttrycker något väsentligt just för denna kultur. Man kan säga att berättelserna utgör en form av den kulturella kommunikationen och deras livskraft beror på deras förmåga att uttrycka de inbillningar, föreställningar, känslor och förhoppningar som gäller i ett visst gemenskap. (Siikala 1987, 102, 104-106.)

Varje berättelse har minst en berättare och en mottagare vilka antingen anges tydligt eller implicit. Mottagaren kan även vara en grupp som antingen är homogen eller heterogen. (Prince 1982, 7-8, 23.) I berättandesituationen är berättaren närvarande med sina kunskaper, ambitioner och förväntningar gentemot mottagaren samt en eller flera mottagare som likaledes har både globala och situationsbundna förväntningar. Berättelsens situationsbundna betydelse är inte densamma för alla deltagarna. Berättaren strävar efter något men uttrycker sig kanske omedvetet på ett helt annat sätt. Mottagaren tolkar det han hört utifrån sina egna iaktagelser och kunskaper. (Siikala 1987, 111.)

Berättaren har som utgångspunkt också traditioner, de kulturella schemor som hör ihop med ämnet ifråga samt sin uppfattning om de olika tolkningsmöjligheterna. Förutom de händelser och handlingar som för intrigen vidare i tiden, kan berättaren också placera skildringar, förklaringar och råd i sin framställning. (Siikala 1987, 110.) Han väljer sin framställningsstrategi och använder vissa tekniska lösningar: han styr mottagaren både medvetet och omedvetet och förmedlar sin egen tolkning antingen med explicita kommentarer eller med mera sofistikerade retoriska medel (Apo 1990, 63). I stället för en berättare möter vi idag allt oftare en kommentator som tar ställning till de olika berättelserna inom masskommunikation (Siikala 1987, 114).

Vi anser att även ishockeyreferaten är berättelser. En ishockeymatch består av flera verkliga händelser och situationer som äger rum under en viss tidssekvens. Referenten ska följa de kulturella ramar och skemor som hör ihop med ett ishockeyreferat. Som exempel kan nämnas att referenten också kan berätta om annat än bara matchen men att ämnena inte får vara för avlägsna. Det är ändå svårt att exakt avgöra vad som hör ihop med spelet och vad som är

irrelevant.

Hela referatet kan anses vara en skildring men det inkluderar ofta andra skildringar, t.ex. om en spelare och hans bakgrund. Enligt vår uppfattning borde det kanske finnas flera förklaringar särskilt när man tar hänsyn till hur populär ishockey i Finland är. Det finns säkert också sådana lyssnare som inte är experter på ishockey.

7. MATERIAL OCH METOD

Som material har vi två ishockeyreferat om en match som spelades mellan Finland och Ryssland i olympiska vinterspelen i Lillehammer i Norge 26.2.1994. Finland vann matchen och därmed bronsmedaljen med 4-0. Referaten inspelades från radio. Matchen refererades i Radio Suomi av Raimo Häyrinen och i Riksradion av Frank Sjöman.

Båda referenterna är erfarna och har refererat eller gjort program också i andra medier. Häyrinens bakgrund är helt finsk. Sjöman är född i Finland men har vuxit upp och fått sin utbildning i Sverige. Vi känner inte till hans kunskaper i finska men vi antar att de är ganska svaga eftersom det inte finns någon kodväxling i referatet. Han anser sig själv vara finsk med en svenskspråkig identitet. På grund av detta kan vi spekulera över hur två personer med olika modersmål uppfattar världen.

Materialet består av sammanlagt 133 minuter inbandat ishockeyreferat. Från det svenskspråkiga referatet fattas cirka tio minuter i början av den första perioden och cirka nio minuter i början av den andra perioden. I det finskspråkiga referatet tar nyheterna cirka tre minuter i den tredje perioden. För balansens skull har vi transkriberat endast det som är gemensamt för båda referaten. Utanför transkriptionen har vi också lämnat det som referenterna säger innan det egentliga spelet har börjat samt det som sägs efter att slutsignalerna för perioderna har gått.

Vi började analysera materialet genom att lyssna igenom referaten flera gånger. Efter det transkriberade vi båda referaten i sin helhet. Lyssnandet och transkriberingen var den första fasen i analysen som krävde mycket tid. Efter detta samlade vi de ställen i referaten där referenterna tydligt talade om samma situationer. Vi lyssnade på och excerperade dessa ställen. De valda referatavsnitten är ändå inte varandras direkta motsvarigheter eftersom referenterna ofta använder olika uttryck och deras infallsvinklar ibland skiljer sig från varandra. Efter excerperandet började vi analysera och klassificera excerpterna. I analysdelen presenterar vi relevanta och intressanta exempel ur referaten. Vi har haft det svenskspråkiga referatet för det mesta som utgångspunkt för analysen men när vi undersökt användningen av substantivet *kiekko* eller utelämnandet av verb, har vi i några fall varit tvungna att byta utgångspunkten. Vi har närmast använt likheter mellan sekvenserna som utgångspunkt för analysen.

Våra akademiska studier i svenska har hittills helt koncentrerat sig på skrivet språk. Detta påverkar naturligtvis vårt betraktelsesätt: vi analyserar enheter som är vanliga kategorier i det skrivna språket. Transkriptionerna vi gjort är därför grova. I transkriberingen har vi inte tagit hänsyn till uttal, pauser, intonation, tempo, grymtningar eller skratt eftersom vi koncentrerar oss på problem som inte är centrala för ett samtal utan för ett sportreferat och som hör till mellanområdet mellan tal och skrift. Vi har skrivit ner det referenterna säger men som om de uttalade orden såsom de stavas i skriftspråket. Transkriptionerna har vi ändå gjort med omsorg och de har varit mycket tidsödande eftersom referaten är monologer och saknar pauser.

Det görs ofta kvalitativa undersökningar om det talade språket eftersom det är mänsklig verksamhet och därför svårt att mäta (Hirsjärvi & Hurme 1988, 7). Den föreliggande undersökningen är klart kvalitativ. Huvudmålet för en kvalitativ undersökning är att framställa verkligheten såsom den är. Därför använder man citat ur materialet i analyserna. Undersökningsobjektet granskas som helhet. Det ger information som tolkas med hjälp av teorin. (Puukari 1996.) Kvalitativa metoder behövs eftersom kulturformerna och händelseserierna enbart inte kan förklaras med kvantitativa metoder. Sålunda utesluter kvantitativa och kvalitativa metoder inte varandra utan snarare kompletterar varandra. I en kvalitativ undersökning spelar forskaren en mycket viktig och aktiv roll vilket leder till att

undersökningen blir subjektiv. Subjektiviteten kan uppfattas problematisk men den kan också anses som fördel eftersom subjektiviteten ökar den vetenskapliga förklaringskraften. (Grönfors 1982, 12-14.) En kvalitativ undersökning är närmast hypotesgenererande. Den inte bara presenterar resultat utan söker också systematiska indelningar och framkallar nya frågor. (Puukari 1996.) Innan det är möjligt att göra en kvantitativ undersökning om ett objekt, måste det finnas kvalitativ information om objektet. De kvalitativa metoderna ger den grundinformation som kvantitativa undersökningar byggs på. Detta gäller även språket i ishockeyreferaten.

Denna undersökning kan också ses som ett fallstudie eftersom vårt material består endast av två referat, ett från båda referenterna. Fallstudier kritiseras ofta för att man inte kan dra några omfattande slutsatser av resultaten. Det är ändå viktigare att förstå undersökningsobjektet som helhet än att generalisera. Målet för en fallstudie är huvudsakligen att väcka diskussion. (Syrjälä & Numminen 1988, 171, 175.) Även om vi inte kan dra några allmänna slutsatser av det vi finner i materialet, ger vi ändå analyser av detaljer i referaten som ger oss värdefull information om ishockeyspråket.

När vi analyserade vårt material fick vi lite prov på bedömmarreliabilitet. Vi har båda gått igenom materialet på våra egna håll. De slutsatser som vi gjorde på basis av materialet liknade varandra. Detta ger stöd åt våra val av analysenheter.

I analysdelen presenteras flera olika beteckningar för en enhet i det talade språket (t.ex. meningsenhet, meningsfragment). För tydlighetens skull kommer vi att använda termen *sats* eftersom den enligt vår uppfattning är mest bekant för eventuella läsare. Termen betyder i detta arbete inte en sådan enhet som har en stor bokstav i början och en punkt i slutet utan snarare en idéenhet, alltså ett uttryck som inkluderar en sammanhängande tanke.

8. PLATS OCH RIKTNING I ISHOCKEYREFERATEN

8.1. Allmänt

Plats och riktning är de viktigaste dimensionerna i ishockeyn. I ett ishockeyreferat är det hela tiden fråga om rörelse som antingen har riktning eller händer på en viss plats på planen. Eftersom spelets idé rör sig om pucken, är det naturligt att puckens rörelse oftast är föremål för intresset. Referenten följer noggrant var pucken befinner sig. Spelplanen är begränsad men emellertid så stor att det är viktigt att rapportera var händelserna äger rum. Detta kommer särskilt fram i radioreferaten eftersom lyssnaren inte ser var spelet pågår.

I svenskan uttrycks plats och riktning bl.a. med hjälp av prepositioner. Prepositionsuttryck fungerar ofta som adverbial i en sats. Adverbialen är bestämningar till verb, adjektiv eller adverb. De fungerar antingen som fyllnadsled med vissa verb som kräver adverbial (t.ex. *vara*) eller som tilläggsled som inte direkt påverkar verbets innehåll eller är nödvändiga för satskonstruktion. Tilläggsleden modifierar eller begränsar innehållet i satsen. (Saari & Nyström 1979, 74, 78-80.) I det svenskspråkiga referatet förekommer både fyllnadsled och tilläggsled.

De prepositionsuttryck som vanligen förekommer i det svenskspråkiga referatet anger befintlighet, föremål eller riktning. Dessa hör till rumsadverbial och fungerar både som fyllnadsled och som tilläggsled (Andersson 1994, 83). De vanligaste svenska prepositionerna som anger befintlighet är *vid*, *på*, *i* och *hos*. I riktningsangivelser förekommer vanligen prepositionerna *till* och *från* men även *av* och *ur*. (Viberg, Ballardini & Stjärnlöf 1990, 150, 152-153.)

De sex finska lokalkasusformerna uttrycker i sina grundbetydelser plats och riktning (Karlsson 1985, 117.) De indelas i inre och yttre lokalformer. De inre lokalformerna heter inessiv, elativ och illativ, de yttre adessiv, ablativ och allativ. (Leino 1987, 53.) Inessiv uttrycker oftast befintlighet men ibland även direkt beröring. Elativ och illativ uttrycker närmast rörelse. Med illativ kan också anges slutpunkter för förändringar och rörelser. Befintlighet uttrycks också med adessiv men på ytan eller i närheten av någonting. Ablativ och allativ anger främst

rörelse; ablativ från ytan eller närheten av plats, allativ mot eller till en plats eller till en person. (Karlsson 1985, 118, 120, 121, 124, 126-127.)

I de följande kapitlen koncentrerar vi oss på plats- och riktningsbeteckningar samt deiktiska uttryck i referatavsnitten. I det svenskspråkiga referatet tar vi hänsyn till de uttryck som innefattar ett platsbetecknande substantiv eller adverb. De fall som är av typen *spelar till* + NAMN tas inte med eftersom de klart och entydigt uttrycker riktning. Vi redogör för vilka språkliga medel referenterna använder för att uttrycka plats och riktning.

8.2. Plats- och riktningsbeteckningar

8.2.1. Allmänt

I analysen av plats- och riktningsbeteckningar tar vi det svenskspråkiga referatet som utgångspunkt eftersom indelningen plats-riktning är mera beroende av kontexten i svenskan än i finskan. Enligt vår uppfattning kan ett uttryck formellt sett vara platsbeteckning men av kontextens påverkan är det egentligen riktningsangivelse och tvärtom. Detsamma gäller delvis lokalkasusformerna men vi anser ändå att de är entydigare än prepositionerna.

Vi indelar de svenska exemplen i fem grupper. I de tre första grupperna nämns platsen tydligt i form av något platsbetecknande substantiv. Med hjälp av olika prepositioner anges i den första gruppen riktning, i den andra plats och i den tredje både plats och riktning (t.ex. *Kapanen som är nere i blanket*). Även om vi anser att ett uttryck anger plats (eller riktning) utesluter detta ändå inte att det dessutom kan beteckna riktning (eller plats). I den fjärde gruppen är plats eller riktning med i form av olika prepositionsfraser (t.ex. *men upp i mitten för en ryss att åka på*) eller adverb (t.ex. *nere till Nikolishin som låses mot blanket*). I den femte och sista gruppen behandlar vi de ovanligare fallen där den finske referenten använder en platsbeteckning och den svenske något annat (t.ex. *kiekko Suomen maalin taakse ja Lehtiselle / Finland får pucken*). De är ovanligare därför att den svenskspråkige referenten nämner plats i någon form 90 gånger medan den finskspråkige gör detta bara 55 gånger. Vi redogör också för andra medel som plats anges av den finske referenten.

8.2.2. Plats

Plats anges i 38 fall. De vanligaste befintlighetsprepositionerna är representerade i exemplen i denna grupp. Den preposition som oftast används för att beteckna plats är *i*. Den förekommer för det mesta med substantiven *zon* och *blankhörn*.

1A) Ojanen har pucken i mittzonen 1/3
B) kiekko jälleen keskelle 3/27
pucken igen in i mitten

2A) finländarna håller pucken i zon 11/5
B) Suomen painopiste kuitenkin Venäjän alueelle 25/25
Finlands tyngdpunkt ändå till Rysslands zon

3A) Laukkanen försöker hålla pucken i zon 14/2
B) Laukkanen pysäyttää kiekon kulun 30/3
Laukkanen stoppar puckens gång

4A) Nieminen i mittzonen 13/14
B) Nieminen ottaa taitavasti pois 29/5
Nieminen tar skickligt bort

5A) och Nieminen har pucken i blankhörnan, spelar tvärsöver till Strömberg 10/12
B) kiekko Strömbergille 24/25
pucken till Strömberg

När platsen nämns i det finskspråkiga referatet, står substantivet i allativ och anger alltså riktning (ex. 1B, 2B). I alla de exempel där plats inte anges (3B, 4B, 5B) används subjekt och predikat -konstruktioner. I exempel 5B tar referenten inte hänsyn till det som händer innan Strömberg får pucken. Verbet har dessutom utelämnats och riktning anges med NAMN i allativ. I exempel 1A anser Sjöman att spelaren är viktigare än pucken. Detta gäller även i alla andra svenskspråkiga exemplen. I det finskspråkiga referatet är pucken viktigare än spelaren i alla andra exempel utom i 4B där pucken inte alls nämns. Med *kuitenkin* 'ändå' i 2B och *taitavasti* 'skickligt' i 4B ger Häyrinen en bedömning av spelets gång, något som Sjöman ganska sällan gör. Verbet *försöker* i 3A och adverbet *jälleen* 'igen' i 1B kunde även tolkas som bedömning men de skildrar normala spelhändelser i denna kontext. I 2B har ordet *pelin* 'spelets' utelämnats mellan *Suomen* 'Finlands' *painopiste* 'tyngdpunkt' men lyssnaren

förstår ändå vad det är fråga om. Genitivattributet *pelin* 'spelets' är redundant information och har därför utelämnats. I exemplen 2A och 3A tyder verbet *hålla* på att spelet pågår i den ryska zonen. Lyssnaren behöver bakgrundsinformation för att kunna tolka de tre sistnämnda exemplen riktigt.

Prepositionen *i* förekommer också med adverben *nere* och *före*, med *före* ändå bara en gång.

6A) och Virta är nu före i egen zon 9/31
B) Virta luistelee hampaat irveessä hakemaan 23/35
Virta åker med långa tänder för att hämta

7A) Kapanen som är nere i blanket 7/32
B) antaa syötön Kapaselle 21/3
ger en passning till Kapanen

8A) Laukkanen som bara slår ner den nere i bortre blankhörnet 7/11
B) Laukkanen lyö pitkän päätyyn 20/18
Laukkanen slår en icing till ändan

9A) och nu är det nedsläpp efter 5.12 nere i Finlands försvarszon 12/36
B) puolustuksen aloituspiste 28/22
försvarets tekningspunkt

Häyrinen nämner inte någon plats i det första finskspråkiga exemplet (6B) men med hjälp av den bakgrundsinformation som lyssnaren antas ha, är det möjligt att tolka infinitivet *hakemaan* 'för att hämta' så att spelet pågår i den finska zonen och att pucken är någonstans bakom det finska målet. Annars skulle referenten inte använda verbet *hakea* 'hämta'. När *nere* förekommer med *i* i det svenskspråkiga referatet, nämns riktning (illativformen *päätyyn* 'till ändan' i 8B) eller plats (nominativformen *aloituspiste* 'tekningspunkt' i 9B) i det finskspråkiga. 7B utgör ett undantag, men även i det anges riktning med NAMN i allativ. I de två sista finskspråkiga exemplen (8B och 9B) litar referenten på lyssnarens kännedom om spelet. Denne borde veta att *pitkän päätyyn* 'en icing till ändan' betyder att pucken hamnar till den ryska ändan av planen och att *puolustuksen aloituspiste* 'försvarets tekningspunkt' ligger nära det finländska målet.

Prepositionen *på* förekommer i referatavsnitten lika ofta som *i*.

10A) Tarassenko på högerkanten 1/19
B) Tarassenko pyörittelee, saa laitaan 4/15
Tarassenko snurrar, får till kanten

11A) så försöker Gusmanov på högerkanten för allt vad han är värd 17/27
B) yhden miehen hyökkäys oikealta 33/25
en mans anfall från höger

12A) Varitski där öppnar på högerkanten 3/7
B) Varitski heittää kiekon oikealle pelialueen laitaan 6/31
Varitski kastar pucken till höger till spelplanens kant

13A) den är alldeles på blåa linjen där 13/24
B) ja sitten vapauttava alueelta ulos 29/18
och då en befriande ut ur zonen

14A) Vinogradov --- tvärstannar, lobbar pucken över Myllys mål ut på andra sidan 14/15
B) mailasta kiekko menee kulmaan 30/25
från klubban pucken går till hörnet

15A) och det är nytt nedsläpp på samma ställe 4/25
B) puolustuksen aloituspiste vasemmalta puolen 9/9
försvarets tekningspunkt från den vänstra sidan

På förekommer ofta med det platsbetecknande substantivet *(höger)kanten.* NAMN är då alltid med och referenten fokuserar på vem som gör något och var. *Den* i exempel 13A syftar på pucken som nämns även i 14A. De två exemplen skiljer sig i att pucken är det viktigaste i det förra och den agerande spelaren i det senare. I finskan förekommer illativ i 10B, 12B och 14B. Tillsammans med det förekommer även allativformen *oikealle* 'till höger' i 12B. Ablativ används i alla andra finskspråkiga exemplen. I 15B har formen *puolen* samma betydelse som uttrycket *puolelta* 'från sidan'. Formerna som *puolen* är ganska sällsynta men de passar bra i ett ishockeyreferat där allt måste uttryckas så ekonomiskt som möjligt. Det kan också konstateras att ablativ i 15B anger plats vilket inte är dess egentliga uppgift. Det skulle vara naturligare att använda adessivformen *vasemmalla puolella* 'på vänsterkanten'. I alla andra finskspråkiga exempel anger referenten i första hand riktning. Endast exempel 10B är lite tvetydigt. Beroende på kontexten kan illativformen *laitaan* 'till kant' anses uttrycka puckens rörelseriktning eller spelaren Tarassenkos plats. Oavsett vilket alternativ det är fråga om, vet

lyssnaren var pucken är efteråt. Den finskspråkige referenten följer hela tiden puckens rörelser även om han inte alltid nämner den medan spelaren är viktigare för den svenskspråkige i alla de kontexter där båda är med. Exempel 12 visar detta tydligt. För Sjöman är spelaren utgångspunkten, för Häyrinen är Varitski endast den som sätter pucken i gång. I 14B skildrar referenten pucken som om den agerade självständigt. I det sista finska exemplet används en konstruktion som inte förekommer i svenskan. Utan att använda verb eller subjekt för referenten händelserna vidare. Om lyssnaren vill förstå detta exempel, kräver det särskilt mycket bakgrundsinformation. Referenten antar att lyssnaren känner till spelets regler och utelämnar därför redundant information. *Nedsläpp* i 15A ger mera information om situationen eftersom det på ett mera konkret sätt skildrar vad som egentligen händer vid tekningscirkeln.

Såsom prepositionen *i* förekommer också *på* med adverben *över*, *nere* och *mitt*.

> *16A) Marko Palo över på högerkanten spelar han en lång puck 11/22*
> *B) kiekko Palolle, Palo eteenpäin 25/15*
> pucken till Palo, Palo framåt
>
> *17A) Palo som är långt nere på vänsterkanten 14/35*
> *B) sitten Palo 31/22*
> sedan Palo
>
> *18A) Karpov har pucken mitt i, mitt på planen 17/22*
> *B) keskelle 33/17*
> in i mitten

I dessa exempel kommer det tydligt fram att plats anges oftare i svenskan än i finskan. Alla de finska versionerna är mycket enklare än de svenska. Verb fattas i alla exempel och spelaren nämns inte i det sista exemplet (18B). Riktning anges två gånger: först med NAMN i allativ i 16B och sedan med allativformen *keskelle* 'in i mitten' i 18B. I 16B anges dessutom två olika riktningar eftersom pucken först går till Palo och sedan ger Palo pucken framåt till en annan finsk spelare som antagligen åker mot det ryska målet. I de finskspråkiga exemplen finns det inte alls platsbetecknande substantiv. Exempel 16A är tvetydigt. I det fungerar *över* antingen som adverb eller som preposition. I det förra fallet betyder uttrycket att Palo åker tvärsöver planen och spelar vidare på högerkanten, i det senare att han åker över mittzonen på högerkanten. *Eteenpäin* 'framåt' i 16B betyder att pucken spelas vidare, inte att

spelaren rör sig framåt. *Nere* i det följande exemplet tyder på att spelaren är i den egna zonen. Tolkningen förutsätter gemensam bakgrundskunskap. I det sista svenskspråkiga exemplet förändras tanken mitt i satsen. Det är omöjligt att veta vad Sjöman planerade att säga men vi antar att det var *mitt i zonen.* Antagligen förändrades spelsituationen så snabbt att han var tvungen att byta konstruktion. Spelaren är i dessa exempel det viktigaste endast i 17A och B medan annars följs närmast puckens rörelser.

Av andra vanliga befintlighetsprepositioner förekommer *hos* två gånger och *vid* endast en gång.

> *19A) bakom mål nu hos Myllys 14/27*
> *B) kiekko menee Suomen maalin taakse 31/5*
> pucken går bakom Finlands mål
>
> *20A) men ryssarna får ändå börja om långt nere hos sin egen målvakt 7/35*
> *B) näin kiekko maalin taakse, josta kiekkoa hakemaan Sergei Sorokin 21/8*
> och så här pucken bakom målet, där pucken hämtas av Sergei Sorokin
>
> *21A) och nedsläpp vid Finlands blå linje 12/19*
> *B) aloituksesta Tertytshny 27/34*
> från nedsläppet Tertytshny

Hos används alltid när referenten talar om målvakten. Vi räknar den ändå med i platsbeteckningar eftersom målvakten står vanligen nära sitt mål. Lyssnaren vet alltså vilken plats det är fråga om när målvakten nämns. I finskan används i de två första exemplen (19B, 20B) postpositionen *taakse* 'bakom', som står i illativ, för att beteckna plats. Den förekommer i det finskspråkiga referatet alltid med substantivet *maali* 'mål'. I 21B används elativformen *aloituksesta* 'från nedsläppet' som i detta exempel i första hand betecknar rörelseriktning och i andra hand plats. Uttrycket betyder att ryssarna vinner nedsläppet och pucken går till Tertytshny. I samma exempel är den svenska versionen tydligare än den finska. Den finske referenten berättar inte alls var nedsläppet äger rum. Lyssnaren vet vanligtvis att det är vissa tekningspunkter på planen men de är för många för att lyssnaren ska kunna gissa vilken av dessa det är fråga om. Det blir alltså oklart var nedsläppet sker. I 19B och 20B görs pucken igen levande och den för händelserna vidare. I de svenskspråkiga exemplen 19A och 20A är det spelarna som agerar och pucken nämns inte alls.

Plats anges också med prepositionerna *bakom*, *framför* och *utanför*. *Bakom* används sju gånger, *framför* tre gånger och *utanför* endast en gång.

> *22A) Helminen igen bakom egna målet 2/8*
> *B) ja sitten kiekko Suomen taakse, Suomen maalin taakse 5/8*
> och sedan pucken bakom Finland, bakom Finlands mål
>
> *23A) men ryssarna har pucken bakom eget mål 14/3*
> *B) kiekko maalin takana Venäjän pelialueella 30/5*
> pucken bakom målet i Rysslands spelzon
>
> *24A) när pucken är nere bakom det ryska målet igen 10/23*
> *B) kiekko pelialueen päätyyn 25/1*
> pucken till spelplanens ända
>
> *25A) Ivanov har pucken bakom eget mål 11/10*
> *B) Ivanov huolimattomasti oman pelialueen päädyssä 25/34*
> Ivanov slarvigt i den egna zonens ända
>
> *26A) Virta bakom eget mål 12/22*
> *B) sen jälkeen kiekko Virralle 27/35*
> efter det pucken till Virta

När prepositionen *bakom* nämns, föregår den alltid substantivet *mål*. Även i de finskspråkiga exemplen är *maali* 'mål' med och det följs antingen av *takana* eller *taakse* som båda kan översätts med 'bakom'. I 23B ger referenten den nyttiga preciseringen *Venäjän pelialueella* 'i Rysslands spelzon' eftersom lyssnaren inte annars får upplysningar om vem som har pucken. Substantivet *pääty* 'ända' förekommer i finskan två gånger när den svenske referenten använder *bakom*. Det hänvisar till samma plats som *maali* men täcker ett större område. I 24B står *pääty* i illativ och anger riktning, i följande exempel står *pääty* i inessiv och anger plats. I 26B anges riktning med NAMN i illativ men någon egentlig platsbeteckning ingår inte i detta exempel. Med hjälp av bakgrundskunskaper kan lyssnaren veta att Virta är en försvarare som ofta spelar nära det finska målet. Försvarsspelarna är ändå inte bundna till en viss plats utan t.o.m. anfaller ofta. I finskan är pucken det viktigaste i fyra av de fem exemplen, bara i det nästsista exemplet (25B) är spelaren viktigare. I svenskan är det närmast spelaren som för händelserna vidare även om pucken är med och till och med nämns i 23A, 24A och 25A. Endast i 24A är spelaren helt utelämnad och det är då pucken som följs. I 25A ger Häyrinen en bedömning av Ivanovs spel med *huolimattomasti* 'slarvigt'

medan Sjöman anser att det är fråga om en normal spelsituation.

Prepositionen *framför* följs alltid av substantivet *mål*. *Myllys* räknar vi med i kategorin mål, eftersom han är målvakt och därför normalt spelar nära målet.

> *27A) Smirnov --- kalt framför eget mål 13/29*
> *B) venäläisistä Smirnov eli Turun Palloseuran mies saa kiekon 29/25*
> av ryssarna Smirnov eller Turun Palloseuras man får pucken
>
> *28A) pucken studsar framför det finländska målet 18/5*
> *B) Gusmanov --- pääsee maalin eteen 34/12*
> Gusmanov --- får komma fram till målet
>
> *29A) och så pucken studsande framför Myllys 8/25*
> *B) ja maalin edessä, jossa "Jamo" tekee todellisen muikkusukelluksen 22/9*
> och framför målet, där "Jamo" gör en riktig dykning

I det finskspråkiga referatet används två gånger postpositionen i böjd form. *Edessä* 'framför' står i inessiv och *eteen* 'fram till' i illativ. I det första exemplet nämner Häyrinen inte alls plats. I 28 tar både Häyrinen och Sjöman hänsyn till lyssnaren. Sjöman har redan tidigare nämnt Gusmanov men påpekar ännu en gång att allt händer framför det finländska målet. Till samma plats refererar den finskspråkige referenten med verbet *pääsee* 'får komma' och namnet *Gusmanov*. I denna kontext är det klart för lyssnaren att det gäller det finländska målet.

Som redan kommit fram används *utanför* ganska sparsamt i det svenskspråkiga referatet.

> *30A) nedsläpp ska det vara nu alldeles utanför ryssarnas blåa försvarslinje 3/29*
> *B) A-pistealoitus 7/32*
> A-punktnedsläpp

Häyrinen uttrycker samma sak som Sjöman mycket kortare genom att använda endast ett substantiv som står i nominativ. Platsen kan förbli oklar för en lyssnare som inte tillräckligt bra känner till ishockeyns regler. Men även om 30A är längre och tydligare än 30B, måste lyssnaren ändå ha bakgrundskunskaper för att kunna tolka det svenskspråkiga exemplet rätt. Han måste veta var ryssarnas blåa försvarslinje går och att det finns en tekningspunkt alldeles

utanför linjen.

Riktningsprepositionen *från* anger plats endast en gång i våra excerpter.

> *31A) och finländarna hade pucken rullande, liggande fri en decimeter från den ryska mållinjen 6/4*
> *B) Nyt on paikka! Nyt on paikka, Saku! Saku vie maalin eteen 18/9*
> Nu är det en chans! Nu är det en chans, Saku! Saku tar fram till målet

Att *från* betecknar här plats, beror på kontexten. I detta exempel berättar Sjöman efteråt vad som har hänt eftersom målsituationen redan var över när sändningen i Riksradion började. Även i finskan anges riktning med postpositionen *eteen* 'fram till' som står i illativ. Häyrinen lever intensivt med i situationen, t.o.m. så intensivt att det blir lite oklart för lyssnaren vad som egentligen händer.

8.2.3. Riktning

Även när det anges riktning i de svenskspråkiga excerpterna, är det prepositionen *i* som oftast används. Den föregås alltid av ett adverb som ger den en riktningsdimension. I fem fall föregås *i* av *in* och varje gång efter dem står substantivet *zon*.

> *32A) Kapanen kommer in i försvarszonen 7/17*
> *B) Kapanen tulee ennakkoluulottomasti, hänkin kaksikymppinen, nuori mies 20/22*
> Kapanen kommer fördomsfritt, också han en tjugoåring, ung man
>
> *33A) och så sparkar en ryss pucken in i den finländska försvarszonen 7/24*
> *B) mutta sen sijaan kiekko menee Suomen pelialueelle 20/32*
> men i stället går pucken till Finlands spelzon
>
> *34A) finländarna nu i stället kommer in i anfallszonen 2/35*
> *B) Suomen hyökkäys 6/20*
> Finlands anfall
>
> *35A) Keskinen som åker in i anfallszonen 13/15*
> *B) Keskinen --- luistelee kohti Suomen pelialuetta 29/16*
> Keskinen --- skrinnar mot Finlands spelzon

36A) och så kommer Jevtsukin in i anfallszonen 3/1
B) venäläisten vastahyökkäys, Jevtsukin 6/23
ryssarnas kontring, Jevtsukin

I dessa exempel i det svenska referatet används oftast verbet *komma*. I det finskspråkiga referatet finns det ingen riktningsangivelse i tre fall av fem (32B, 34B, 36B) men även i dem är riktningen underförstådd. I denna kontext uttrycker *Kapanen tulee* 'Kapanen kommer', *Suomen hyökkäys* 'Finlands anfall' och *venäläisten vastahyökkäys* 'ryssarnas kontring' klart vilken riktning det är fråga om. I 35B ger prepositionen *kohti* 'mot' en riktningsdimension åt partitivformen *pelialuetta* 'mot spelzon'. *Kohti* kräver alltid partitiv och anger alltid riktning. I 32B ger Häyrinen information om Kapanen och bedömer dessutom med *ennakkoluulottomasti* 'fördomsfritt' hur han kommer in i zonen. I 33B görs pucken igen levande och den kan jämföras med en spelare. Den går (*menee* 'går') själv in i den finländska zonen medan den i 33A sparkas till zonen av en ryss. Exemplen 34B och 36B bevisar att det i vårt material är möjligt att uttrycka många innehåll kortare på finska än på svenska. Med en enkel subjektiv genitiv ger Häyrinen uttryck åt en händelse för vilket Sjöman behöver en hel sats. Informationsinnehållet i båda uttrycken är ändå detsamma.

Prepositionen *i* anger även riktning i samband med *runt*, *ner* och *upp*. Med *runt* och *ner* förekommer den endast en gång, med *upp* två gånger.

37A) Laukkanen som spelar runt i blankhörnan 5/14
B) kiekko Laukkaselle aloituksesta pelialueen päädyssä 10/12
pucken till Laukkanen från nedsläppet i spelplanens ända

38A) slår ner den tillbaka ner i den finländska zonen 11/8
B) ja venäläiset tekevät pitkän 25/30
och ryssarna gör en icing

39A) så skjuter Gusmanov vildsint upp i plexiglaset bakom 5/18
B) ei vaan Gusmanov hyökkää, ampuu korkealle yli 10/18
nej utan Gusmanov anfaller, skjuter högt över

40A) upp i fångstnätet bakom 2/9
B) ja sitten kiekko ylös 33/35
och sedan pucken upp

I det första finska exemplet ger Häyrinen mycket information. Lyssnaren får veta varifrån pucken kommer, vem som får den och var denne befinner sig. Plats anges med inessivformen *päädyssä* 'i ändan'. Substantivet *aloitus* 'tekning' anger dessutom att det har hänt någonting som avviker från spelets normala gång. I 38 berättar Häyrinen att ryssarna gör en icing medan hans svenskspråkige kollega inte ger samma information. När man lyssnar vidare på det finskspråkiga referatet, blir det klart att det inte är fråga om en icing eftersom domaren inte avbryter spelet. Häyrinen ger här alltså felaktig information om spelets gång. Plats anges inte i samma exempel eftersom *pitkä* 'icing' redan innehåller den. För att kunna tolka *pitkä* rätt måste lyssnaren igen ha bakgrundskunskaper om spelet. Uttrycket betyder att pucken spelas från den egna zonen över motståndarens förlängda mållinje. I de två sista exempelparen innefattar de finska versionerna riktningsbeteckningar i form av postpositionen *yli* 'över' och partikeln *ylös* 'upp'. I 39A ger Sjöman en bedömning av hur Gusmanov skjuter. Att bedöma en situation är rätt sällsynt hos Sjöman. I 39A och 40A förekommer konstruktionen *upp i*. Den används med substantiv som betecknar föremål som ligger över planens nivå, såsom *plexiglaset* och *fångstnätet*.

Till, som är en av de vanligaste riktningsprepositionerna, används i excerpterna endast tre gånger och varje gång med adverbet *ner* eller *över*.

> *41A) Keskinen --- spelar bakom ryggen ner till det ryska målet 13/15*
> *B) Keskinen --- heittää pelialueen toiseen päähän taas kiekon 29/6*
> Keskinen --- kastar till spelplanens andra ända igen pucken
>
> *42A) Nikolishin lyfter ner den till Myllys 15/22*
> *B) ja "Jamo" Myllykselle, hän heittää kiekon keskialueelle 32/20*
> och till "Jamo" Myllys, han kastar pucken till mittzonen
>
> *43A) Peltonen --- spelar bra över till andra kanten 13/25*
> *B) Peltonen --- ja antaa vielä ihanan syötön Hämäläiselle, joka on noussut ylös 29/21*
> Peltonen --- och ger ännu en härlig passning till Hämäläinen, som har kommit upp

I de finskspråkiga exemplen förekommer riktningsuttryck med ett platsbetecknande substantiv i 41B och 42B. I det förra exemplet anges riktning med illativ och i det senare med allativ. I båda exemplen används verbet *heittää* 'kasta' som betecknar en passning som inte är

planerad och inte har ett precist mål. Av partikeln *taas* 'igen' får lyssnaren det intrycket att något liknande har hänt tidigare under spelet vilket inte stämmer. *Myllys* är här igen lika med platsbeteckning av de orsaker som vi tidigare har förklarat. I 43B anger referenten riktning med NAMN i allativ (*Hämäläiselle* 'till Hämäläinen') och partikeln *ylös* 'upp' men någon noggrannare platsförklaring får lyssnaren inte. Av denna information kan en sakkunnig lyssnare dra den slutsatsen att spelet pågår någonstans i den ryska spelzonen. *Ihana* 'härlig' är en av de affektiva adjektiv som Häyrinen ganska ofta använder.

Prepositionerna *från* och *av* förekommer båda en gång. *Från* står i samband med *in* och *av* med *runt*. Prepositionen *ur* används två gånger och i båda fallen med adverbet *ut* och substantivet *zon*.

44A) och så kommer Gusmanov in från högerkanten 18/4
B) Gusmanov menee laukaisutilanteeseen 34/12
Gusmanov åker till en skottsituation

45A) kommer --- runt av den ryska buren 15/16
B) Lehtinen kiertää 32/10
Lehtinen åker runt

46A) så är det Virta som tar ut den ur zonen 12/30
B) Virta ratkaisee, vie kiekon keskialueelle 28/10
Virta avgör, tar pucken till mittzonen

47A) och finländarna spelar ut den ur zonen 13/23
B) ja sitten vapauttava alueelta ulos 29/18
och sedan en befriande ut ur zonen

In i 44A betyder att Gusmanov kommer in i den finländska zonen. För att tolka uttrycket rätt, behöver lyssnaren bakgrundskunskaper. I det parallella finska exemplet nämns plats inte direkt men lyssnaren kan ändå dra den slutsatsen att spelaren måste vara nära målet om han har tillfälle att skjuta och eftersom den nämnda spelaren är ryss, måste det vara fråga om det finländska målet. I det följande exemplet blir det oklart vad det är som Lehtinen *kiertää* 'åker runt'. Det kan vara mål, spelare, tekningspunkt eller domare men inte ens kontexten ger någon förklaring till detta. I de svenskspråkiga exemplen 46A och 47A är objektets plats fylld med *den* som refererar till pucken. Riktning nämns i de parallella finskspråkiga versionerna. I det förra anges den med allativformen *keskialueelle* 'till mittzonen' och i det senare med

ablativ och postpositionen *ulos* 'ut'. Något formellt samband mellan dessa två finskspråkiga exempel finns det inte även om det är fråga om två likartade situationer. De finska och svenska verben som används i 46 och 47A ger det intrycket att spelarna handlar aktivt och själva väljer sitt handlingssätt. Riktningen är i alla dessa exempel mot den ryska spelzonen. I 47B är riktningen densamma men med *vapauttava* 'befriande' uttrycker Häyrinen implicit att finländarna är tvungna att slå pucken ut ur sin egen zon.

Runt fungerar också som preposition i riktningsbeteckningar i det svenska referatet.

> *48A) Sorokin, åker runt den egna buren 7/23*
> *B) ja venäläiset kehittelevät koko ajan hyökkäystä 20/31*
> och ryssarna bygger upp hela tiden ett anfall
>
> *49A) Sorokin --- går runt det finländska målet 14/24*
> *B) ja sitten maalin eteen 31/1*
> och sedan fram till målet

Runt förekommer oftast med substantivet *mål. Buren* i 48A är ett synonym till *mål.* I den parallella finska versionen anges inte någon plats. Häyrinen individualiserar inte utan ser spelarna som en grupp vilket ofta händer när han talar om motståndaren. Dessutom har verbet *kehittelevät* 'bygger upp' och substantivet *hyökkäystä* 'ett anfall' ett innehåll som ger lyssnaren det intrycket att rörelseriktningen är mot det finländska målet. I 49B fattas subjekt och verb och Häyrinen följer närmast puckens rörelser även om den inte nämns. Plats anges med postpositionen *eteen* 'fram till' som står i illativ. Som redan påpekats förekommer *eteen* bara med substantivet *maali* 'mål'.

Adverbet *ut* används i samband med prepositionen *på.* Vi har redan behandlat de fall i vilka *ut* förekommer med prepositionen *ur.*

> *50A) vid plexiglaset ut på andra kanten 14/16*
> *B) mailasta kiekko menee kulmaan 30/25*
> från klubban pucken går till hörnet

51A) finländarna där får börja om i alla fall med Kiprusoff ut på högerkanten 6/17
B) nyt hukkaa Kiprusoff kiekon siniviivalta ja luistelee taaksepäin 19/4
nu tappar Kiprusoff pucken från den blåa linjen och skrinnar bakåt

I 50B anger Häyrinen mycket kortfattat det som Sjöman behöver fyra olika riktnings- och platsangivelser för. I 51B finns riktningbeteckningen i form av partikeln *taaksepäin* 'bakåt'. Bakgrundsinformation behövs igen om lyssnaren vill tolka *taaksepäin* rätt. I ett ishockeyreferat betyder det att spelaren åker mot sitt eget mål. I 51A individualiserar Sjöman inte när han talar om en händelse som är negativ för Finland medan Häyrinen tydligt berättar vem det är som tappar pucken.

Också *bakom* och *framför* har som uppgift att uttrycka riktning. *Bakom* används både ensamt och med adverbet *ner*. *Framför* förekommer med adverbet *in*.

52A) Kapanen --- spelar den bakom det ryska målet 7/17
B) Kapanen --- heittää kiekon pelialueen päätyyn 20/22
Kapanen --- kastar pucken till spelplanens ända

53A) Tarassenko --- spelar ner bakom målet till Jevtsukin 1/19
B) suomalaiset tekevät neliön ja se kyllä on, myöskin mies maalilta otetaan 4/15
finländarna gör en fyrkant och den nog är, också mannen från målet hålls fast

54A) ryssarna --- spelar in framför Myllys mål 8/21
B) ja sitten maalin eteen 22/2
och sedan fram till målet

55A) Lehtinen --- spelar fint in framför densamma 15/16
B) Lehtinen --- ja antaa tyhjään paikkaan 32/10
Lehtinen --- och ger till en tom plats

I alla svenska exempel är målet på något sätt med. Även *densamma* i 55A tyder på substantivet *bur* som är ett synonym till *mål*. I det första exempelparet anger Sjöman rörelsens slutpunkt med större precision än Häyrinen. Finskans illativform *päätyyn* 'till ända' omfattar ett större område än svenskans *ner bakom det ryska målet*. I 53 har referenterna olika synvinklar. Sjöman betraktar enskilda händelser medan Häyrinen ger en överblick över planen. Med ablativ i *maalilta* 'från målet' anger Häyrinen plats men inte riktning som är ablativets vanligaste funktion. För att förstå uttrycket *neliö* 'en fyrkant' behöver lyssnaren

särskilt mycket bakgrundskunskaper. Uttrycket beskriver den form i vilken det spelas när det egna laget har en spelare utvisad. I 54 är pucken det viktigaste hos båda referenterna även om den inte alls nämns. I den finska versionen ges riktning med postpositionen *eteen* 'fram till' i illativ som igen styr substantivet *maali* 'mål'. Det blir inte genast klart vems mål det är fråga om eftersom Häyrinen inte nämner någon spelare såsom Sjöman gör. Illativ används igen i finskan i 55B. Det anger bara riktning i detta exempel, plats nämns inte. *Tyhjä paikka* 'en tom plats' kan ligga var som helst i rinken. Uttrycket betyder att det inte finns någon spelare på den plats som passningen är på väg till. I 55 har referenterna också olika åsikter om spelets gång. Sjöman uppskattar det som Lehtinen uppenbarligen planerar när han spelar in framför målet medan Häyrinen ser bara det misslyckade resultatet av passningen.

8.2.4. Plats/riktning

I denna kategori ingår sammanlagt tolv fall. Fem av dem anger formellt sett plats men på grund av kontexten kan de även anses vara riktningsangivelser. De sju andra fallen är riktningsangivelser men i praktiken uttrycker de också plats.

Vi behandlar först de fall som formellt uttrycker plats. I dem är platsbeteckningen alltså starkare än riktningsbeteckningen. I fyra fall används prepositionen *på* och den platsbeteckning som följer den är antingen *högerkant* eller *vänsterkant.*

56A) ryssarna nu på högerkanten i stället med den snabbe Beretsin 8/19
B) venäläisten vastahyökkäys 21/37
ryssarnas kontring

57A) när Bezukladnikov kommer på högerkanten 3/9
B) joka tapauksessa kiekko tulee oikealta sisään 6/35
i varje fall kommer pucken in från höger

58A) ryssarna kommer nu i stället anfall på högerkanten 3/15
B) kiekko venäläisille liian pitkäksi 7/6
pucken till ryssarna för långt

59A) ryssarna sammanlunda kommer på högerkanten 13/17
B) sitten venäläiset ja venäläiset tulevat uudelleen 29/8
sedan ryssarna och ryssarna kommer på nytt

I det första svenska exemplet ger adjektivattributet *snabbe* lyssnaren det intrycket att det närmast är fråga om rörelse som alltid har riktning. Verbet *kommer* i exemplen 57A, 58A och 59A samt *Bezukladnikov* i 57A och *ryssarna* i 58A och 59A tyder på att riktningen är mot det finländska målet. I 56B anges inte plats men riktningen är underförstådd eftersom ryssarna alltid anfaller mot det finländska målet. I det följande finskspråkiga exemplet inkluderar ablativformen och postpositionen i *oikealta sisään* 'in från höger' både plats- och riktningsbeteckningen. Om lyssnaren vill förstå *sisään* 'in' rätt, måste han ha bakgrundskunskaper. *Sisään* betyder i detta exempel 'in i den finländska försvarszonen'. I 58B nämns varken plats eller riktning. I det sista finskspråkiga exemplet anger Häyrinen riktning på ett liknande sätt som Sjöman i 58A. I uttrycken *ryssarna kommer* och *venäläiset tulevat* 'ryssarna kommer' ingår ingen direkt riktningsangivelse utan riktningen är med i verbets betydelse. I dessa exempel använder Sjöman substantivet *ryssarna* lika många gånger som Häyrinen använder *venäläiset* 'ryssarna'. Som redan kommit fram, är det vanligtvis Häyrinen som låter bli att individualisera.

Prepositionen *i* används en gång för att uttrycka riktning.

> *60A) ryssarna kommer i mittzonen med farten upp 13/20*
> *B) ja sitten venäläisten hyökkäys 29/15*
> och sedan ryssarnas anfall

I den svenska versionen är det fråga om samma sak som i de föregående exemplen med prepositionen *på*. Verbet *kommer* och substantivet *ryssarna* ger alltså en riktningsdimension åt exemplet. Platsangivelsen är otydligare eftersom *mittzonen* omfattar ett större område än *vänster-* eller *högerkant*. I det parallella finskspråkiga exemplet gäller detsamma som i 56B eftersom plats inte anges och riktningen är underförstådd.

De sju övriga fallen anger formellt sett riktning men också platsbeteckningen är så uppenbar att den inte kan lämnas obeaktad. Prepositionen *på* förekommer i fyra fall. Den har adverbet *upp* eller *ut* som precisering och i alla dessa fall anges plats med substantivet *kant*.

61A) samtidigt Koivu där fint ska spela upp på andra kanten 4/17
B) Koivulla kiekko 8/32
pucken hos Koivu

62A) igen upp på vänsterkanten kommer ryssarna 10/23
B) venäläiset tulevat uudelleen 25/1
ryssarna kommer på nytt

63A) Virta --- åker med fullfart spelar upp på andra kanten 12/22
B) Virta antaa eteenpäin 27/35
Virta ger framåt

64A) spelar ut på kanten och så får vi en ny icing 14/28
B) jälleen pelataan suomalaisten puolustuksen aloituspisteestä 31/8
igen spelas från finländarnas försvars tekningspunkt

Adverben *upp* och *ut* är de faktorer som ger en riktningsdimension åt dessa uttryck. Sjöman avviker från sina vanor i att han ger bedömningar av det som händer i de tre första exemplen (*fint, igen, med fullfart*). I finskan anges riktning i 62B och 63B. I det förra exemplet är den underförstådd medan lyssnaren i det senare måste känna till spelets regler om han vill tolka *eteenpäin* 'framåt' rätt. I det sista finska exemplet (64B) gäller detsamma som i de svenskspråkiga versionerna. Formellt anger uttrycket *aloituspisteestä* 'från tekningspunkt' riktning men i denna kontext betecknar det närmast plats.

Prepositionen *i* används i tre fall och anger plats. Adverben *upp*, *ner* och *ut* ger dessa uttryck en riktningsdimension.

65A) ryssarna spelar upp i mittzonen 9/22
B) ja sitten keskellä tulee jälleen laukaus 23/25
och sedan i mitten kommer igen ett skott

66A) Myllys --- och spelar via vall i blanket ner pucken till icing 10/33
B) Myllys --- ja niin hän tekee myöskin pitkän 25/16
Myllys --- och så gör han också en icing

67A) så får ryssarna ut pucken i mittzonen 14/10
B) ja näin lähtevät venäläiset hyökkäykseen kolmella kahta vastaan 30/16
och så startar ryssarna ett anfall med tre mot två

De finska versionerna skiljer sig från varandra vad gäller plats- och riktningsangivelserna. I 65B anges plats med adessivformen *keskellä* 'i mitten' men riktningen är inte med. I det följande finska exemplet nämner referenten både plats och riktning men lyssnaren måste veta vem Myllys är för att han ska kunna känna igen platsen. Han måste också känna till åt vilken riktning pucken rör sig när Myllys gör en icing. I 67B är riktningen underförstådd och upplysningar om plats ges inte. I detta exempelpar ser referenterna situationen ur olika synvinklar. Enligt Sjöman får ryssarna pucken ut ur zonen medan Häyrinen tycker att de startar ett anfall. Sålunda anser Sjöman att ryssarna är i svårigheter medan Häyrinen inte ser situationen på samma sätt. Enligt honom har ryssarna spelet under kontroll.

Det finns flera orsaker varför vi anser att dessa exempel utgör en egen grupp och inte hör till de äkta plats- eller riktningsuttrycken. Verbet *kommer* anger tydligt riktning även om exemplen 56A-60A formellt endast innehåller en platsbeteckning. I de exempel som formellt anger riktning (61A-65A, 67A) finns även en platsbeteckning med. Riktningsangivelsen är ändå starkare eftersom adverben *upp* och *ut* mycket tydligt ger uttryck åt riktning. Exempel 66A (*Myllys --- och spelar via vall i blanket ner pucken till icing*) är svårare att klassificera. Å ena sidan kan det anses innefatta endast en platsbeteckning men å andra sidan anger det tydligt puckens rörelseriktning. Vi anser att det är riktningen som framhävs och räknar exemplet med i de uttryck som formellt anger riktning.

8.2.5. Plats eller riktning anges med prepositionsfras eller adverb

Denna grupp innefattar sammanlagt elva fall. *I mitten* förekommer i fyra fall och anger alltid riktning. I det svenskspråkiga referatet används det som synonym till substantivet *mittzon.*

68A) men upp i mitten för en ryss att åka på 3/10
B) Tertytshny antaa kiekon keskelle 6/37
Tertytshny ger pucken in i mitten

69A) Kiprusoff --- spelar upp i mitten till Mäkelä 3/24
B) ja sitten syöttö keskellä Mäkelälle 7/19
och sedan en passning i mitten till Mäkelä

70A) Mäkelä --- spelar fram i mitten till Helminen 9/32
B) sen jälkeen kiekko Suomen hyökkäykseen 23/37
efter det pucken till Finlands anfall

71A) in i mitten till Vinogradov 4/31
B) kiekko keskelle ja sitten Vinogradov 9/17
pucken in i mitten och sedan Vinogradov

I de finskspråkiga exemplen uttrycker allativformen *keskelle* 'in i mitten' riktning i 68B och 71B. I 69B står NAMN i allativ (*Mäkelälle* 'till Mäkelä') och platsbeteckningen i adessiv (*keskellä* 'i mitten'). I det följande exemplet (70B) betecknas plats med illativformen *hyökkäykseen* 'till anfall'. *Hyökkäykseen* anger inte direkt riktning men lyssnaren behöver inte vara djupt inne i ishockeyslang för att veta att spelet rör sig mot det ryska målet. Den riktiga tolkningen underlättas av genitivattributet *Suomen* 'Finlands'. Den finske referenten följer i alla exempel närmast puckens rörelser medan den svenske betonar spelaren. Pucken är ändå hela tiden med även i de svenska versionerna.

Ensamstående *ner* eller *nere* används sammanlagt tre gånger. Riktning anges i 72A och plats i 73A och 74A nedan.

72A) till Laukkanen som bara slår ner den nere i bortre blankhörnet 7/11
B) Laukkanen lyö pitkän päätyyn 20/18
Laukkanen slår en icing till ändan

73A) men Sorokin är ner och rensar undan 11/5
B) Sorokin saa hädin tuskin omalta alueelta kiekon pois 25/25
Sorokin får med möda från den egna zonen pucken bort

74A) nere till Nikolishin som låses mot blanket 7/24
B) Nikolishin avaruusmieskypärässään, kas kun ei ole afrokampausta 20/32
Nikolishin i sin kosmonauthjälm, tänk att han inte har en afrofrisyr

I exempel 72A betyder *ner* 'till det ryska målet'. Samma adverb i det följande exemplet refererar till att Sorokin spelar nära sitt eget mål. I 74A utgör det finländska målet utgångspunkten, *nere* betecknar 'hos det finländska målet'. Häyrinen anger riktning i 72B med illativformen *päätyyn* 'till ändan' och i 73B med ablativ och postposition i *omalta alueelta pois* 'från den egna zonen bort'. Med *hädin tuskin* 'med möda' bedömer han

ryssarnas spelprestationer som han anser vara dåliga. I Sjömans uttryck finns det inga tecken på något motsvarande. I det sista exemplet betraktar Häyrinen Nikolishin med illvillig ironi som kommer fram både i tonen och i orden.

Redan i 73A förekom adverbet *undan* som används även i exempel 75A nedan.

> *75A) och så spelar ryssarna undan pucken för att få en icing 2/13*
> *B) ja sitten venäläiset heittävät Suomen pelialueelle ja tekevät pitkän 5/17*
> och sedan ryssarna kastar till Finlands spelzon och gör en icing

Både i 73A och 75A uttrycker *undan* riktning mot motståndarens spelzon. I det finskspråkiga exemplet 75B används allativformen *pelialueelle* 'till spelzon'. För att kunna tolka dessa exempel rätt måste lyssnaren ha bakgrundskunskaper. *För att få en icing* och *tekevät pitkän* 'gör en icing' refererar till att laget ofta gör en icing avsiktligt om det behöver en paus för att kunna reda ut det egna spelet. Lyssnaren måste veta både detta och att spelet blåsas av efter en icing.

In framför och *ut* används i ett par fall. I alla exempel är det fråga om riktning.

> *76A) Gusmanov som spelar in framför 5/9*
> *B) mutta Suomen puolustus pitää 10/2*
> men Finlands försvar håller ut

> *77A) Alatalo --- spelar in framför 14/7*
> *B) Alatalo maalin eteen 30/13*
> Alatalo fram till målet

> *78A) till Myllys som lägger ner klubban och styr ut pucken 14/11*
> *B) Myllys antaa jopa syötön maalin eteen 30/18*
> Myllys ger till och med en passning fram till målet

In framför betyder alltid att pucken spelas till målets framsida. I det finskspråkiga referatet motsvaras det närmast av *eteen* 'fram till' som står i illativ och anger plats och riktning i 77B och 78B. I exempel 76 har referenterna olika perspektiv på situationen. Sjöman ser den som en individuell rysk prestation medan Häyrinen anser det finländska försvaret vara viktigare.

I det sista exempelparet är deras infallsvinklar igen olika. Sjöman tycker att Myllys bara styr pucken ut ur zonen och Häyrinen att han ger en passning. Dessutom framhäver *jopa* 'till och med' det faktum att det finska laget är överlägset.

8.2.6. Plats- eller riktningsbeteckning endast i finskan

Som tidigare påpekats är de exempel där Häyrinen anger plats eller riktning medan Sjöman inte gör det sällsynta. Sammanlagt omfattar denna grupp endast tre fall.

79A) kiekko Suomen maalin taakse ja Lehtiselle 29/30
pucken bakom Finlands mål och till Lehtinen
B) Finland får pucken 13/31

80A) Beretsinille kiekko, laituri vapaana, yksi vapaana edessä! 23/21
pucken till Beretsin, yttern fri, en fri framför!
B) nu har Ryssland chansen 9/19

81A) Mäkelä keskialueella 5/13
Mäkelä i mittzonen
B) puck till Mäkelä som tar fart 2/9

I det första finskspråkiga exemplet anges riktning och plats med illativformen *Suomen maalin taakse* 'bakom Finlads mål'. Det är ofta svårt att översätta finskans *taakse* med ett ord (det samma gäller även *eteen*). I det parallella svenska exemplet fokuserar Sjöman inte på den individ som får pucken. I 80A och 81A är det närmast fråga om en platsangivelse i inessiv *edessä* 'framför' och i adessiv *keskialueella* 'i mittzonen'. I det förra exemplet lever Häyrinen intensivt med i spelet. Detta kommer fram i intonationen samt i i det affektiva uttrycket *vapaana* 'fri'. I 80B konstaterar Sjöman helt enkelt att det är Ryssland som har chansen. Han förhåller sig överhuvudtaget lugnare i spelet än Häyrinen. I 81 är den svenska versionen mera dynamisk än den finska i vilken Häyrinen nöjer sig med att ange spelarens läge i rinken. Det svenska uttrycket har mera fart i sig och beskriver bättre rörelsen på planen.

I plats- och riktningsangivelserna i dessa kapitel kommer tydligt fram att finskan och svenskan är typologiskt olika språk. Finskan är ett syntetiskt språk som uttrycker plats och riktning med hjälp av de inre och yttre lokalkasusformerna medan svenskan är ett analytiskt språk som använder olika plats- och befintlighetsprepositioner för samma ändamål. Även i finskan används ibland post- eller prepositioner. Båda förekommer i det finskspråkiga referatet men postpositioner är vanligare än prepositioner. Även allmänt taget finns det betydligt flera post- än prepositioner i finskan (Karlsson 1985, 218). Av prepositionerna används bara *kohti* 'mot', av postpositionerna *takana* 'bakom', *taakse* 'till bakre sidan', *edessä* 'framför' och *eteen* 'fram till' i det finskspråkiga referatet. Positionerna i finskan skiljer sig från svenskans motsvarande i att somliga böjs i tre riktningskasus (Karlsson 1985, 219).

Plats- och riktningsangivelserna hör väsentligt ihop med stilen i ett ishockeyreferat. Ibland anger referenten endast plats (*ja sitten maalin eteen* 'och sedan fram till målet'). Den innefattar då spelaren, pucken och rörelsen. Vi anser att riktning egentligen ingår i alla exempel eftersom det i en ishockeymatch alltid är fråga om rörelse som endast i tekningssituationer äger rum på en viss förutbestämd punkt.

När plats anges i svenskan, anger den finske referenten för det mesta riktning och det görs ofta med NAMN i allativ. Ibland förekommer dessutom platsangivelse eller något annat uttryck i finskan. Plats anges i det finskspråkiga referatet närmast med adessiv (*kiekko maalin takana Venäjän pelialueella* 'pucken bakom målet i Rysslands spelzon') men även andra kasus används, t.ex. ablativ som normalt uttrycker riktning (*myöskin mies maalilta otetaan* 'också mannen från målet hålls fast') och nominativ (*puolustuksen aloituspiste* 'försvarets tekningspunkt'). Förutom kasus och namnen på målvakterna används inte några andra medel i det finskspråkiga referatet för att uttrycka plats. I de fall där den svenskspråkige referenten anger riktning, anges den i de flesta fall också i finskan. Riktningsangivelsen är alltså det som oftast förekommer i finskan. På grund av detta drar vi den slutsatsen att riktning är viktigare än plats i det finskspråkiga referatet. Materialet tyder på att rörelsen av pucken följs noggrannare i det finskspråkiga referatet. Vi kommer senare att närmare analysera användningen av orden *puck* och *kiekko*.

Varje uttryck i ett ishockeyreferat är egentligen beroende av kontexten. Begreppen bakgrundsinformation och kontext beror ömsesidigt på varandra. Om lyssnaren ska kunna tolka alla uttryck rätt, måste han känna till ishockeyspelet och dess regler tillräckligt bra. Några ord och uttryck är ändå mera beroende av kontexten än vissa andra. Speciellt i det finskspråkiga referatet finns det sådana ord som har en helt annan betydelse i vardagskontexten, t.ex. *laituri* som i ett ishockeyreferat är en förkortning till *laitahyökkääjä* 'en ytter' men i vardagsspråket betyder 'brygga' medan t.ex. *hyökkäys* 'ett anfall' har ungefär samma betydelse i alla kontexter. I svenskan är ishockeyordförrådet mera specialiserat och används sällan utanför referaten (t.ex. *icing*, *offside*). Detta kommer också fram i vårt material. Häyrinen använder oftare uttryck som kräver bakgrundskunskaper hos lyssnaren.

8.3. Deiktiska uttryck

Av deiktiska uttryck används i det svenskspråkiga referatet nästan bara det platsbetecknande pronominella adverbet *där*. *Här* förekommer endast två gånger. Vi indelar de fall i vilka *där* används i tre grupper. Den första gruppen, som är den största, inkluderar sådana satser i vilka *där* refererar till en plats som tidigare nämnts i referatet. I den andra och näststörsta gruppen räknar vi de exempel i vilka *där* inte har ett utsatt korrelat. I den sista gruppen ingår bara fyra fall. I den följs adverbialet *där* av dess korrelat.

8.3.1. Korrelat före adverbial

Sådana fall där korrelatet till *där* inte innefattar ett platsbetecknande substantiv, utgör en tredjedel av denna grupp.

> *82A) spelar bra in i mitten och där står det finländska försvaret 3/9*
> *B) kiekko tulee oikealta sisään --- Ojanen kauhoo viimeisenä 6/35*
> pucken kommer in från höger --- Ojanen bökar som sist

> *83A) spelar i mitten men där täcker finländarna alldeles utmärkt 17/26*
> *B) kiekko keskelle mutta avaussyöttö epäonnistuu pystyyn 33/24*
> pucken in i mitten men den öppnande passningen misslyckas uppåt

84A) spelar in framför där täcker Sormunen 5/9
B) ja sitten venäläishyökkäys, mutta Suomen puolustus pitää 10/2
och sedan ett ryskt anfall, men Finlands försvar håller ut

85A) åker han in framför men där är bara Virta och spelar undan pucken 17/16
B) Torgajev antaa syötön, mutta tällä kertaa taitavampi on jälleen Suomen puolustus 33/11
Torgajev ger en passning, men den här gången skickligare är igen Finlands försvar

I dessa fall utgörs korrelatet till *där* av prepositionsfraser. I exemplen 82A och 83A är *i mitten* korrelatet till *där*. Det har betydelsen 'i mittzonen'. I 84A och 85A utgörs korrelatet av uttrycket *in framför*. Som redan kommit fram betyder det att pucken spelas in framför målet. I de två förstnämnda exemplen förekommer verbet *täcka*. Dess tolkning kräver att lyssnaren har bakgrundskunskaper. När en spelare täcker i en ishockeymatch, förhindrar han motståndarens spel. På basis av de finska exemplen kan det konstateras att det inte finns några särskilda finska motsvarigheter till dessa deiktiska uttryck i svenskan. *Mutta* 'men' förekommer här i tre fall men sannolikt är att det är fråga om en tillfällighet. I 82B använder Häyrinen det mycket deskriptiva verbet *kauhoa* som direkt kan översätts med 'ösa' men i detta sammanhang betyder egentligen ungefär 'böka'. Med det skildrar han närmast hur Ojanen använder sin klubba. *Avaussyöttö pystyyn* 'den öppnande passningen uppåt' betyder att passningen går direkt mot motståndarens ända. För att kunna förstå det måste lyssnaren känna till ishockeyns regelsystem. I de två sista exempelparen anser Sjöman en enskild spelare vara den som för händelserna vidare medan Häyrinen ser finländarna som ett lag.

Ofta fungerar även substantivet *zon* som korrelat till *där*.

86A) Virta --- kommer ut med pucken ner i den ryska försvarszonen, där är Davidov 4/33
B) Abramov seuraa tilannetta, Davidov ottaa kiekon 9/21
Abramov observerar situationen, Davidov tar pucken

87A) ryssarna nu i stället i egen zon, byter puck med varann, fullständigt galet spelar man där 13/34
B) kun venäläiset vaihtavat, ovat umpipuhki ja harhasyöttö Varikselle 29/36
när ryssarna byter, är dödströtta och en felpassning till Varis

88A) så slår finländarna upp den i anfallszonen, där åker Koivu för allt vad han är värd 17/24
B) ja nyt saa pelata ja sitten luistelee Saku Koivu kuin mahanalus jalkoja täynnä 33/21
och nu får man spela och sedan skrinnar Saku Koivu i väg som en oljad blixt

I finskan används vanliga subjekt + verb -konstruktioner. Plats eller riktning anges inte direkt i någon av de finskspråkiga exemplen. I det första exemplet är den underförstådd eftersom Abramov är den ryske målvakten. Som kuriositet kan nämnas att han egentligen heter Ivannikov. Häyrinen tror ändå till början av den tredje perioden att målvakten är Abramov. Av 88B kan lyssnaren dra den slutsatsen att riktningen är mot den ryska spelzonen eftersom Koivu är anfallsspelare. I 87 ser referenterna händelserna ur olika synvinklar. *Vaihtavat* 'byter' och *ovat umpipuhki* 'är dödströtta' i det finskspråkiga referatet betyder nämligen att ryssarna byter spelare, inte puck såsom de gör i 87A. Med uttrycket *fullständigt galet* kritiserar Sjöman ganska starkt det ryska spelet. I det sista exempleparet ger båda referenterna en bildlig beskrivning av Koivus framfart och använder t.o.m. liknande uttryck i det.

Också *kant* och *mål* förekommer några gånger som korrelat till *där*.

89A) ut på vänsterkanten där Finland nu kommer i stället med Hämäläinen 3/13
B) yksi yhden jälkeen vaihtaa, suomalaiset nousevat hyökkäämään, Hämäläisellä kiekko 7/4
en efter en byter, finländarna kommer upp för att anfalla, pucken hos Hämäläinen

90A) spelar bra över till andra kanten där Hämäläinen inte får tag i den 13/26
B) ja antaa vielä ihanan syötön Hämäläiselle, joka on noussut ylös, mutta siinä on tarkoituksena pelata aikaa 29/21
och ger ännu en härlig passning till Hämäläinen, som har kommit upp men i det är meningen att spela tid

91A) spelar in framför Myllys mål men där står Kiprusoff rättplacerad 8/21
B) ja sitten maalin eteen, mutta nyt tällä kertaa puolustuksen Jutila hienosti lyö kiekon pois 22/2
och sedan fram till målet, men nu den här gången försvarets Jutila fint slår ut pucken

92A) pucken med Varis bakom målet, Ojanen är där och hjälper till 14/7
B) suomalaiset maalin takana, kiekko Ojasella 30/11
finländarna bakom målet, pucken hos Ojanen

I 89B är riktningen underförstådd men kommer ändå fram eftersom finländarna anfaller endast mot det ryska målet. I det följande exemplet (90B) uttrycker *noussut ylös* 'kommit upp' egentligen riktning men i detta sammanhang anger det spelarens läge i rinken. I 91B och 92B anges plats. I det senare exemplet uttrycks även puckens rörelseriktning med *lyö kiekon pois* 'slår ut pucken'. I 89B talar Häyrinen först allmänt om spelarbyten, annars är synvinkeln likadan hos båda referenterna. I detta exempel kommer särskilt tydligt fram en språklig skillnad mellan finskan och svenskan. Med prepositionen *med* kan Sjöman foga namnet *Hämäläinen* direkt till början av uttrycket medan Häyrinen måste börja en ny sats där tillhörighet anges med allativformen *Hämäläisellä* 'hos Hämäläinen'. I 90 är det fråga om en situation där en finländare är utvisad. Denna slutsats kan dras från Häyrinens *pelata aikaa* 'spela tid'. I 91 bedömer båda referenterna situationen på samma sätt men har olika åsikter om spelarens identitet. Utan videoinspelningar är det omöjligt att döma vem som har rätt. I 92B blir det oklart för lyssnaren vem som är bakom målet med Ojanen men det är inte heller det viktigaste i detta sammanhang. I det parallella svenska exemplet fäster Sjöman igen mera uppmärksamhet vid enskilda spelare.

Här används med ett förestående korrelat endast en gång.

> *93A) upp i mittzonen utan kontroll på pucken, felpassning här 3/25*
> *B) venäläisten harhasyöttö, kiitos vain 7/22*
> ryssarnas felpassning, tack så mycket

I detta exempel refererar *här* alltså till substantivet *zon*. Häyrinen använder den subjektiva genitiven och berättar vem som ger felpassningen (*venäläisten harhasyöttö* 'ryssarnas felpassning'). Riktningen och platsen blir oklara. Med *kiitos vain* 'tack så mycket' kommenterar han händelsen något som är rätt vanligt hos honom. Även Sjöman har tidigare nämnt ryssarna men avståndet mellan det och felpassningen är så långt att han inte kan anta att lyssnaren fortfarande kommer ihåg vem som har pucken. Det skulle vara bättre för lyssnaren om Sjöman för tydlighetens skull upprepade detta.

8.3.2. Utelämnat korrelat

I det svenskspråkiga referatet finns det nio fall där det inte finns ett märkbart korrelat till adverbet *där*. Det betyder ändå inte att *där* inte har något korrelat. Korrelatet är ofta underförstått eller *där* refererar helt allmänt till planen. När vi letar efter några likheter mellan de svenska uttrycken i denna grupp, märker vi att *där* förekommer i de flesta fall i samband med NAMN och verbet *vara*.

94A) nedsläpp nu vid, i alla fall där är Keskinen 2/19
B) Abramovin puolelta aloittamaan tulee "Essi" Keskinen 5/26
från Abramovs sida för att teka kommer "Essi" Keskinen

95A) så börjar Finland om igen, där är Mäkelä 9/31
B) sen jälkeen kiekko Suomen hyökkäykseen 23/37
efter det pucken till Finlands anfall

96A) så är Varis där 14/14
B) Ojanen --- jättää Varikselle 30/21
Ojanen --- lämnar till Varis

97A) så är Nieminen där igen 14/34
B) mutta Nieminen 31/19
men Nieminen

98A) så är Jutila där och har tur att få klubban emellan på den passningen 17/18
B) puolustaja Jutila ja Kiprusoff -pari hyvin peittivät 33/12
backen Jutila och Kiprusoff -paret bra täckte

I det första exemplet tänker Sjöman ange plats men av någon anledning uteblir den. Han har tillräckligt tid för platsangivelsen och därför anser vi att det närmast är fråga om att han kommer av sig. I 95A och 98A är korrelaten till *där* underförstådda. Från verbet *börja om* i det förra exemplet kan lyssnaren dra den slutsatsen att det handlar om den finländska försvarszonen. För att tolka det senare exemplet riktigt måste lyssnaren veta att Jutila är en back som oftast spelar i den finländska försvarszonen. Även *har tur att få klubban emellan* underlättar denna tolkning. I 96A och 97A refererar *där* allmänt till planen. I de finskspråkiga exemplen finns inga motsvarigheter till *där*. I tre fall av fem (94B, 96B, 98B) används vanliga subjekt + verb -satser. I 94B är händelseplatsen både underförstådd och oklar.

Lyssnaren måste veta att Abramov är målvakt och ändå kan han inte vara säker på vilken plats det är fråga om eftersom det finns två tekningspunkter nära målet. I 96B anges varken plats eller riktning. I exempel 98B är platsen underförstådd. Detsamma gäller i 95B. I de fattas även verb och referenten följer puckens rörelser medan det i alla andra finsk- och svenskspråkiga exemplen är spelarens rörelser som är viktigare. I det sista exempelparet bedömer referenterna situationen olika. Sjöman anser att spelaren bara har tur medan Häyrinen anser att spelarna är skickliga (*hyvin peittivät* 'bra täckte').

Den näststörsta undergruppen utgör passiva konstruktioner.

99A) där sätts Karpov upp i blanket av Kiprusoff 1/28
B) ja Karpov pannaan kiinni 4/29
och Karpov sätts fast

100A) fint genomåkt där av Keskinen som skjuter 2/24
B) Keskinen nostaa ylös, nousee hyökkäykseen 5/33
Keskinen lyfter upp, kommer upp i anfall

101A) där en studsning av en rysk back på Hämäläinens passning höll på att bli farligt 2/12
B) ja sitten tulee laukaus maalin eteen 5/15
och sedan kommer ett skott fram till målet

Det kunde förutsättas att användningen av *där* inte direkt hör ihop med passiva konstruktioner i dessa exempel. Mera sannolikt är att referenten närmast vill göra sin prestation livligare med *där*. Han vill att åhöraren ser händelsen med hans ögon. Adverbet har då en utpekande funktion. Korrelatet till *där* är underförstått i alla svenskspråkiga exempel. Lyssnaren ska ha åtminstone några kunskaper i ishockey om han vill hitta den plats där spelet pågår. I 99A tyder både *Kiprusoff*, som är back, och *sätts upp i blanket* på att allt händer i den finländska försvarszonen. I 100A måste lyssnaren veta att man skjuter bara mot motståndarens mål. Detsamma gäller i det följande svenska exemplet även om Sjöman talar om en studsning och inte om ett skott. Där har referenterna dessutom olika perspektiv på situationen. Häyrinen visar med substantivet *laukaus* 'skott' att han anser situationen farligare än vad Sjöman gör. Även i de finskspråkiga exemplen är rörelsen viktigare än den som agerar. I 99B och 101B nämns den agerande inte alls. I det förra exemplet får lyssnaren inga upplysningar om plats eller riktning. I det senare blir det oklart vems mål det är fråga om. I 100B är Keskinen den

som sätter rörelsen i gång men därefter blir rörelsen viktigare. *Keskinen, ylös* 'upp' och *hyökkäykseen* 'i anfall' refererar till att riktningen är mot det ryska målet men platsen blir oklar.

Adverbet *där* förekommer i detta sammanhang också i ett fall där det inte är fråga om de egentliga spelhändelserna.

> *102A) där går slutsignalen för period nummer ett 5/19*
> *B) 20 minuuttia täynnä 10/20*
> 20 minuter fyllda

I detta exempel hänvisar *där* på ishallen. För att kunna tolka den finska versionen rätt måste lyssnaren igen inbegripa den bakgrundsinformation som referenten antar att lyssnaren har om längden av en period. Tolkningen underlättas genom att slutsignalen hörs i bakgrunden.

Här används en gång utan att ha ett utsatt korrelat.

> *103A) men då är Finland fulltaligt och kommer en kontring här 13/32*
> *B) Suomella kaksi yksi vastaan hyökkäys 29/31*
> hos Finland ett anfall med två mot ett

Här refererar i detta exempel till planen. I det finskspråkiga exemplet är det fråga om riktning mot det ryska målet. Det skulle vara naturligare att använda genitivattributet *Suomen* 'Finlands' i stället för allativformen *Suomella* 'hos Finland'. Användningen av allativ gör ändå ett fartfyllt intryck. Uttrycket *kaksi yksi vastaan hyökkäys* 'ett anfall med två mot ett' är en aning klumpig. I stället för nominativformen *yksi* skulle det vara bättre att använda partitivformen *yhtä*.

8.3.3. Korrelat efter adverbial

I det svenskspråkiga referatet förekommer sex fall där korrelatet står efter adverbet *där*. Substantivet *kant* fungerar som korrelat i tre fall.

> *104A) Varitski där öppnar på högerkanten 3/7*
> *B) Varitski heittää kiekon oikealle pelialueen laitaan 6/31*
> Varitski kastar pucken till höger till spelplanens kant
>
> *105A) samtidigt Koivu där fint ska spela upp på andra kanten 4/17*
> *B) Koivulla kiekko 8/32*
> pucken hos Koivu
>
> *106A) så att finländarna där får börja om i alla fall med Kiprusoff ut på högerkanten 6/17*
> *B) nyt hukkaa Kiprusoff kiekon siniviivalta ja luistelee taaksepäin 19/4*
> nu tappar Kiprusoff pucken från den blåa linjen och skrinnar bakåt

Där placeras i dessa fall genast efter subjektet. Den svenske referenten följer spelaren eller spelarna. I det finskspråkiga referatet är puckens rörelser viktigare, spelaren är bara tilläggsinformation. Riktning ges i 104B med allativ i *oikealle* 'till höger' och med illativ i *laitaan* 'till (spelzonens) kant' samt med ablativ *siniviivalta* 'från den blåa linjen' och *taaksepäin* 'bakåt' i 106B. *Siniviivalta* kan även anses ange plats. I 104 betecknar verben *öppnar* och *heittää* 'kastar' referenternas olika uppfattningar om situationen. *Öppnar* uttrycker en mera målmedveten handling än *heittää*.

I de tre kvarvarande exemplen finns det tre olika korrelat: *framför eget mål, i den finländska zonen* och *från närahåll*.

> *107A) men bra täckt av Smirnov där, kalt framför eget mål 13/29*
> *B) venäläisistä Smirnov eli Turun Palloseuran mies saa kiekon, kapteeni antaa syötön maalin edessä 29/26*
> av ryssarna Smirnov eller Turun Palloseuras man får pucken, kaptenen ger en passning framför målet
>
> *108A) hårda finländska tacklingar där, men pucken ännu kvar i den finländska zonen 14/17*
> *B) suomalaiset kamppailevat 30/26*
> finländarna kämpar

109A) bra skott där från närahåll av Alatalo 18/9
B) nyt on vapaa mies Alatalo 34/16
nu är en fri man Alatalo

I 107A och 108A anges tydligt plats (*mål, zon*) medan i 109A måste lyssnaren avgöra platsen med den information som *skott, från närahåll* och namnet *Alatalo* ger. I 107 anser Sjöman att Smirnov handlar självständigt. I Häyrinens uttryck är Smirnov närmast det föremål som pucken rör sig mot. Konstruktionen *saa kiekon* 'får pucken' tyder klart på detta. Häyrinen ger även sådan information om Smirnov som inte direkt har något att göra med själva spelet. Att ge upplysningar om spelare är ganska vanligt hos Häyrinen. I 108 beskriver referenterna situationen med olika medel; Sjöman använder adjektivet *hårda* och Häyrinen verbet *kamppailevat* 'kämpar' men trots olika språkliga medel upplever referenterna situationen på samma sätt. I det samma exempel visar ordparet *finländska - suomalaiset* 'finländarna' en tydlig skillnad mellan de två språken. I svenskan används ofta adjektivattribut som motsvarighet till substantiviska uttryck i finskan, t.ex. *engelska språket / englannin kieli* 'Englands språk' (Karlsson 1985, 106). I 109B är skottet underförstått. Lyssnaren behöver sina bakgrundskunskaper i ishockey för att han ska kunna förstå att *vapaa mies* 'en fri man' refererar till en situation framför motståndarens mål som ofta leder till ett skott.

Såsom det ovan har kommit fram används inte sådana deiktiska uttryck i det finskspråkiga referatet som svenskans *här* och särskilt *där*. För det första förekommer det ofta en platsbeteckning i närheten av *där*. Då är en förklaring till att liknande deiktiska uttryck inte används i det finskspråkiga referatet att plats och riktning anges mera sällan i finskan än i svenskan. Nu uppstår det ändå en fråga som kräver svar. Hur kan *där* förekomma i sammanhang i vilka det inte har ett utsatt korrelat? Vi anser att Sjömans referat är konkretare än Häyrinens eftersom han knyter sitt refererande ihop med spelet genom att ofta använda det platsbetecknande adverbet *där*. Häyrinen däremot upprepar den plats eller spelare som han just talade om. Såsom redan har kommit fram låter han ofta bli att anknyta sina yttranden med den verklighet han rapporterar. Han antar troligen att lyssnarna känner till spelet så bra att de även utan påminnelser vet var händelserna äger rum.

För det andra kan det också vara fråga om en skillnad i det språkliga tänkandet. Genom att använda *här* eller *där* har en svenskspråkig talare möjlighet att närmare binda ihop sitt tal med den händelse eller situation han talar om. Vårt material tyder på att den motsvarande möjligheten inte används i finskan. Vi kan ändå inte dra några allmänna slutsatser från detta eftersom vårt material består endast av två referat.

9. *PUCK* OCH *KIEKKO*

9.1. Allmänt

Idén med ishockeyspelet är att få pucken i mål och därför är det naturligt att orden *puck* och *kiekko* har en central roll i ishockeyreferaten. Pucken nämns ofta eftersom händelserna följer pucken. Det är pucken och dess rörelser som styr spelet och referentens uppmärksamhet fästs därför vid dessa. Vi analyserar hur båda referenterna använder orden *puck* och *kiekko* i sina referat. Vi indelar undersökningsmaterialet i tre kategorier: 1. fall där puck nämns i båda referaten, 2. fall där puck nämns i det ena referatet, 3. fall där puck saknas i båda referaten. Vi redogör för vilka syntaktiska funktioner substantivet *puck/kiekko* har i excerpterna. Därutöver analyserar vi användningen av pronomenet *den* eftersom det ofta ersätter ordet *puck* i det svenskspråkiga referatet.

9.2. Puck nämns i båda referaten

Ett ishockeyreferat är en dialog mellan referenten och lyssnaren. Båda parterna är därför beroende av varandras reaktioner. Det är sannolikt att radiolyssnaren förväntar sig att ordet *puck* för tydlighetens skull upprepas även om dess närvaro ofta blir klar på basis av den gemensamma kunskapen om ishockey. I vårt material nämns pucken mycket ofta i båda referaten men orden *puck* och *kiekko* förekommer endast 35 gånger i parallella kontexter.

> *110A) pucken nu hos Laukkanen 5/14*
> *B) kiekko Laukkaselle aloituksesta pelialueen päädyssä 10/12*
> pucken till Laukkanen från tekningen i spelplanens ända

111A) Varis som åker förbi pucken 1/3
B) Varis --- menee kiekosta ohi 3/28
Varis --- åker förbi pucken

112A) Laukkanen försöker hålla pucken i zon 14/2
B) Laukkanen pysäyttää kiekon kulun 30/3
Laukkanen stoppar puckens gång

113A) finländarna singlar upp pucken till icing 14/20
B) kiekko venäläisten pelialueen päätyyn 30/32
pucken till ryssarnas spelzons ända

114A) Karpov har pucken mitt på planen 17/23
B) ja alueelta kiekko myöskin tulee, kiekko Karpoville 33/16
och från zonen pucken också kommer, pucken till Karpov

I exempel 110 anser båda referenterna att pucken är känd för lyssnaren eftersom den först anges och efter det kommer den nya informationen, nämligen vem som har pucken. Exemplen 111 och 112 har det motsatta fallet, d.v.s. namnet upplevs som bekant och pucken som ny information. I de två sista fallen ser referenterna situationen ur olika synvinklar. Sjöman börjar med namnet och berättar vad spelarna gör medan Häyrinen betonar det som pucken gör. I alla dessa exempel är pucken nämnd även om den har olika funktioner i satser och bär olika mängder av information.

En förklaring till att substantivet *puck/kiekko* ganska sällan förekommer i referaten är att det ofta ersätts med andra ord såsom *passning/syöttö* och *skott/laukaus*. Dessa ord ger mera och noggrannare information om det som händer på spelplanen än det enkla statiska substantivet *puck*. *Puck/kiekko* refererar endast till det svarta föremål som förflyttas från en spelare till en annan men själva ordet *puck* bär ingen information. Det behöver alltid en precisering som anger person, plats, riktning o.s.v. för att vara informativt i en match. Substantiven *passning/syöttö* och *skott/laukaus* är dynamiska och beskrivande vilket ger färg och stämning till refererandet.

En annan förklaring är att orden *puck* och *kiekko* helt utelämnas men lyssnaren förstår i alla fall att pucken är med i händelserna. Det är fråga om den gemensamma kunskapen om ishockey som referenten och lyssnaren har. I allmänhet lyckas informationsförmedlingen eftersom vana ishockeylyssnare vet att pucken är med i alla situationer även om den inte

nämns. Det skulle vara ologiskt att referera händelser som inte sker omkring pucken. Men referenten ska trots allt komma ihåg att det också finns lyssnare som inte är bekanta med ishockeyspelet. Då uppstår det en fara att spelsituationen blir oklar för lyssnaren eftersom referenten ger för lite information.

9.3. Puck nämns i det ena referatet

Förutom de fall där både de finska och svenska motsvarande satserna har substantivet *puck* eller *kiekko*, finns det en hel del satser där det ena referatet saknar detta ord. Referenterna utelämnar eller ersätter ordet *puck/kiekko* med något annat eller betraktar situationen ur en annan synvinkel. När vi jämför parallella ställen i referaten, märker vi att det finns lika många utelämningsfall (35) i båda språken. Det finns olika sätt att ersätta *puck/kiekko* både i finskan och svenskan och vi ska presentera dem i detta kapitel.

Vi börjar med fallen där i det svenska referatet finns *puck* eller pronomenet *den* medan finskan har olika slags motsvarigheter eller ingen motsvarighet alls.

> *115A) men försent kommer Peltonens skott, så får han tillbaka pucken 6/18*
> *B) ei vaan Peltonen kerran hutikuti, sitten uudelleen Peltonen asettelee 19/7*
> nej utan Peltonen en gång skjuter förbi, sen på nytt Peltonen justerar
>
> *116A) pucken till Laukkanen som bara slår ner den nere i bortre blankhörnet 7/11*
> *B) Laukkanen lyö pitkän päätyyn 20/18*
> Laukkanen slår en icing till ändan
>
> *117A) Karpov skjuter och Myllys räddar och håller i den sen 10/25*
> *B) Karpov ampuu, "Jamo" Myllys ottaa kiinni 25/3*
> Karpov skjuter, "Jamo" Myllys tar fast
>
> *118A) Ivanov har pucken bakom eget bur --- får undan den, icke ändå 11/10*
> *B) Ivanov huolimattomasti oman pelialueensa päädyssä 25/34*
> Ivanov slarvigt i den egna spelzonens ända
>
> *119A) så får ryssarna ut pucken i mittzonen och kommer nu i ett anfall 14/10*
> *B) ja näin lähtevät venäläiset hyökkäykseen kolmella kahta vastaan 30/16*
> och så startar ryssarna ett anfall med tre mot två

Även om de finska exemplen saknar substantivet *kiekko* 'puck', betyder det inte att det inte finns med i situationerna. Referenten litar på den gemensamma kunskapen som han antar att lyssnarna har om ishockeyspelet och dess regler. Han använder facktermer som hör till ishockey och åtminstone de allra ivrigaste sportvännerna vet vad de betyder men han kan inte vara säker på att varje enskild radiolyssnare förstår dessa termer. Pucken är hela tiden implicit med även om den inte alltid nämns. Budskapet är därför inte i någon stor fara att bli oförstått. Vi redogör nedan för enskilda fall.

I exempel 115B refererar Häyrinen hur Peltonen inte träffar pucken på första försök men får en chans till. Verbet *asetella* 'justera' syftar här på den verksamhet som Peltonen gör när han rör pucken med klubban. 116B slår Laukkanen en lång puck till den andra ändan av spelplanen. Den finska förkortningen *pitkä* 'lång' är klar för sportvänner men inte nödvändigtvis för alla radiolyssnare. I exempel 117B berättar Häyrinen att Karpov skjuter, en händelse som också omfattar pucken, och att målvakten sedan tar fast pucken. Det råder inget tvivel om vad det är som Myllys tar fast även om pucken inte nämns. I 118B konstaterar Häyrinen bara att Ivanov gör något slarvigt men preciserar inte vad han gör. Lyssnaren vet i alla fall på basis av kontexten att Ivanov har pucken och därigenom är den med i situationen. Det sista exemplet visar att ishockeytermen *hyökkäys* 'anfall' antas vara klara för lyssnaren. Det berättas inte att ryssarna har pucken med sig när de kommer till den finska spelzonen eftersom det är självklart.

De mest typiska finska motsvarigheterna till de svenska satserna med *puck* är konstruktionerna som inkluderar *NAMN* eller förkortning för uttrycket *tehdä pitkä kiekko* 'göra en icing'. Dessa konstruktioner uttrycker en situation som pucken finns med i.

> *120A) Mäkelä pyörittää 21/3*
> Mäkelä driver
> *B) Mäkelä håller i pucken 7/32*
>
> *121A) Ojanen kauhoo viimeisenä 6/36*
> Ojanen bökar som sist
> *B) där står det finländska försvaret och får väl undan pucken till sist med lite möda 3/10*

122A) Sormunen tarkasti kääntäen antaa Mäkelälle 5/12
Sormunen noggrannt vändande ger till Mäkelä
B) puck till Mäkelä 2/9

123A) ja sitten venäläiset heittävät Suomen pelialueelle ja tekevät pitkän 5/17
och sedan ryssarna kastar till Finlands spelzon och gör en icing
B) och så spelar ryssarna undan pucken för att få en icing 2/13

124A) pitkän tekevät venäläiset 21/10
en icing gör ryssarna
B) pucken till Sorokin som är inne och slår upp den till icing 7/36

125A) "Jamo" tulee, "Jamo" Myllys erittäin hyvin maalista ja niin hän tekee myöskin pitkän 25/16
"Jamo" kommer, "Jamo" Myllys särskilt bra från målet och så han gör också en icing
B) Myllys ute och spelar via vall i blanket ner pucken till icing 10/33

I 120A organiserar Mäkelä spelet genom att passa pucken till sina medspelare. Detta kommer tydligt fram genom användningen av verbet *pyörittää* 'driva'. I 121A är Ojanen den sista man som försöker få pucken ut ur den finländska spelzonen. Det följande exemplet betyder att Sormunen har pucken och passar sedan den till Mäkelä. Häyrinen använder ganska ofta denna konstruktionstyp för att ersätta substantivet *kiekko*. De här fallen utgör mera beskrivande sätt att uttrycka samma händelse som de sätt Sjöman utnyttjar. De tre sista fallen (123A, 124A och 125A) presenterar situationer där spelarna slår pucken från sin egen spelplan till ändan av motståndarens plan. Detta kallas icing i fackterminologi och därav följs att spelet avbryts och en ny tekning äger rum på den spelhalvan där pucken har slagits ut. Denna ishockeyterm förekommer väldigt ofta både i det finska och i det svenska referatet eftersom en icing är en viktig del av spelet.

Ett ytterligare sätt att undvika substantivet *kiekko* 'puck' är att använda substantivet *syöttö* 'passning' som betyder att pucken spelas från en spelare till en annan. Såsom redan tidigare konstaterats har ordet *syöttö* en mera dynamisk och beskrivande betydelse än ordet *kiekko*. Det kan också tänkas att *en passning* återger en förnuftig och målmedveten verksamhet. Den som ger en passning till sin medspelare försöker göra det så noggrant som möjligt.

126A) Myllys antaa jopa syötön maalin eteen 30/18
Myllys ger till och med en passning fram till målet
B) spelar in pucken till Myllys som lägger ner klubban och styr ut pucken 14/11

127A) Kiprusoff pitää Sorokinia, tämä punnertaa väkisin, antaa syötön 31/1
Kiprusoff håller i Sorokin, denne anstränger sig med våld, ger en passning
B) Sorokin med Kiprusoff hängande på sig, går runt det finländska målet, håller i pucken, får den till Beretsin 14/24

128A) venäläiset vaihtavat, ovat umpipuhki ja harhasyöttö Varikselle 29/36
ryssarna byter, är dödströtta och en felpassning till Varis
B) ryssarna --- byter puck med varann, fullständigt galet spelar man där 13/35

I 126A passar den finska målvakten till en annan finländare för att börja ett anfall. I exempel 127A kan Kiprusoff inte hålla i pucken längre utan är tvungen att passa den till en annan finsk spelare. I det sista exemplet beskriver Häyrinen hur trötta ryssarna är och därför passar en ryss pucken av misstag till en finländare även om avsikten var att ge pucken till en annan ryss.

I de motsatta fallen har finskan substantivet *kiekko* medan svenskan inte har *puck*. Då används samma typer av ersättningar i svenskan och i finskan.

129A) Kapanen antaa ja nyt hänell...hän hukkaa kiekon 21/3
Kapanen ger och nu han har... han tappar pucken
B) Kapanen --- han spelar fel, han ska spela till Hämäläinen så passar han till en ryss 7/32

130A) näin kiekko maalin taakse, josta kiekkoa hakemaan Sergei Sorokin 21/8
så pucken bakom målet, där pucken hämtas av Sergei Sorokin
B) ryssarna får ändå börja om långt nere hos sin egen målvakt 7/34

131A) miehet hyökkäykseen mutta keskelle ei tule --- Palo ottaa kiekon 21/32
männen till anfall men in i mitten inte kommer --- Palo tar pucken
B) nytt försök på högersidan, kommer in i mitten, bryts direkt av Palo 8/17

132A) sen jälkeen kiekko Suomen hyökkäykseen 23/36
efter det pucken till Finlands anfall
B) där är Mäkelä, spelar fram i mitten till Hämäläinen 9/32

133A) Beretsin, Beretsin vie kiekkoa, ampuu etukulmasta ohi 29/9
Beretsin, Beretsin åker med pucken, skjuter förbi framhörnet
B) Beretsin --- passar eller skjuter men långt förbi det finländska målet 13/17

Också i de svenska exemplen är pucken med i tankarna men förekommer inte i talet. Utelämning är ett sätt att undvika upprepning och redundant information. Alla ishockeylyssnarna vet att pucken är närvarande i alla de händelser som sker på planen. I exempel 129B analyserar Sjöman vad som händer när Kapanen försöker ge en passning till Hämäläinen men inte lyckas med den. Här ersätts substantivet *puck* med verben *spela* och *passa*. I exempel 130B litar Sjöman på kontexten och den gemensamma bakgrundsinformationen. Uttrycket *ryssarna får börja om* betyder att pucken finns i den ryska spelzonen och att ryssarna måste hämta pucken och planera ett nytt anfall. I exempel 131B utelämnar Sjöman all onödig information för att spara tid. Först berättar han hur ryssarna kommer med pucken på högersidan men sedan tar Palo pucken bort och bryter det ryska anfallet. I alla satser är subjekten utelämnade. I 132B använder Sjöman verbet *spela* som också inkluderar tanken att pucken följer med. Detsamma gäller i det sista svenska exemplet där verben *passa* och *skjuta* förekommer. Lyssnaren antas förstå betydelserna av verben med hjälp av kontexten.

Den svenske referenten använder som ersättningar för det mesta olika slags verb i samband med *NAMN*, särskilt verbet *spela* förekommer ofta.

> *134A) Finland kommer nu i stället med Hämäläinen 3/13*
> *B) suomalaiset nousevat hyökkäämään, Hämäläisellä kiekko 7/4*
> finländarna kommer upp för att anfalla, pucken hos Hämäläinen
>
> *135A) Nieminen --- spelar bra till Keskinen 13/14*
> *B) Nieminen ottaa taitavasti pois ja viskaa kiekon ja Keskisellä kiekko 29/5*
> Nieminen --- tar skickligt bort och slänger pucken och pucken hos Keskinen
>
> *136A) Peltonen spelar på rysk skridsko 6/16*
> *B) nyt hukkaa Kiprusoff kiekon 19/4*
> nu tappar Kiprusoff pucken

I 134A använder Sjöman verbet *komma* i samband med NAMN. Lyssnaren förstår att Sjöman inte bara menar att Hämäläinen kommer utan att han åker med pucken. De två följande exemplen representerar typ NAMN + verbet *spela*. I de båda fallen är pucken närvarande även om den inte nämns.

I samband med verbet finns ofta ett platsbetecknande adverbial. Det uttrycker puckens plats även om den inte nämns. Det är viktigt för referenterna att ge information om plats för att radiolyssnaren kan föreställa sig situationen så noggrant som möjligt. Platsuttrycken har vi behandlat redan tidigare i arbetet.

> *137A) Varitski där öppnar på högerkanten 3/7*
> *B) Varitski heittää kiekon oikealle pelialueen laitaan 6/31*
> Varitski kastar pucken till höger till spelplanens kant
>
> *138A) ryssarna får ändå börja om långt nere hos sin egen målvakt 7/35*
> *B) näin kiekko maalin taakse, josta kiekkoa hakemaan Sergei Sorokin 21/8*
> så pucken bakom målet, där pucken hämtas av Sergei Sorokin
>
> *139A) Keskinen som åker in i anfallszonen, vänder om, spelar bakom ryggen ner till det ryska målet13/15*
> *B) Keskinen heittää --- luistelee kohti Suomen pelialuetta ja heittää pelialueen toiseen päähän taas kiekon 29/6*
> Keskinen kastar --- skrinnar mot Finlands spelzon och kastar till spelzonens andra ända igen pucken

I alla exemplen ovan anges den plats där pucken finns även om substantivet *puck* självt är utelämnat. På basis av kontexten och den gemensamma kunskapen vet radiolyssnaren att Sjöman refererar puckens rörelser och att den implicit är med i uttrycken. I den första satsen finns pucken på högerkanten av spelplanen. Den nästa informerar om att pucken är hos den ryske målvakten. I det sista fallet kommer Keskinen in i den ryska spelzonen och spelar pucken till det ryska målet. I de parallella finska satserna nämns både puck och plats. Häyrinen ger egentligen redundant information eftersom lyssnaren redan med hjälp av platsuttrycken kan förstå meddelandet.

Den svenske referenten Sjöman använder också substantivet *skott* medan Häyrinen sällan använder dess finska motsvarighet. *Skott* är ett mycket dynamiskt och kraftigt ord som väl skildrar hur snabbt och hårt pucken flyger från klubban. Sjöman betonar spelets aggressivitet och dynamik genom att använda detta ord.

> *140A) bra skott där från närahåll av Alatalo 18/9*
> *B) nyt on vapaa mies Alatalo, syöttö yrittää etukulmasta, ei mene 34/16*
> nu är en fri man Alatalo, passningen försöker från framhörnet, går inte

141A) Sorokin sakta upp och skjuter ett skott som Myllys enkelt plockar 2/22
B) venäläiset pääsevät hyökkäämään ja kiukkuisesti Keskinen painaa tilanteeseen, kiekko Suomen maalille 5/31
ryssarna får anfalla och argt Keskinen pressar sig till situationen, pucken till Finlands mål

142A) Kiprusoff fint framme med skottet, blir lite vint och galet och går utanför den ryska buren 9/32
B) ja sitten Kiprusoff tulee, pistää kiekon ohi vapaasta paikasta 23/37
och sen Kiprusoff kommer, sätter pucken förbi från en fri plats

Exempel 141A är särskilt betonat eftersom där används både verbet *skjuta* och substantivet *skott*. Substantivet *laukaus* 'skott' eller verbet *laukaista* 'skjuta' finns i inget av de motsvarande finska exemplen även om de skulle passa bra i sammanhanget. Häyrinen använder bara ordet *syöttö* 'passning' eller det statiska uttrycket *kiekko* 'puck' som inte ger lika tät stämning åt refererandet som Sjömans uttryck.

Det faktumet att referaten i viss mån skiljer sig från varandra beror på att referenterna inte upplever situationerna på samma sätt. Ibland ser de händelserna ur olika synvinklar även om det är fråga om en och samma händelse. Den ene referenten kan koncentrera sig mera på puckens eller spelarnas rörelser och den andre kan fästa sin uppmärksamhet vid helhetsbilden. Såsom tidigare antytts kan detta delvis förklaras med att referenterna kommer från olika länder och representerar olika språk och delvis med att båda har sin personliga stil.

9.4. Puck saknas i båda referaten

Det kan förväntas att de som lyssnar på ett ishockeyreferat är intresserade av spelet och känner till spelets regler. Ofta är det onödigt att sätta ut substantivet *puck* eller *kiekko* eftersom alla vet att händelserna följer den. Referenterna vill spara tid och undvika onödig information vilket leder till att redundanta element utelämnas. Såsom det framgår av analysen finns det i vårt material talrika fall (40) där båda referenterna utelämnar *puck* eller *kiekko* men som i alla fall blir klara för lyssnaren. Sjöman och Häyrinen använder antingen olika ersättningsmöjligheter eller stödjer sig på den gemensamma kunskapen om spelet.

143A) så skjuter Gusmanov vildsint upp i plexiglaset bakom 10/18
B) Gusmanov hyökkää, ampuu korkealle yli 5/18
Gusmanov anfaller, skjuter högt över

144A) Sorokin åker runt den egna buren, stannar, väntar och vaktar för att medspelarna ska åka i läge 7/23
B) ja venäläiset kehittelevät koko ajan hyökkäystä 20/31
och ryssarna bygger upp hela tiden ett anfall

145A) Keskinen spelar utmärkt till Jutila som har målchans 8/14
B) nyt suomalaisille, takamies Jutila ja nyt on paikka 21/29
nu till finländarna, backen Jutila och nu är en chans

146A) finländarna kommer nu i stället med Strömberg 11/9
B) suomalaiset tulevat uudelleen, Strömberg ampuu siniviivalta 25/31
finländarna kommer på nytt, Strömberg skjuter från den blåa linjen

147A) Petri Varis kommer med farten uppe åkandes genom tekningscirkeln 4/19
B) Suomen hyökkäys, nyt on paikka 8/32
Finlands anfall, nu är en chans

Verbet *skjuta/ampua* (143A och 143B, 146B) förutsätter vanligtvis en projektil. I ishockeykontexten inkluderar det alltså pucken som inte behöver nämnas separat. I exempel 144 är det fråga om ett anfall som ryssarna börjar. Båda referenterna stödjer sig på den gemensamma bakgrundsinformationen och utelämnar all redundant information. I 145 används verbet *spela* i den svenska versionen medan den finska inte har verb eller *kiekko* i den första satsen utan Häyrinen bara kommenterar vem som har pucken. I följande fall finns verben *komma* och *tulla* och i finskan ännu verbet *ampua* 'skjuta' vilka tidigare har analyserats. I det sista svenska exemplet ingår igen verbet *komma* medan finskan använder en subjektiv genitiv som uttrycker att det finska laget har pucken och kommer in i den ryska spelzonen.

I det följande kommer vi att analysera vilka syntaktiska funktioner orden *puck* och *kiekko* har i referaten. Vi ska behandla det svenska och det finska referatet separat. Först redogör vi för de fall där *puck/kiekko* står som subjekt och efter det de fall som har *puck/kiekko* i objektställning. Vi tar också med det svenska pronomenet *den* eftersom det ganska ofta förekommer i referatet och ersätter ordet *puck*. Som sist ger vi en överblick över det som kommer fram och jämför våra resultat med Frode Strømnes' (1973; 1974) undersökningar om samma tema.

9.5. Substantiven *puck* och *kiekko* som olika satsdelar

9.5.1. *Puck* som subjekt

Substantivet *puck* har två slags satsfunktioner i det svenska referatet: det står antingen som subjekt eller objekt. Subjektet kan kännas igen på sin placering eftersom det normalt står först i en sats eller direkt efter finitet. I svenskan får man inte helt fritt variera ordföljden mellan subjekt, objekt och verb, eftersom subjektet och objektet har samma form. När man bildar en sats, utgår man därför alltid från ordföljden subjekt + verb + objekt. (Jörgensen & Svensson 1989, 26.) Svenskan har dessutom subjektstvång vilket betyder att subjektet inte får utelämnas. (Andersson 1994, 72-73.)

I det svenskspråkiga referatet står *puck* betydligt oftare som objekt än som subjekt. I materialet hittar vi bara tio satser som har *puck* på subjektets plats. Detta ger det intrycket att svenskan föredrar ett levande personsubjekt framför ett saksubjekt. Subjekt i svenskan är ofta någon som har en upplevelse men det är också möjligt att subjekt är något som helt enkelt är inblandat i handlingen (Andersson 1994, 73). Såsom redan konstaterats står *puck* ytterst sällan som subjekt i vårt material och i de flesta svenska satserna i ishockeyreferatet, som överhuvudtaget har ett subjekt, ingår ett personsubjekt. Pucken betraktas som föremål och därför är det inte naturligt att den aktivt gör någonting. Det är trots allt inte ogrammatiskt att ha ett saksubjekt och de svenska satser som har *puck* som subjekt visar att också saksubjekt används. Om antalet finska och svenska satser med *puck/kiekko* som subjekt jämförs, märks det att det finns betydligt flera sådana uttryck i det finskspråkiga referatet än i det svenskspråkiga.

148A) pucken nu hos Laukkanen 5/14
B) kiekko Laukkaselle pelialueen päädyssä 10/12
pucken till Laukkanen i spelplanens ända

149A) Kiprusoff är där också, går pucken tyvärr tillbaka till ryssarna 2/20
B) kyllä "Essi" menetti nytkin mutta ei hän silti huono mies ole 5/30
nog "Essi" förlorade även nu men han är trots allt inte en dålig man

150A) pucken studsar förbi och studsar i mål 4/36
B) ja Suomi tekee maalin, Suomi tekee maalin aivan maalivahdin alueelta 9/25
och Finland gör ett mål, Finland gör ett mål alldeles från målvaktens område

151A) pucken är nere bakom det ryske målet igen 10/23
B) kiekko pelialueen päätyyn, venäläiset tulevat uudelleen 25/1
pucken till spelplanens ända, ryssarna kommer på nytt

152A) så en puck att åka på för Denissov 17/30
B) vapaa mies mutta ei saanut kiekkoa 33/30
en fri man men fick inte pucken

I exempel 148 står *puck/kiekko* som subjekt i båda referaten och den förväntas vara bekant för lyssnaren eftersom den nämns först. Namnet *Laukkanen* bär ny information och den placeras i slutet av satsen. Följande exempel visar att både Sjöman och Häyrinen har sina egna infallsvinklar. Sjöman koncentrerar sig på pucken och Häyrinen på spelaren. Samma skillnad kommer fram också i följande exempel (150) där Sjöman framhäver vad pucken gör medan Häyrinen betonar det finska laget. Exemplen 151A och 151B ger samma bild av situationen. Båda referenterna anser pucken vara den som agerar. I det sista fallet ger referenterna olika uttryck åt händelsen eftersom pucken enligt Sjöman har en aktiv roll medan Häyrinen upplever den som ett föremål.

9.5.2. *Kiekko* som subjekt

Subjekt i finskan står antingen i nominativ eller i partitiv. Det förekommer huvudsakligen före predikat men på grund av främmande språk kan ordföljden bli ogrammatisk. (Sorjanen 1994, 109, 114.) I finskan är subjekt inte en obligatorisk satsdel på samma sätt som i svenskan (Hakulinen & Karlsson 1988, 160).

Det finns stora skillnader mellan det finskspråkiga och svenskspråkiga referatet när det gäller användningen av *puck/kiekko* som subjekt. I motsats till den svenskspråkige referenten använder den finske mycket ofta ett saksubjekt, d.v.s. *kiekko*. Substantivet *kiekko* står lika ofta i subjektställning som i objektställning. I det finskspråkiga referatet utgör ordet *kiekko* 35 gånger subjekt medan den motsvarande siffran i svenskan är bara 10. Det visar sig att den svenske referenten oftast ser pucken endast som ett handlingsobjekt medan den finske anser

att den själv gör någonting. Pucken betraktas vara aktiv och levande i det finskspråkiga referatet och den kan nästan jämföras med spelarna och deras rörelser eftersom den själv många gånger gör något såsom kommer fram i exemplen nedan.

153A) mutta sen sijaan kiekko menee Suomen pelialueelle 20/33
men i stället pucken går till Finlands spelzon
B) så sparkar en ryss pucken in i den finländska försvarszonen 7/24

154A) sitten vapauttava alueelta ulos, kiekko ei meinaa millään tulla 29/18
sedan en befriande ut ur zonen, pucken vill inte alls komma
B) finländarna spelar ut den ur zon, icke ändå den är alldeles på blåa linjen 13/23

155A) siellä ei ole ketään suomalaista mutta koko ajan kiekko kulkee, kiekko Sormuselle 31/11
där finns ingen finländare men hela tiden pucken går, pucken till Sormunen
B) så pucken ut ur zon innan Sormunen hinner dra in den igen 15/17

156A) joka tapauksessa kiekko tulee oikealta sisään 6/35
i varje fall pucken kommer in från höger
B) när Bezukladnikov kommer på högerkanten 3/9

157A) kiekko menee Suomen maalin taakse 31/5
pucken går bakom Finlands mål
B) bakom mål nu hos Myllys som stoppar den 14/27

I det första exemplet är resultatet detsamma i den svenska och i den finska satsen även om det finskspråkiga exemplet har *kiekko* som subjekt och det svenskspråkiga *pucken* som objekt. Detta är fallet också i 154 där Häyrinen ser händelsen ur puckens perspektiv medan Sjöman ser den ur spelarnas synvinkel. I exempel 155A har pucken en central och aktiv roll. I den parallella svenska satsen står pucken som subjekt i början av satsen men den förvandlas senare till objekt och ersätts med pronomen *den*. Häyrinen betonar pucken i exemplen 156A och 157A där pucken även kan jämföras med en spelare och hans rörelser. Sjöman nämner pucken varken i exempel 156B eller i början av exempel 157B utan litar på lyssnarens kunskap om spelet. I det senare ledet av 157B står pronomenet *den* i objektsställning i stället för *puck*.

9.5.3. *Puck* som objekt

Som objekt klassificeras satsled som betecknar rollerna föremål och patient i aktiva satser med transitivt verb (Jörgensen & Svensson 1989, 96). Objektet är ett nominalt led som normalt placeras omedelbart efter sitt huvudord. Objektet igenkänns dessutom på att det vanligen anger föremålet för satsens handling och ofta kan bli subjekt i motsvarande passiv sats. Det kan också utelämnas i satsen eftersom det inte är obligatoriskt. (Andersson 1994, 78.)

Såsom redan tidigare nämnts står ordet *puck* betydligt oftare som objekt än som subjekt i det svenska referatet. Det finns fyra gånger flera fall med *puck* i objektställning än *puck* i subjektställning.

> *158A) och ryssarna tar pucken, kommer nu i stället anfall på högerkanten 3/15*
> *B) kiekko venäläisille liian pitkäksi 7/6*
> pucken till ryssarna för långt
>
> *159A) där är Myllys och tar pucken i hand 5/10*
> *B) ja kiekko Myllykselle, joka pistää kiekon menemään 10/3*
> och pucken till Myllys, som sätter pucken igång
>
> *160A) finländarna singlar upp pucken till icing 14/20*
> *B) kiekko venäläisten pelialueen päätyyn 30/32*
> pucken till ryssarnas spelzons ända
>
> *161A) Nikolishin ramlar när han ska ta hand om pucken 14/19*
> *B) Nikolishin yrittää kyllä parhaansa mutta ei onnistu 30/30*
> Nikolishin försöker nog sitt bästa men lyckas inte
>
> *162A) Beretsin har pucken igen ner i vänster blankhörn 13/22*
> *B) Beretsin ehkä mutta laidassa maalialueen takana 29/17*
> Beretsin kanske men i kanten bakom målområdet

I de svenska satserna är substantivet *puck* nästan alltid ett föremål för en handling, ett passivt objekt som styrs av en person. De motsvarande finska satserna har *kiekko* oftare som subjekt än som objekt om ordet överhuvudtaget är med i uttrycken. I exempel 158A är pucken ett föremål som de ryska spelarna styr medan i 158B är pucken den som gör något. Också alla de andra svenska satserna har *puck* som ett passivt objekt och en person som subjekt. Sjöman

anger först bekant information, alltså namnet på en spelare eller ett lag, och efter det ny information om det som händer i rinken. Häyrinen ger pucken en aktiv roll och börjar satsen med den i exemplen 159B och 160B. I 159B ändras puckens roll senare i satsen när den blir objekt. I de två sista finska satserna utelämnas pucken helt och Häyrinen stödjer sig på kontexten och bakgrundsinformationen.

9.5.4. *Kiekko* som objekt

Objekt i finskan står antingen i ackusativ eller i partitiv. Ackusativ är egentligen inte en enda kasusform utan en sammanfattande benämning på några andra kasusformer när de förekommer i objektets funktion i satsen. (Karlsson 1985, 94, 111.) I de fall där *kiekko* 'puck' är objekt, står det betydligt oftare i ackusativ än i partitiv. Objektet står i partitiv om den verksamhet som verbet uttrycker inte leder till något viktigt resultat. Ett ackusativobjekt uttrycker däremot att verksamheten är resultativ. (Karlsson 1982, 97.) I våra exempelsatser kan man se en tydlig skillnad i betydelsen av satser med ackusativ- eller partitivobjekt. Till exempel i 165A *hukkaa kiekon* 'tappar pucken' (*Kapanen antaa ja nyt hänell... hän hukkaa kiekon* 'Kapanen ger och nu han har... han tappar pucken') uttrycker en verksamhet som leder till ett slutgiltigt resultat, d.v.s. den finske spelaren har inte längre pucken. Partitivobjektet i 167A visar däremot att uttrycket *Peltonen pitää kiekkoa* 'Peltonen håller i pucken' inte leder till ett resultat utan spelaren bara har pucken för tillfället.

Satser med objektet *kiekko* 'puck' förekommer ungefär lika många gånger i det finskspråkiga referatet som satser med *kiekko* som subjekt. När man jämför antalet finska objektsatser med det motsvarande svenska, kan man märka att *kiekko* förekommer nästan lika ofta som objekt i finskan som *puck* används som objekt i svenskan.

> *163A) Palo ottaa kiekon 21/35*
> Palo tar pucken
> *B) nytt försök på högersidan --- bryts direkt av Palo 8/17*

> *164A) Nieminen ottaa taitavasti pois, viskaa kiekon ja Keskisellä kiekko 29/5*
> Nieminen tar skickligt bort, slänger pucken och Keskinen har pucken
> *B) ryssarna tappar pucken, Nieminen i mittzonen, spelar bra till Keskinen 13/14*

165A) Kapanen antaa ja nyt hänell.. hän hukkaa kiekon 21/3
Kapanen ger och nu han har...han tappar pucken
B) Kapanen --- han spelar fel, han ska spela till Hämäläinen så passar han till en ryss 7/32

166A) Igor Ivanov viemässä kiekkoa 7/34
Igor Ivanov håller på att åka med pucken
B) det är Ivanov 3/32

167A) Peltonen --- pitää kiekkoa 29/20
Peltonen --- håller i pucken
B) Peltonen --- håller i den 13/25

När finskan har *kiekko* som objekt, står svenskans *puck* eller *den* också som objekt i de fall där den inte är utelämnad. I exempel 163B är det fråga om ett utelämningsfall. Pucken är ändå med i form av uttrycken *nytt försök* och *bryts direkt* eftersom man alltid anfaller med pucken och ett anfall oftast bryts genom att pucken tas bort från motståndaren. I början av exempel 164A finns pucken med endast implicit men sedan nämns den och den står som objekt i satsen. I det parallella svenska exemplet förekommer *pucken* först i objektets funktion i satsen men senare utelämnas den. Häyrinen och Sjöman kommenterar händelsen på olika sätt eftersom Häyrinen uttrycker sin beundran för Nieminen som tar pucken från ryssarna medan Sjöman anser att ryssarna spelar fel och tappar pucken. Exempel 165 däremot visar hur referenterna uppfattar situationen på samma sätt. De anser båda att Kapanen spelar fel. Den svenske referenten använder inte ordet *puck* utan lyssnaren ska implicit veta att den är med. I exemplen 166A och 167A står objekten i partitiv och ger ett intryck att den spelare som styr pucken inte har ett visst mål för sin verksamhet utan snarare åker omkring med pucken. I 166B konstaterar Sjöman kort vem som har pucken. I den sista svenska excerpten är det *puck* som är objekt även om det har ersatts med pronomenet *den*.

9.6. Pronomenet *den*

Den svenske referenten upprepar inte alltid substantivet *puck* utan ersätter det med ett pronomen. Användningen av pronomenet möjliggör ett varierat språkbruk och sålunda blir språket mera flytande. Pronomen kallas för ersättningsord eftersom de används i stället för nomen. Ett pronomen får sin betydelse av det ord som det ersätter (korrelat). Pronomenet har samma form som korrelatet, i svenskan betyder detta att pronomenet har samma genus och

numerus som dess huvudord. Pronomenet kan också förekomma självständigt. (Amnell & Saari 1978, 109.)

I vårt material är det närmast fråga om en anaforisk användning av pronomenet *den* eftersom den syftar på ordet *puck* som nämnts tidigare. I alla de fall där pronomenet *den* refererar till puck, står det som objekt i satsen. I svenskan kan ett objekt alltid bytas ut mot ett pronomen (Saari & Nyström 1979, 56). Det är alltså ett normalfall i vårt material att *den* står som objekt i satsen. Sammanlagt hittar vi 21 sådana fall.

> *168A) Kiprusoff åker ner med pucken, spelar den åt sidan 6/15*
> *B) Kiprusoff pyörii muutaman kerran kiekon kanssa 18/37*
> Kiprusoff cirklar några gånger med pucken
>
> *169A) Peltonen --- håller i den, spelar bra över till andra kanten där Hämäläinen inte får tag i den 13/25*
> *B) Peltonen --- pitää kiekkoa ja antaa vielä ihanan syötön Hämäläiselle, joka on noussut ylös 29/20*
> Peltonen --- håller i pucken och ger ännu en härlig passning till Hämäläinen,som har kommit upp
>
> *170A) pucken lös i stället, Nikolishin lyfter ner den till Myllys 15/21*
> *B) ja "Jamo" Myllykselle, hän heittää kiekon keskialueelle 32/20*
> och till "Jamo" Myllys, han kastar pucken till mittzonen
>
> *171A) pucken till Laukkanen som bara slår ner den nere i bortre blankhörnet 7/11*
> *B) Laukkanen lyö pitkän päätyyn 20/18*
> Laukkanen slår en icing till ändan
>
> *172A) Karpov skjuter och Myllys räddar och håller i den sen 10/25*
> *B) Karpov ampuu, "Jamo" Myllys ottaa kiinni 25/3*
> Karpov skjuter, "Jamo" Myllys tar fast

Ofta är det så att ordet *puck* finns med i det första ledet men ersätts med pronomenet *den* i det senare ledet. Så är fallet i exempel 168A där både *puck* och *den* står som objekt i uttrycken. I den parallella finska satsen används *kiekko* också som objekt. Det förekommer ofta att NAMN fungerar som subjekt och *puck* eller *den* som objekt i det förra ledet men i det senare utelämnas subjekt och bara verb och objekt används. Detta kommer tydligt fram i exemplen 168A och 169A. I 172A nämns substantivet *puck* inte alls utan det har helt ersatts

med pronomenet *den*. Pucken är ändå med i situationen även om referenten inte nämner den. Han syftar anaforiskt till den och väntar på att lyssnarna förstår vad han refererar till. I två fall (början av 170A och 171A) används *puck* först som subjekt men blir sedan objekt och ersätts med *den*. I de parallella finska versionerna ingår ordet *kiekko* 'puck' som objekt (168B, 169B, 170B) eller det är utelämnat såsom i de två sista exemplen.

I vårt material fungerar pronomenet *den* som subjekt endast en gång.

> *173A) finländarna spelar ut den ur zonen, icke ändå, den är alldeles på blåa linjen där 13/23*
> *B) ja sitten alueelta ulos, kiekko ei meinaa millään tulla 29/18*
> och sedan ut ur zonen, pucken vill inte alls komma

I det här exemplet (173A) står *den* först som objekt men blir senare subjekt. *Finländarna* är subjekt i det första ledet och dess verksamhet riktas till pucken. I det andra ledet står *den* som subjekt och har en aktiv roll i situationen. I det motsvarande finska exemplet finns ordet *kiekko* 'puck' inte med i den förra satsen men i den senare står *kiekko* som subjekt. Häyrinen anser pucken vara en agent som kan jämföras med spelarna.

I det finskspråkiga referatet ersätts ordet *kiekko* 'puck' inte med pronomen utan det upprepas gång på gång eller utelämnas helt. Det är oväntat eftersom det också är möjligt i finskan att ersätta ordet med pronomenet *se* 'den/det'. Pronomenet *se* är utpekande och syftar främst på något tidigare omnämt (Karlsson 1985, 142). Bara en gång förekommer denna typ av ersättning i vårt material.

> *174A) sitä tuo Lehtinen, Lehtinen kiertää ja antaa tyhjään paikkaan 32/10*
> den tas med av Lehtinen, Lehtinen åker runt och ger till en tom plats
> *B) det är Lehtinen --- spelar fint in framför densamma 15/5*

I det här fallet ersätts ordet *kiekko* med partitivformen av pronomenet *se*. I det första ledet används pronomenet i stället för *kiekko* men i det andra är båda utelämnade. Häyrinen kunde för tydlighetens skull tillägga ett objekt i den senare satsen och då skulle det heta: *antaa kiekon tyhjään paikkaan* 'ger pucken till en tom plats'. Den svenska motsvarigheten har inte alls ordet *puck* med utan det används en utbrytningskonstruktion med enbart agenten.

Allt som allt finns det inte stora skillnader mellan det finskspråkiga och det svenskspråkiga referatet när det gäller förekomsten av substantiven *puck* och *kiekko*. Vid en exakt uppräkning kan man se att ordet *kiekko* nämns ett par gånger oftare i finskan än *puck* i svenskan. När det är fråga om deras användning i olika satsledsfunktioner är skillnaderna ändå större. Det är nästan fyra gånger vanligare att ha *kiekko* i subjektställning i finskan än *puck* som subjekt i svenskan. Som objekt används *puck* och *kiekko* ungefär lika många gånger.

Till sist är det intressant att jämföra våra resultat med Frode Strømnes' undersökning om ishockeyreferat i radio. Strømnes (1974, 93) hävdar att ordet *puck* nämns betydligt oftare i de svenskspråkiga referaten än ordet *kiekko* i de finskspråkiga. Enligt Strømnes beror detta på att de svenska referenterna koncentrerar sig mera på vektoriella händelser, d.v.s. puckens och spelarnas rörelser medan de finska referenterna fäster mera uppmärksamhet vid topologiska händelser, såsom situationer och spelarnas grupperingar i rinken. Vi instämmer inte helt med Strømnes i detta eftersom våra resultat inte överensstämmer med hans. Ordet *kiekko* förekommer lite oftare i finskan än *puck* i svenskan. Det faktumet att Sjöman anser sig vara finsk kan ha lett till att han fäster mera uppmärksamhet vid topologiska händelser än en rent svensk referent. Detta återspeglas i hans användning av ordet *puck*. Det är även möjligt att Häyrinen använder ordet *kiekko* 'puck' mera än en annan referent eftersom han också annars talar mycket. Skillnaden mellan vår och Strømnes' undersökning kan delvis bero på att vårt material består endast av två referat. Därför kan vi inte göra några stora generaliseringar. För att få ett mera omfattande resultat skulle det vara intressant att jämföra Sjöman och Häyrinen med andra svenska och finska referenter och därigenom undersöka om våra slutsatser är generaliserbara.

10. VERB

10.1. Allmänt

Enligt den traditionella ordklassfördelningen ger verb uttryck åt verksamhet (händelser och handlingar) men även åt tillstånd. Både de svenska och finska grammatikorna och språkvårdsböckerna är eniga om verbets betydelse för en sats. Det sägs utgöra satsens ryggrad. Med hjälp av verb blir saktexten koncentrerad, precis och åskådlig. En verbform berättar vem som gör, vad som görs och hur. Det borde finnas flera verb i en text eftersom en verbrik text är lätt att läsa. (Miestamo 1996, 68.) Med hjälp av verb ger vi en bild om en levande värld i rörelse, med hjälp av substantiv om en stel begreppsvärld (Rintala 1992, 217).

En typisk svensk sats innehåller alltid ett verb som är markerat i presens eller preteritum. Det enda viktigare undantaget utgörs av de satser där verbet står i imperativ. (Viberg et al. 1990, 15.) Den markerade, finita verbformen är satsens predikat eller en del av det. I svenskan måste alla fullständiga satser innehålla subjekt och predikat. (Jörgensen & Svensson 1989, 92.) Finitet utgör den fasta punkten i satsen och utifrån dess position regleras de övriga satsledens placering och därmed satsens struktur (Thorell 1982, 198). Svenskan har platshållartvång; det krävs att både subjektets och det finita verbets platser är utfyllda (Jörgensen & Svensson 1989, 92).

Även i finskan utgör subjekt och predikat kärnan i en sats. Predikatet är den viktigaste satsdelen som inte kan fattas i en fullständig sats. Det är den grund som hela satsen byggs på. Enligt den traditionella grammatiksynen är de satser som inte har någon predikat ofullständiga, t. ex. utrop, ordspråk och rubriker. (Se t. ex. Nykysuomen käsikirja 1992, 138.) Jörgensen och Svensson (1989, 159-161) kallar ofullständiga satser meningsfragment. Med detta begrepp avses en syntaktisk konstruktion som kan betraktas som en förkortad huvudsats utan finit verb. Även andra satsled är ofta utelämnade och meningsfragmentet kan utgöras av en fristående fras eller bisats.

Både en normativ och en deskriptiv grammatik är primärt gjorda för det skrivna språket. Forskarna ha framför allt varit intresserade av korrekta satser och sådana uttryck som redan haft en fast ställning i språket. Även de forskare som analyserat det talade språket, har på sätt och vis betraktat det genom "glasögon" som formats av det skrivna språket. Det talade språket har ansetts vara ogrammatiskt. Nyare forskning har kommit fram till att det talade språket både kvalitativt och kvantitativt skiljer sig från det skrivna språket. De egentliga grammatiska skillnaderna uppstår på det kvalitativa området. Uttryck som inte har alla satsdelar är ändå inte ofullständiga i sina kontexter utan alldeles perfekta som yttrandena eftersom talaren och lyssnaren alltid stödjer sig på kontexten i produktion och tolkningar. (Kieli ja sen kieliopit 1994, 76-77, 80.)

Vi analyserar språket i ishockeyreferaten huvudsakligen också med utgångspunkt i den grammatikmodell som vi lärt oss under våra studier. Vi anser ändå att det talade språket inte är ogrammatiskt. I det följande ger vi först en överblick över verbfrekvenser i referatavsnitten. Därefter behandlar vi närmare utelämnandet av verb samt NAMN-konstruktioner i referaten. Vi tar begreppet meningsfragment som utgångspunkt och anser att utelämnandet av verb och andra satsdelar inte gör en sats ofullständig eller ogrammatisk utan hör som en naturlig del till det kontextbundna språket.

10.2. Frekvenser

Verbfrekvenser hör inte direkt ihop med vårt forskningsområde men det är ändå intressant att se hur verbfrekvenser i vårt material förhåller sig till de frekvenser som för svenskans del givits i Nusvensk frekvensordbok (1971) och för finskans del i Finsk grammatik (Karlsson 1985, 256). Nusvensk frekvensordbok (härefter NFO) baserar på tidningstexter och den frekvenslista som Finsk grammatik presenterar på tidningsspråk och skönlitterära texter. Frekvenserna är alltså jämförbara med varandra men inte direkt med vårt material som ligger såsom redan konstaterats mellan skrivet och talat språk. Ordfrekvenser har inte räknats i det talade språket och därför måste vi nöja oss med en överblick över hur verbfrekvenser i skrivet språk förhåller sig med verbfrekvenserna i vårt material.

I finskan är de tio mest frekventa verben *olla* 'vara/ha', *saada* 'få', *tulla* 'komma/bli', *voida* 'kunna', *pitää* 'ska/hålla', *tehdä* 'göra', *sanoa* 'säga', *antaa* 'ge', *mennä* 'gå' och *nähdä* 'se'. I det finskspråkiga referatet förekommer oftast *olla*, *tulla*, *antaa*, *ampua* 'skjuta', *tehdä*, *mennä*, *viedä* 'ta/föra', *heittää* 'kasta', *ottaa* 'ta' och *saada*. *Lähteä* 'avgå' används lika många gånger som *saada*. Att verbet *olla* tar den första platsen på båda listorna, bevisar hur vanligt det är i finskan. Såsom redan kommit fram har det två betydelser i finskan. Det uttrycker antingen befintlighet eller ägande. Det finns även intressanta skillnader mellan frekvenserna. *Voida* och *nähdä* förekommer inte i referatet. *Pitää* används bara fyra gånger i betydelsen 'hålla i pucken' (ex. 175) eller 'hålla i någon' (ex. 176).

175) Peltonen --- pitää kiekkoa 29/20
Peltonen --- håller i pucken

176) Kiprusoff pitää Sorokinia 31/1
Kiprusoff håller i Sorokin

De tio mest frekventa verben i svenska tidningstexter är *vara*, *ha*, *kunna*, *ska*, *få*, *bli*, *komma*, *göra*, *finna* och *säga*. De tio mest använda verben i det svenskspråkiga referatet är *spela*, *vara*, *komma*, *få*, *skjuta*, *åka*, *ha*, *bli*, *hålla* och *ta*. Det är oväntat att det mest frekventa verbet *vara* ligger först på andra plats på referatets frekvenslista. Detta kan förklaras genom att *vara* uttrycker statisk verksamhet och att verbet *spela* används ofta som ett relativt tomt verb som har som huvuduppgift att uttrycka rörelse (se ex. 177 och 178 nedan). Den egna betydelsen av verbet *spela* har försvagats och det anger bara puckens rörelseriktning på planen. I stället har dess betydelseomfång vidgats i ishockeyreferat. Detta bevisas även av att verbet inte finns bland de hundra mest frekventa orden på listan i NFO trots att det är mycket frekvent också inom andra sportgrenar, musik o.s.v.

177) Kiprusoff --- spelar upp i mitten till Mäkelä 3/24
178) Tarassenko --- spelar ner bakom målet till Jevtsukin 1/19

Att *sanoa* 'säga' endast förekommer en gång i det finskspråkiga referatet, är inte överraskande. Dess betydelseomfång har inte direkt något att göra med ishockeyreferaten. I ett ishockeyreferat refereras verksamhet, inte tal, eftersom referenten inte kan höra det som sägs på planen, i spelarbåset o.s.v.. Verben *ampua*, *viedä* och *heittää* finns varken bland de

hundra mest frekventa orden i tidningsspråket eller i det skönlitterära språket. Det är naturligt eftersom de är centrala i ishockeyspråket men rätt sällsynta i andra sammanhang. Totalt finns det 74 olika verb i det finskspråkiga referatet. Bland dessa förekommer de mycket bildliga verben *kilpistyä* 'stupa', *sutia* 'sudda', *kauhoa* 'böka', *napata* 'nappa', *punnertaa* 'anstränga sig' som sannolikt inte förekommer i alla ishockeyreferat utan hör till referentens personliga stil i det inspelade referatet. Av de mest frekventa verben i NFO förekommer *kunna, finna* och *säga* inte i referatet. Att hjälpverbet *kunna* inte gör det, kan förklaras genom ishockeyns karaktär. Allt händer just i talögonblicket, det finns ingen plats eller tid för spekuleringar. Verbet *göra* används bara fem gånger i referatet och alltid med objektet *mål* (se ex. 179). Med verbet *säga* gäller detsamma som redan kommit fram med det finska verbet *sanoa* 'säga'.

179) så gör Marko Palo det förlösande --- första målet för Finland 3/35

Verben *skjuta, åka* och *hålla* ligger inte heller bland de hundra mest frekventa i NFO. Förklaringen till detta kom redan fram, när vi behandlade de finska verben. De betecknar sådana handlingar som ofta upprepas i en ishockeymatch. Verbet *ta* ligger precis utanför listan i NFO. I det svenskspråkiga referatet förekommer sammanlagt 84 olika verb, alltså flera än i det finskspråkiga referatet.

10.3. Utelämnande av verb

En modersmålstalare vet alltid vilka element i språket är viktiga för budskapet och vilka som inte är det. Ingenting är slumpmässigt utan allt i ett yttrande har en betydelse i en viss situation (Brazil 1995, 3). Om det inte finns tillräckligt tid att producera grammatiskt fullständiga yttranden, är det självklart att talaren utelämnar sådana verbala element som bär minst information och sålunda är minst viktiga för förståelsen av budskapet. Talaren kan lita på att mottagaren själv kan fylla i de luckor som finns i meddelandet.

Strømnes har studerat verbets betydelse och dess utelämnande i finsk- och svenskspråkiga ishockeyreferat. Han har lagt märke till att en enkel välformad sats i finskan kan byggas av två substantiv. Verbet har endast funktionen att specificera vidare den information som

substantiven ger. I en svensk sats är detta objektets uppgift. (Strømnes 1973, 302.) Strømnes kommer till den slutsatsen att den kognitiva basen av språken inte kan vara densamma om de utelämnar olika element. Om det är substantivet som bär tidsinformationen i finskan är verbet mindre viktigt och det kan väntas att det utelämnas oftare i finska satser än i svenska. Det kan även antas att de finsktalande anser att de satser som saknar verb är mera korrekta än de som saknar substantiv och att de svenskspråkiga anser det motsatta. Detta skulle betyda att de finskspråkiga sportreferenterna fokuserar på den topologiska informationen medan de svenskspråkiga skulle anse att den vektoriella informationen är viktigare. (Strømnes 1974, 89-90.)

Enligt Strømnes har en sats vektoriellt innehåll om den beskriver puckens eller spelarnas rörelser. Satsen har topologiskt innehåll när den syftar på en situation i rinken eller berättar om spelarnas eller spelargruppernas relationer. Strømnes fick som resultat att de finskspråkiga referenterna rapporterade mera om topologiska händelser och de svenskspråkiga om vektoriella. De finskspråkiga referenterna fäste mera uppmärksamhet vid situationer och spelarnas grupperingar i rinken medan de svenska kollegerna koncentrerade sig på puckens och spelarnas rörelser. Strømnes' data visar att de finska verben innehåller mindre information än de svenska. Det kan också tänkas att de resultat som kom fram i undersökningen skulle bero på stilistiska krav. Sportreferenter använder ofta en särskild slang som är typisk för yrket och bekant för lyssnaren. (Strømnes 1974, 93.)

Strømnes' undersökning visar att finskspråkiga referenter producerar betydligt flera satser utan verb än deras svenska kollegor. På basis av detta kan man anta att innehållet i den kognitiva informationen skiljer sig i de två språken. Därför skulle det vara lättare för en finsktalande att fokusera sin uppmärksamhet på topologiska händelser medan det för en svensktalande skulle vara lättare att berätta om vektoriella händelser. (Strømnes 1974, 92-93.)

Vi har redan refererat till en senare undersökning av Strømnes (1974) när vi studerat ordet *puck* och dess förekomst i referaten. Våra resultat skilde sig från Strømnes motsvarande. I de följande kapitlen kommer vi att analysera hur verb både används och utelämnas i vårt material. Det är också intressant att jämföra de resultat som kommer fram i vår undersökning med de som Strømnes kommit fram till och se hur de överensstämmer.

Såsom vi tidigare konstaterat är utelämnandet av verb typiskt för idrottsspråket. Ändå anser de forskare som koncentrerar sig på skriftspråk att det är den viktigaste satsdelen som måste vara med om sändaren vill att budskapet är entydigt. För att börja analysera användningen av verb i referaten, har vi indelat de fall där verbet utelämnats i fyra grupper: 1) verb fattas i båda referaten, 2) verb fattas i det finskspråkiga referatet men är med i det svenskspråkiga, 3) verb fattas i det svenskspråkiga referatet men är med i det finskspråkiga och 4) NAMN-konstruktioner i vilka all information anges med att enbart nämna en spelare. Vi fäster ingen uppmärksamhet vid det normala fallet, d.v.s. att båda referenterna använder verb. Det som gör utelämnandet av verb intressant är att det som i andra sammanhang utgör ett undantag, är egentligen är det normala fallet i referaten.

10.3.1. Verb fattas i båda referaten

De fyra grupperna omfattar sammanlagt 104 fall. De finns bara elva sådana fall där verb fattas i båda referaten. I det svenskspråkiga referatet ingår ofta subjekt. Det betecknar oftast spelare eller spelargrupp och följs för det mesta av platsuttryck.

180A) Helminen igen bakom egna målet 2/8
B) ja sitten kiekko Suomen maalin taakse 5/8
och sedan pucken bakom Finlands mål

181A) ryssarna nu på högerkanten i stället 8/19
B) venäläisten vastahyökkäys 21/37
ryssarnas kontring

182A) och nedsläpp vid Finlands blå linje 12/19
B) aloituksesta Tertytshny 27/34
från tekningen Tertytsny

183A) felpassning här 3/26
B) venäläisten harhasyöttö 7/22
ryssarnas felpassning

I 180B fungerar substantivet *kiekko* 'puck' som objekt. *Kiekko* är föremålet till rörelsen och riktning anges med postpositionen *taakse* 'bakom'. I det följande finskspråkiga exemplet implicerar den subjektiva genitiven *venäläisten* 'ryssarnas' och dess huvudord *vastahyökkäys* 'kontring' rörelse mot det finska målet. Kontexten är igen viktig. Lyssnaren behöver sina

bakgrundskunskaper i ishockey för att tolka detta och motsvarande och uttryck rätt. Det kan inte användas vilken subjektiv genitiv som helst i ett ishockeyreferat utan bara två typer är möjliga: den subjektiva genitiven tyder antingen på spelarna i det egna laget eller på spelarna i motståndarens lag. Exempel 182B är jämförbart med de svenskspråkiga exemplen 180A och 181A. I de alla anges plats. Platsangivelsen är ändå inte exakt i 182B. Exempel 183A liknar 182A men i det anges plats inte lika noggrant som i 182A. Referenten använder det deiktiska *här* som vi redan har behandlats i detta arbete. I det sista finska exemplet (183B) är det pucken som rör sig, inte spelarna.

I några fall i det svenskspråkiga referatet är det närmast fråga om en förändring i rollerna.

> *184A) och passningspoäng till Mika Strömberg på det här målet 5/6*
> *B) Strömberg syöttäjä 9/34*
> Strömberg passare
>
> *185) puck till Mäkelä 2/9*
> *B) Mäkelä keskialueella 5/12*
> Mäkelä i mittzonen
>
> *186A) 25 sekunder kvar av Strömbergs utvisning 13/27*
> *B) Strömbergillä vielä 26 sekuntia 29/23*
> hos Strömberg ännu 26 sekunder

I 184 och 186 har den som handlar blivit föremål för verksamheten. I det första exempelparet har kopulaverben utelämnats både i svenskan och i finskan. I exempel 185 är det tvärtom. Mäkelä får pucken och därefter är det han som för händelserna vidare. I den finskspråkiga versionen inkluderar adessivformen *keskialueella* 'i mittzonen' puckens rörelse. Samma kasus används också i det sista finska exemplet även om det inte anger befintlighet utan tillhörighet.

I det finskspråkiga referatet anges riktning med hjälp av lokalkasus medan i svenskan används prepositioner. Det finns bara få sådana verb som uttrycker riktning. I ishockeykontexten anger t.ex. *komma/tulla* med personbeteckning att riktning är mot motståndarens mål

> *187A) sen jälkeen kiekko Virralle 27/35*
> efter det pucken till Virta
> *B) Virta bakom eget mål 12/22*

188A) ja sitten Saku Koivulle, Koivun rystypuolen laukaus 29/25
och sedan till Saku Koivu, Koivus backhandssidas skott
B) så en chans för Koivu 13/28

189A) kiekko keskelle ja sitten Vinogradoville 9/17
pucken in i mitten och sedan till Vinogradov
B) Alatalo på högerkanten, in i mitten Vinogradov 4/31

190A) maalin edessä 22/9
framför målet
B) så pucken studsande framför Myllys 8/25

I de finskspråkiga exemplen 187A och 189A är det *kiekko* 'puck' som rör sig. Substantivet *laukaus* 'skott' i 188A är mycket dynamiskt vilket redan kom fram när vi behandlade användningen av *puck/kiekko*. Alla dessa exempel ger tydligt uttryck åt rörelse även om de finita verben är utelämnade. I det sista exemplet litar den finskspråkige referenten på att lyssnaren har bakgrundskunskaper. Alltid när något händer framför målet är det fråga om rörelse. I de tre första svenskspråkiga exemplen (187B, 188B, 189B) är det namnet som omfattar rörelsen. Spelarna står sällan på en viss plats i rinken utan är i ständig rörelse. Det enda undantaget utgör målvakten (190B) som förstås också rör sig men oftast nära målet. Allativ förekommer i fyra fall i denna grupp, i tre av dem är det NAMN som står i allativ (ex. 187A, 188A, 189A). Det uttrycker alltid riktning och sålunda också rörelse. Av andra lokalkasusformer används inessiv (190A), elativ (182B), adessiv (185B) samt postpositionen *taakse* 'bakom' i illativ (180B) när referenten syftar på en viss plats på planen. Även den subjektiva genitiven inkluderar rörelsen i 181B, 183B och 188A.

I denna grupp utgör de topologiska uttrycken över hälften av exemplen i båda språken. Detta stämmer alltså inte med det som kommit fram i Strømnes' (1974) undersökning. Det beror delvis på att verb fattas i varje exempel och att verbet är den faktor som för det mesta gör ett uttryck vektoriellt. Även de händelser som betraktas i exemplen är närmast topologiska till sin karaktär (ex. 181, 182, 184).

Vi har redan behandlat de lokala uttrycken i vårt arbete men också här kan det konstateras att allativ tycks vara det viktigaste av finskans lokalkasusformer. Puckens rörelser är ofta underförstådda men klart är ändå att referenterna följer dem hela tiden. Enligt vår uppfattning

är NAMN, *puck* eller något annat substantiv det som bär händelserna vidare i de här fallen. Verbet kan utelämnas eftersom lyssnaren vet att det är fråga om rörelse och vet dessutom också vilka slags rörelser och händelser det handlar om. Detta beror på kontexten som utgörs av en stor mängd faktorer som påverkar utanför den egentliga texten. Lyssnaren tolkar alltid en text eller en situation på basis av dessa faktorer. Tolkningarna är alltid individuella eftersom lyssnarna har olika bakgrunder. (Kieli ja sen kieliopit 1994, 96-97.) Vi antar ändå att de som lyssnar på ett ishockeyreferat tolkar händelserna på samma eller liknande sätt även om de annars avsevärt kan skilja sig från varandra. Detta beror på att situationen i ett ishockeyspel oftast endast kan tolkas på ett enda sätt.

10.3.2. Verb fattas i det finskspråkiga referatet

Över hälften av alla de fall där verbet utelämnats antingen i det svenskspråkiga eller i det finskspråkiga referatet eller i båda hör till denna grupp. Detta stödjer Strømnes' syn på finska verb. De innehåller mindre information och kan därför utelämnas. Det finns inte någon direkt motsvarighet mellan konstruktionerna i de två språken. Till exempel i vårt material motsvaras finskans genitiv (15 st.) av minst tolv olika konstruktioner i svenskan. Vi tar här finskan som utgångspunkt eftersom det är där som verbet utelämnats. För det första är det fråga om sådana fall där ordet *kiekko* följs antingen av NAMN eller av ett annat substantiv. NAMN står i allmänhet i allativ (ex. 191A, 192A, 193A, 194A) men en gång även i adessiv (ex. 195A).

191A) kiekko Laukkaselle 8/13
pucken till Laukkanen
B) pucken nu bakåt till Jutila som spelar till Laukkanen på vänsterkanten 4/6

192A) ja kiekko Myllykselle 10/3
och pucken till Myllys
B) och där är Myllys och tar pucken i hand 5/10

193A) kiekko Strömbergille ja hänen laukaus ja maali! 24/25
pucken till Strömberg och hans skott och mål!
B) till Strömberg som ska skjuta men som gör det också 10/12

194A) kiekko Palolle, Palo eteenpäin 26/15
pucken till Palo, Palo framåt
B) Marko Palo över på högerkanten, spelar han en lång puck för Keskinen att åka på 11/22

195A) suomalaiset maalin takana, kiekko Ojasella 30/11
finländarna bakom målet, pucken hos Ojanen
B) men Finland har pucken med Varis bakom målet, Ojanen är där och hjälper till 14/6

Det är pucken som i de här exemplen är viktigt och den nämns också i varje exempel. Med hjälp av NAMN i lokalkasus anger den finske referenten puckens rörelseriktning eller den plats (ex. 195A) där pucken befinner sig i talögonblicket. I de svenska versionerna anges däremot oftare den plats (ex. 191B, 192B, 194B, 195B) där spelaren just då befinner sig. Det svenskspråkiga referatet ger här typexempel på satser som har vektoriellt innehåll medan de finskspråkiga exemplen är nästan genomgående topologiska. Endast exempel 195A visar vektoriella drag eftersom spelarna presenteras som grupp i det.

Som underkategori till konstruktioner med NAMN kan nämnas de fall där NAMN inte förekommer efter ordet *kiekko* 'puck' men de utgör bara ungefär en tredjedel av *kiekko* + NAMN -konstruktionerna.

196A) ja syöttäjänä Mika Nieminen 24/32
och som passare Mika Nieminen
B) Mika Nieminen får åter en passningspoäng 10/17

197A) Peltonen yksi yhtä vastaan hyökkäyksessä 29/20
Peltonen i ett anfall med ett mot ett
B) Peltonen att åka på men han är ensam med en rysk back 13/25

198A) ja sitten Karpov maalin eteen 30/18
och sedan Karpov fram till målet
B) spelar in pucken till Myllys 14/11

199A) ja sitten syöttö keskellä Mäkelälle 7/19
och sedan en passning i mitten till Mäkelä
B) spelar upp i mitten till Mäkelä 3/24

200A) ja harhasyöttö Varikselle 29/36
och en felpassning till Varis
B) fullständigt galet spelar man där 13/35

201A) Koivulla kiekko 8/32
pucken hos Koivu
B) samtidigt Koivu där fint ska spela upp på andra kanten 4/17

202A) mutta Abramovista yli 5/17
men från Abramov över
B) men gick utanför buren till sist 2/12

I de tre första exemplen står NAMN i nominativ och fungerar som subjekt. I exemplen 199A och 200A står NAMN i allativ, det anger alltså riktning. I 201A används adessiv i betydelsen ägande. I det sista exemplet (202A) uttrycks riktning med elativformen *Abramovista* och postpositionen *yli* 'över'. Det är vanligt i talspråket att *yli* används med elativformer. De finska versionerna är skildringar av situationer även om platsbeteckningen bara är med i 198A och 199A. De svenskspråkiga exemplen återger antingen puckens (ex. 198B, 199B och 202B) eller spelarnas rörelser (ex. 197B, 200B och 201B). I det första exempelparet har finländarna gjort mål och det är Nieminen som har gett den passning som lett till målet. Exemplen i den här underkategorin följer resultaten i Strømnes' undersökning (1974). De finska uttrycken är klart topologiska medan de vektoriella dragen är mycket vanliga i de svenska uttrycken.

Vi har redan påpekat att den finske referenten anger plats och riktning ofta med olika kasus, för det mesta med lokalkasus. Plats- och riktningsbeteckningar hör självklart ihop med ishockeyns karaktär. Att ange den plats i rinken där händelsernas tyngdpunkt ligger, är en av de viktigaste dimensionerna i ishockey.

203A) ja maalin eteen syöttö 4/16
och fram till målet en passning
B) Tarassenko --- spelar ner bakom målet till Jevtsukin 1/19

204A) kiekko pelialueen päätyyn 25/1
pucken till spelplanens ända
B) när pucken är nere bakom det ryska målet igen 10/23

205A) kiekko venäläisten pelialueen päätyyn 30/32
pucken till ryssarnas spelzons ända
B) och finländarna singlar upp pucken till icing 14/20

206A) kiekko jälleen keskelle 3/27
pucken igen in i mitten
B) Ojanen har pucken i mittzonen 1/3

207A) kiekko Suomen maalille 5/32
pucken till Finlands mål
B) Sorokin, sakta, sakta upp och skjuter ett skott 2/22

Den finske referenten anger riktning med lokalkasus illativ (ex. 203A, 204A, 205A) och allativ (ex. 206A, 207A). I de här fallen är rörelsens riktning tydligt viktigare än vem som rör sig. *Kiekko* 'puck' nämns igen i fyra fall av fem. Även den svenske referenten anger riktning (ex. 203B, 205B, 207B) och plats (ex. 204B, 206B). Han fokuserar mera på spelarnas rörelser och nämner spelaren fyra gånger medan den finske referenten inte alls gör det. Vi anser att alla exemplen i den här kategorin är vektoriella eftersom de entydigt syftar på puckens eller spelarnas rörelser.

Den finske referenten återger plats med lokalkasus inessiv (ex. 208A) och adessiv (ex. 209A) och även med nominativ (ex. 210A).

208A) kiekko Laukkaselle aloituksesta pelialueen päädyssä 10/12
pucken till Laukkanen från tekningen i spelplanens ända
B) pucken nu hos Laukkanen som spelar runt i blankhörnan 5/14

209A) kiekko maalin takana Venäjän pelialueella 30/5
pucken bakom målet i Rysslands spelzon
B) ryssarna har pucken bakom eget mål 14/3

210A) puolustuksen aloituspiste vasemmalta puolen 9/9
försvarets tekningspunkt från den vänstra sidan
B) och det är nytt nedsläpp på samma ställe 4/25

I alla de tre exemplen anges plats även på svenska. Alla exemplen återspeglar Strømnes' klassifikation med finskan som ett topologiskt och svenskan som ett vektoriellt språk. I exemplen 208A, 209A och 210A är det tydligt att det är situationen som är viktigare och i 208B och 209B är det spelarnas rörelser. Exempel 210B däremot är topologiskt. Där fokuserar referenten klart på situationen även om verbet *är* finns med. Verbet ensamt kan ändå inte göra en sats topologisk eller vektoriell. I det sista exemplet litar den svenske referenten tydligt på lyssnarnas minne. Med *nytt* och *på samma ställe* syftar han på en liknande situation som hänt lite tidigare. Här är det berättigat att inte ange platsen precisare eftersom det tidsmässiga avståndet till den första tekningen inte är långt och då förklarade referenten tydligt var nedsläppet ägde rum.

Subjektiv genitiv används i det finskspråkiga referatet gång på gång när verbet är utelämnat. Även possesiv genitiv förekommer i några fall (ex. 215A och 216A nedan).

211A) Suomen hyökkäys, Koivulle 6/20
Finlands anfall, till Koivu
B) finländarna nu i stället kommer in i anfallszonen, Koivu ner 2/35

212A) venäläisten vastahyökkäys, Jevtsukin 6/23
ryssarnas kontring, Jevtsukin
B) så kommer Jevtsukin in i anfallszonen 3/1

213A) suomalaisten hyökkäys 7/37
finländarnas anfall
B) så kommer finnarna i stället 3/34

214A) Kiprusoffin laukaus, Abramov mukana kyllä, mutta kiekko oikealta ohi 7/33
Kiprusoffs skott, Abramov med nog, men pucken förbi från höger
B) bakåt till Kiprusoff som skjuter från långt håll utanför, Ivannikov behöver inte röra den pucken 3/31

215A) puolustuksen aloituspiste 28/22
försvarets tekningspunkt
B) och nu är det nedsläpp efter 5.12 nere i Finlands försvarszon 12/36

216A) kiekko Laukkaselle aloituksesta pelialueen päädyssä 10/12
pucken till Laukkanen från tekningen i spelplanens ända
B) pucken nu hos Laukkanen som spelar runt i blankhörnan 5/14

Såsom det framkommer i de tre första exemplen är huvudordet till genitiven för det mesta *hyökkäys* 'anfall'. Därtill finns det ett par fall där huvudordet är *laukaus* 'skott' (ex. 214A). Huvudordet kan också vara böjt (ex. 216A) eller ange plats (ex. 215A). I svenskan anges riktning i 211B, 212B och 214B. Också här fokuserar den svenske referenten mera på den fortgående rörelsen och den finske mera på de enskilda situationerna även om rörelsen också är med i de finska exemplen såsom den alltid är när det är fråga om en ishockeymatch. Dessa exempel överensstämmer alltså med Strømnes' indelning.

Såsom vi nämnt visar de svenska versionerna i vårt material inga tydliga likheter med de finska men sinsemellan har de vissa gemensamma drag. Verben, som används, är relativt tomma till sin innebörd. I de flesta exemplen förekommer verbet *spela*. I 199B (*spelar upp*

i mitten till Mäkelä) och 203B (*Tarassenko --- spelar ner bakom målet till Jevtsukin*) följs det av riktningsadverbial. Det kan även följas av riktningsprepositionen *till* + NAMN (ex. 191B) *pucken nu bakåt till Jutila som spelar till Laukkanen på vänsterkanten*) samt platsadverbial (ex. 191B och 216B). *Komma* används nästan lika många gånger som *spela* och ingår i flera olika konstruktioner, t.ex. med riktningsadverbial (ex. 211B och 212B), *i stället* (ex. 213B) eller subjektet *skott* (ex. 217 nedan).

217) så kommer det ett skott 6/7

Även platsadverbial samt prepositionen *med* + NAMN / *puck* följer verbet *komma*, men de är ganska sällsynta.

218) ryssarna kommer igen i mittzonen med farten upp 13/20
219) kommer nu igen här med Gusmanov 5/9
220) så kommer Alatalo med pucken 18/7

Vara och *ha* används lika ofta. Verbet *ha* följs alltid av ett platsadverbial (ex. 206B) *Ojanen har pucken i mittzonen*). Detsamma gäller delvis när det är fråga om *vara* (ex. 192B) *och där är Myllys och tar pucken i hand* och 195B) *men Finland har pucken med Varis bakom målet, Ojanen är där och hjälper till*) men det förekommer också i utbrytningar.

Såsom det kom fram i början av detta kapitel och när vi presenterade Strømnes' undersökning (1974) anses verben vara viktigare i svenskan än i finskan. Enligt platshållartvång måste det finita verbets plats alltid vara fylld. I det svenskspråkiga referatet följs denna regel genom att använda betydelsetomma verb. Finitets plats blir fylld och de betydelsetomma verben har även den fördelen att de inte leder lyssnarens uppmärksamhet från själva spelet.

Även om de finita verben är utelämnade i alla de finskspråkiga exemplen i detta kapitel, råder det inget tvivel om att rörelsen alltid är med. Den beskrivs närmast genom att följa pucken (*191A) kiekko Laukkaselle* 'pucken till Laukkanen'; *194A) kiekko Palolle, Palo eteenpäin* 'pucken till Palo, Palo framåt'). Även spelarens eller spelarnas plats nämns ofta (*195A) suomalaiset maalin takana* 'finländarna bakom målet'; *198A) ja sitten Karpov maalin eteen* 'och sedan Karpov fram till målet'). Subjektiva genitiver omfattar ofta allt som hör till

situationen: spelare, rörelse och puck (*211A) Suomen hyökkäys* 'Finlands anfall'; *214A) Kiprusoffin laukaus* 'Kiprusoffs skott'). I finskan finns det alltså flera olika sätt att beskriva rörelse även om verbet fattas.

10.3.3. Verb fattas i det svenskspråkiga referatet

Sådana fall där det svenskspråkiga referatet inte har verb medan det används i det finskspråkiga, utgör mindre än en tredjedel av de fall där verbet är utelämnat i finskan. I denna grupp är det svårt att hitta likheter ens mellan de svenska exemplen. Efter en grundlig undersökning hittade vi ändå några gemensamma drag. Prepositionernas roll tycks växa när svenskan inte har något verb med i yttrandet. I alla verblösa yttranden finns en preposition. Med dem anges riktning, plats och tid.

> *221A) men upp i mitten för en ryss att åka på 3/10*
> *B) Tertytshny antaa kiekon keskelle ja sitten ei muuta kun menoksi vaan 6/37*
> Tertytshny ger pucken in i mitten och sedan det är bara att åka på
>
> *222A) då ett skott via en finländsk klubba högt, högt över Jarmo Myllys mål 9/22*
> *B) ja sitten keskellä tulee jälleen laukaus, laukaus menee kuitenkin korkealle 23/25*
> och sedan i mitten kommer igen ett skott, skottet går ändå högt
>
> *223A) till Jevtsukin i mitten 15/2*
> *B) ja venäläisistä löytyy yksi irtomies, joka hakee kiekon ja heittää 31/24*
> och av ryssarna finns en lös man, som hämtar pucken och kastar
>
> *224A) i slutminuten av period nummer ett 4/34*
> *B) kun viimeinen peliminuutti lähtee käyntiin 9/22*
> när den sista spelminuten börjar löpa

I de finskspråkiga versionerna anges riktning endast i det första exemplet med allativformen *keskelle* 'in i mitten'. Verbet *antaa* 'ge' har i ett ishockeyreferat samma betydelse som *syöttää* 'passa'. Även plats nämns bara en gång (*keskellä* 'i mitten' i 222B). I samma exempel betraktas *laukaus* 'skott' som om det agerade självt. I de två sista exempelparen är de finskspråkiga versionerna tydligt mera dynamiska än de svenskspråkiga. Detta intryck nås genom att använda verb.

Det förekommer även fall där prepositionen används med NAMN. *Till* är den vanligaste prepositionen i dessa fall (se ex. 223A ovan) men även andra prepositioner används (*hos, av*).

> *225A) pucken ner hos Hämäläinen i egen zon, upp till Beretsin 11/7*
> *B) kiekon hakee sen sijaan E. Hämäläinen 25/29*
> pucken hämtas i stället av E. Hämäläinen

Puckens rörelser följs här på nära håll (ex. 221, 222, 223A, 225) även om pucken inte alltid nämns. I exemplen 221, 223B och 225 är också spelaren viktig. I exempel 223 kritiserar referenten milt de finska spelarna eftersom de inte bättre håller i ryssarna men samtidigt gör han situationen mindre farlig med de ironiska *löytyy* 'finns' och *yksi* 'en'. I de svenska verblösa yttrandena anges plats oftare än i finskan. De finska exemplen här är för det mesta topologiska. De överensstämmer alltså med Strømnes' indelning. Exemplen 221B och 222B fokuserar situationen och 223B på spelarna som grupp. Det sista finskspråkiga exemplet är däremot vektoriellt eftersom referenten där fokuserar på puckens och spelarnas rörelser. De svenska exemplen kan delas itu: 221A, 223A och 225A är vektoriella medan 222A och 224A är topologiska.

I tre fall används agentkonstruktioner. Den svenskspråkige referenten anger först det som redan är bekant för lyssnaren och fogar sedan den nya informationen till satsen med hjälp av dessa konstruktioner. Det som kommer efter prepositionen *av* kan även utelämnas utan att yttrandena blir oförståeliga. Den enda följden av utelämnandet är att den agerande inte nämns.

> *226A) och långt skott i famnen på den ryske målvakten av Hannu Virta 4/24*
> *B) suomalaisilta Hannu Virta ampuu 9/7*
> av finländarna Hannu Virta skjuter

> *227A) och bra skott där från närahåll av Alatalo 18/9*
> *B) nyt on vapaa mies Alatalo, syöttö yrittää etukulmasta 34/16*
> nu är en fri man Alatalo, passningen försöker från framhörnet

> *228A) skottchans för Varis och skott och skott igen av Ojanen, den här gången via ribbans överkant eller via Ivannikovs någonting upp i fångstnätet bakom 7/32*

B) hyvin tulee Varis ja nyt sitten näytä! Antaa syötön ja laukaus, hyvin Ivannikov torjuu ja toisenkin kerran ja sitten kiekko ylös 33/33
bra kommer Varis och nu sedan visa! Ger en passning och ett skott, bra Ivannikov räddar och en gång till och sedan pucken upp

I 227 ser referenterna händelsen i rinken ur olika synvinklar. Sjöman anser att Alatalo skjuter, Häyrinen att han ger en passning. I det sista exemplet glömmer Häyrinen bort lyssnarna för en stund. Han berättar om att Varis ger en passning och då kommer det ett skott, men vem som skjuter framgår inte alls av hans yttrande. Av dessa exempelpar är alla andra utom det sista paret topologiska.

NAMN fungerar som subjekt i kopulasatser i två fall:

229A) Nieminen i absolut skottläge för Marko Palo 3/34
B) Nieminen vie, hyvin antaa ja ammu maali! 7/37
Nieminen tar med sig, ger bra och skjut mål!

230A) Sorokin med Kiprusoff hängande på sig 14/24
B) Kiprusoff pitää Sorokinia 31/1
Kiprusoff håller i Sorokin

I 229A är Nieminen den som sätter rörelsen i gång. Prepositionen *för* används som omskrivning av objektiv genitiv (*Palos läge - Marko Palo har läge*). Den parallella finska versionen är mycket dynamisk men det blir oklart vem som skjuter. Också exempel 230A är en omskrivning. I det använder referenten prepositionen *med* och presens participet *hängande* i stället för verbet *hänga* eftersom det är Sorokin som är det viktigaste i denna situation. Vi anser att exemplen 229A och 230B är topologiska och exemplen 229B och 230A är vektoriella. I de två förra yttrandena är det närmast fråga om situationer och spelarnas relationer medan referenterna fäster sin uppmärksamhet vid spelarnas rörelser i de två senare.

Eftersom referaten inte är översättningar från varandra, finns det praktiskt taget inga exempelpar där den finska och den svenska versionen helt skulle överensstämma. Denna grupp innehåller ändå ett fall där versionerna både strukturellt och innehållsligt är nästan lika.

231A) men ingen finländare på plats 15/17
B) siellä ei ole ketään suomalaista 32/11
där finns ingen finländare

Synvinkeln är densamma (*spelarna som grupp*), pronomenet är samma (*ingen - (ei) ketään*) och finskans *olla* fungerar också i detta exempel som kopula och fyller endast predikatets plats. Båda exemplen är lika topologiska.

10.3.4. NAMN-konstruktioner

Rena NAMN-konstruktioner, alltså sådana där substantivet ensamt står för rörelsen, är oväntat få i referaten (bara 12). Eftersom tiden för refererandet är knapp, skulle man vänta sig att referenterna utnyttjar de den här konstruktionen oftare. Det är ändå förståeligt att den så sällan förekommer i radioreferaten eftersom det skulle bli mycket torftigt och nästan omöjligt att följa med om referenterna bara räknade upp namn. Intuitivt kan vi anta att denna konstruktion betydligt oftare används i television.

När vi analyserar referaten närmare, hittar vi endast två sådana fall där en NAMN-konstruktion ingår i parallella yttranden i båda språken.

232A) Beretsin 13/17
B) Beretsin, vaikea mies 29/9
Beretsin, en svår man

233A) så är Nieminen där igen, Keskinen, Nieminen erövrar pucken 14/34
B) mutta Nieminen, Keskinen, pientä näppärää koko ajan 31/19
men Nieminen, Keskinen, lite fiffighet hela tiden

Exempel 232B räknar vi med i de rena NAMN-konstruktionerna eftersom yttrandet *vaikea mies* 'en svår man' endast är referentens bedömning av spelaren Beretsin. Det bär inte rörelsen eller händelserna vidare. I 233 är det fråga om en spelsituation där pucken snabbt flyttas från den ene spelaren till den andre. Då är det helt naturligt att använda endast substantiv för att tillräckligt snabbt hinna återge händelserna i rinken.

Det finns bara ett yttrande där NAMN-konstruktionen används i svenskan men inte i finskan.

234A) Sorokin 2/21
B) venäläiset pääsevät hyökkäämään 5/31
ryssarna får anfalla

Här fokuserar den svenskspråkige referenten på en enskild spelare medan den finskspråkige ser spelarna som en grupp. Dessutom anger verbet *pääsevät* 'får tillfälle' referentens inställning till situationen. Lyssnaren kan dra den slutsatsen att finländarna hittils har varit överlägsna men att ryssarna nu äntligen får en chans. Överhuvudtaget verkar det vara så att den svenskspråkige referenten anger mindre detaljer och attityder än den finskspråkige. Vi anser ändå att det inte är fråga om en språklig skillnad utan olikheten beror på referenternas olika stilar.

Även när det är fråga om NAMN-konstruktionerna är det tydligt lättare att utelämna satsdelar i finskan än i svenskan. I det finska materialet finns åtta NAMN-konstruktioner. NAMN uppträder ensammt i fem exempel:

235A) Suomen hyökkäys, Koivulle 6/20
Finlands anfall, till Koivu
B) Koivu ner, vänder fint där 2/35

236A) Jevtshukin, Georgi Jevtshukin 6/23
B) och så kommer Jevtshukin in i anfallszonen 3/1

237A) nyt on irtonainen venäläinen, Kiprusoff, ja sitten tuomari 27/9
nu finns en lös ryss. Kiprusoff, och sedan domaren
B) Kiprusoff håller i en ryss 12/1

238A) Jere Lehtinen 33/28
B) där är Lehtinen, ut ur zonen 17/29

239A) "Eeppi" Hämäläinen 5/15
B) Hämäläinens passning höll på att bli farlig 2/12

Den svenska referenten fokuserar i de tre första exemplen på spelarnas rörelser. I 238B och 239B är spelaren igen med men annars är dessa två exempel närmast beskrivningar om situationer. I de fem finskspråkiga exemplen fokuserar referenten tydligt på spelarna. Rörelsen

är helt underförstådd. Lyssnaren måste vara välförtrogen med ishockeyn för att han ska kunna förstå att dessa konstruktioner inte betecknar statiska situationer. Exempel 237B är i sin helhet starkt beroende av kontexten. *Kiprusoff* refererar inte till *irtonainen venäläinen* 'en lös ryss' utan han är en finsk försvarsspelare. Uttrycket *ja sitten tuomari* 'och sedan domaren' uttrycker att domaren blåser av spelet, inte att pucken går till honom. Det hela yttrandet är avsett att tolkas så att Kiprusoff stoppar den ryska spelaren på ett "olagligt" sätt och därför ingriper domaren i spelet.

I tre andra fall har substantivet en precisering. I 240A berättas vad är Kiprusoffs egentliga lag, i 241A nämns Jutilas spelplats och i 242A är referenten inte säker på vem som har pucken.

240A) Kiprusoff, toinen tepsiläinen 18/14
Kiprusoff, en annan TPS-spelare
B) Finland har pucken nu med Kiprusoff i blåa linjen i skottläge 6/7

241A) nyt suomalaisille, takamies Jutila 21/29
nu till finländarna, backen Jutila
B) Keskinen spelar utmärkt till Jutila 8/14

242A) Beretsin ehkä, mutta laidassa maalialueen takana 29/17
Beretsin kanske, men i kanten bakom målområdet
B) Beretsin har pucken ner i vänster blankhörn 13/22

I 240B och 242B används verbet *ha*. I sin grundbetydelse betecknar det ägandet men kan även ange riktning i vissa kontexter. I det förra exemplet är det tydligt fråga om en orörligare situation än i det senare fallet där spelaren säkert rör sig även om en plats också nämns. Såsom redan kom fram när vi analyserade plats- och riktningsbeteckningar, är riktningen med i nästan alla uttryck i ishockeyreferaten eftersom spelet baserar sig på ständig rörelse.

Jämförelsen mellan utelämningar av verbet visar inte några likheter mellan de två språken. I finskan utelämnas verbet oftast när ordet *kiekko* 'puck' står som subjekt i uttryck. Med substantiven *hyökkäys* 'ett anfall' och *laukaus* 'ett skott' fattas verb alltid när de fungerar som genitivets huvudord. I det svenska referatet finns det inget klart mönster men några regelbundenheter kan skönjas. Verbet faller alltid bort när substantivet *skott* nämns. Så är

fallet även ofta när det tydligt är fråga om en passning.

Enligt det vi hittat när vi undersökt användningen av verb i referaten kan vi inte helt instämma med Strømnes. Om vi betraktar förhållandet topologisk - vektoriell, visar de referat som utgör vårt material att finskan klart är ett mera topologiskt språk än svenskan men svenskan är inte heller vektoriell. Över hälften av de svenska exemplen är topologiska. Om vi däremot endast tar hänsyn till utelämnandet av verb, motsvarar våra resultat det som kommit fram i Strømnes' undersökning. I det finskspråkiga referatet utelämnas verben betydligt oftare än i det svenskspråkiga. Sålunda är den kognitiva basen av finskan och svenskan enligt vår uppfattning inte så olik som Strømnes anser den vara. Våra skiljaktiga resultat kan delvis bero på att den svenskspråkige referenten Sjöman anser sig vara finsk fastän hans språkliga identitet är svensk. Han har bott i Finland så länge att hans tankevärld sannolikt har påverkats av omgivningen. Kanske betraktar Sjöman händelserna i en ishockeymatch mera topologiskt än en helt svensk referent skulle göra. Också det att vårt material utgörs endast av två referat kan påverka resultaten.

Såsom vi sett utelämnas verbet i finskan mycket oftare än i svenskan. Detta förklarar också skillnaden i antalet olika verb i det svenskspråkiga referatet. Att verb överhuvudtaget utelämnas i ishockeyreferaten oberoende av språk, strider mot det som Rintala (1992) skriver om verb och substantiv. Enligt henne gör verben världen levande medan substantiven betecknar en stel begreppsvärld. Hur kan verb då utelämnas i ett ishockeyreferat som skildrar en värld som i högsta grad är i ständig rörelse? För det första beskriver Rintala det skrivna språket och de krav som ställs på det skiljer sig från det som krävs av det talade språket. Varje språkbrukssituation har sina egna regler. För det andra är talaren alltid tvungen att ta hänsyn till de andra som deltar i situationen och förändra sitt tal enligt de krav som situationen ställer på det. Talet är alltid starkt beroende av kontexten. Därav följer att lyssnaren förutom talet tolkar också den kontext som omger det. Talet kan verka diffust men det kompletteras helt olika än skriften av den övriga information som står till hands. (Kieli ja sen kieliopit 1994, 76.)

För det tredje är även de verb som förekommer i referaten tomma till sin innebörd. Substantivet är då mera innehållsliga och informativa. De omfattar ofta rörelsen (t.ex. *icing*). Dessutom är situationen på många sätt speciell. Referenterna måste snabbt återge händelserna på planen och är då tvungna att utelämna all onödig information. De använder särskild termonologi som de antar att lyssnarna är förtrogna med. Det är inte nödvändigt att använda verb eller andra preciseringar eftersom fackspråkets termer redan omfattar allt. Rörelse kan alltså beskrivas även utan verb och med hjälp av endast substantiv.

11. BINDNINGSMEDEL

11.1. Om kohesion och konnektorer

Det är mycket viktigt för mottagaren att en talad eller skriven text är sammanhängande. Lösryckta satser som står i en meningslös följd försvårar förståelsen av meddelandet. Om man inte kan bilda en meningsfull helhet av en text, är det också omöjligt att förstå satsernas semantiska relationer. Mottagaren analyserar texten med hjälp av olika tips som sändaren ger. Dessa tips ger information om de samordnings- och underordningsrelationer som finns mellan satserna samt de syntaktiska och hierarkiska relationerna mellan satsdelarna. (Enkvist 1975, 89.)

Kohesion är en del av språksystemet. Kohesionen i en text betyder att det är omöjligt att förstå en textdel om man inte vet vad som sagts i en annan textdel. Av mottagaren krävs att han håller i minnet den information som getts tidigare i texten. Kohesionen uttrycks både genom lexikala och grammatiska medel. (Halliday & Hasan 1989, 5.) Till de lexikala kohesionsmedlen hör konnektorer medan pronomen, substitution och ellips representerar de grammatiska medlen (Hakulinen & Karlsson 1988, 312). I vårt arbete koncentrerar vi oss endast på de lexikala medlen.

I en talad text är det betydligt svårare att avgränsa meningar och satser än i en skriven text. De traditionella grammatikerna bjuder flera definitioner för begreppen *mening* och *sats* men dessa definitioner gäller närmast det skrivna språket. I talet kan man inte se punkter omkring

meningarna eller stora begynnelsebokstäver. Enligt fonetiska och fonologiska definitioner avgränsas en mening av en särskild intonation och pauser, men också dessa är otillräckliga eftersom det i vardagligt tal finns pauser även mitt i satsen (Enkvist 1975, 91). Därför har det varit viktigt att utveckla ett eget system som möjliggör indelningen av talade texter i syntaktiska enheter. Loman (1971) har grupperat texter i s.k. makrosyntagmer, d.v.s. i sådana delar som utgör en syntaktisk helhet. Han definierar en makrosyntagm som ett segment som är internt sammanhållet genom syntaktiska relationer och externt avgränsat genom att sådana relationer inte föreligger till närgränsande segment. (Loman & Jörgensen 1971, 9.) Chafe (1980, 48) kallar talenheter i spontant tal för idéenheter som sammanfaller med Lomans makrosyntagm. Enligt Chafe börjar en konjunktion en ny idéenhet (Chafe 1980, 13). Linell & Gustavsson (1987, 13-14) använder en benämning meningsenhet för en formellt och/eller semantiskt avgränsad enhet som utgör ett yttrande eller en del av ett yttrande. De anser att en talspråklig enhet funktionellt motsvarar skriftspråkens mening i vissa avseenden. Meningsenheten behöver formellt inte vara utformad som en skriftspråklig mening eller som en mer eller mindre fullständig sats. (A.a. 1987, 13-14.)

Vi behandlar här bara de viktigaste konnektorerna. Vi bortser från andra sätt att uttrycka meningsenheternas samhörighet i talade texter såsom intonation och ordföljd. Såsom vi redan påpekat ligger ett ishockeyreferat mellan talat och skrivet språk och därför intresserar vi oss för de konnektorer som härstammar från det skrivna språket. Det synligaste sättet att binda satser samman är att använda konnektorer som förekommer initialt i satser. Till konnektorerna hör samordnande och underordnande konjuktioner samt inledarna i relativsatser och indirekta frågeordsfrågor. I talspråket används i huvudsatser dessutom en liten grupp av korta adverb som särskilt ofta förekommer initialt. Frekvensmässigt helt dominerande adverben i svenskan är *sen*, *då* och *så*. (Lindberg, Juvonen & Viberg 1990, 180.) Dessa ord används i olika funktioner i meningsenheterna eftersom de kan förekomma både i början och i mitten av en enhet. Dessa adverb används mycket gärna i talet. Enligt NFO är adverben *så*, *där* och *sedan* bland de hundra vanligaste orden i svenskan.

Förutom de mest f0rekventa konnektorerna behandlar vi några andra ord som uttrycker kohesion i de analyserade ishockeyreferaten. I vårt material förekommer mest samordnande konjunktioner och några adverb. Överlägset oftast förekommer samordning. Liksom många

andra anser Chafe (1980, 30-32) att samordning är ett typiskt fenomen i det talade språket medan underordning hör hemma i det skrivna språket. Om talaren använder underordnande konjunktioner, betyder det att han på något sätt har planerat sitt yttrande på längre sikt (Kalliokoski 1989, 163). Såsom redan konstaterats har referenterna inte tid att planera sina yttranden eftersom spelsituationerna ändras hela tiden och refererandet måste följa spelhändelserna. Det är därför förväntat att referenterna väljer de bindningsmedel som närmast ligger till hands vilket betyder att de i praktiken favoriserar samordning. Också i en vanlig talsituation använder man de bindningsmedel som först faller in utan att tänka på de semantiska relationerna mellan satserna.

11.2. *Och/ja*

Den mest frekventa samordnande konjunktionen är *och/ja*. Enligt NFO (1971) är konjunktionen *och* det vanligaste ordet i svenskan. Också den finska motsvarigheten *ja* 'och' hör till de mest frekventa konjunktionerna och klassificeras som det näst vanligaste ordet i finskan (Karlsson 1985, 256). Användningen av konjunktionen *och* kan helt jämföras med finskans *ja* eftersom den överensstämmer både kvantitativt och kvalitativt. Den samordnande konjunktionen *och/ja* anger en kopulativ relation och visar att de satser som konjunktionen förenar är likvärdiga. Konjunktionen *och/ja* kan också inleda en fråga särskilt i sådana omgivningar där det frågas mycket. Dessa *och/ja* -frågor används i dialoger som förs t.ex. i klassrum eller i domstol. Typiskt för frågorna är att de är konstruerade i en eller flera serier. (Sorjonen & Heritage 1991, 59.) I vårt material förekommer ändå inte konjunktionen *och/ja* i denna funktion eftersom referaten är monolog och inte innefattar frågor.

243A) och där är Myllys och tar pucken i hand 5/10
B) 2-0 -tilanne ja kiekko Myllykselle 10/3
en 2-0 -situation och pucken till Myllys

244A) och det är nytt nedsläpp på samma ställe och Finland har ett litet litet grepp om den här matchen 4/25
B) puolustuksen aloituspiste vasemmalta puolen 9/9
försvarets tekningspunkt från den vänstra sidan

245A) Keskinen --- vill nu helst byta och så kommer ryssarna i stället 11/24
B) kahden viivan syöttö ja se oli venäläisiltä 26/20
en passning över två linjer och den var från ryssarna

246A) pucken studsar förbi och studsar i mål 4/36
B) Nikolishin ajaa päälle takapäädyssä ja Suomi tekee maalin 9/25
Nikolishin kör på i bakändan och Finland gör ett mål

I exempel 243A fogar konjunktionen samman två satser som har en gemensam del (Myllys) även om den är utelämnad i den senare satsen. I det motsvarande finska exemplet påminner referenten lyssnarna om spelställningen och berättar om den aktuella situationen i rinken. Exempel 244A visar att referenten refererar till den information som givits tidigare (*på samma ställe*) och litar på att lyssnaren kommer ihåg var nedsläppet ägt rum. Han ger också en bedömning av spelets gång. Den finskspråkige referenten konstaterar endast vad som händer och var. Exemplen 243A och 244A visar att den kopulativa konjunktionen *ja* 'och' inte bara samordnar satserna utan kan också börja en ny sats. Även om det i det talade språket är svårt att dra gränser mellan satser och meningar, kan man konstatera att konjunktionen i dessa exempel förenar textdelar till det som tidigare har sagts. I exempel 245A binder Sjöman två olika händelser samman med konjunktionen *och*. I den finska motsvarigheten ges i det förra ledet uttryck åt en händelse och i det senare informeras närmare om den som agerar. I det sista exempelparet tolkar referenterna situationen på olika sätt. Häyrinen skildrar först vad som händer på planen men eftersom händelserna snabbt varierar, hinner han inte helt följa med utan tillägger bara att Finland gör mål. Sjöman däremot koncentrerar sig på puckens rörelser och visar med verbet *studsa* att han närmast anser målet vara en lyckträff. De satser som konjunktionen *och/ja* kopplar ihop står ofta i en kausal relation. Då ger den första satsen orsaken och den senare följden. Till den kausala relationen hör alltid också ett tidperspektiv (Kalliokoski 1989, 136.)

I ett ishockeyreferat varierar händelserna ögonblickligen vilket förhindrar referenten att planera sina yttranden på längre sikt. Han berättar alltid om den aktuella situationen och är tvungen att snabbt övergå från en situation till en annan. Ofta har han inte tid att tänka på satsernas semantiska relationer utan bara fogar dem samman för att kunna medfölja händelserna. Då är det naturligt att han använder den allmänna och neutrala konjunktionen *och/ja* eftersom den passar nästan i vilken kontext som helst.

Konjunktionen *och/ja* förekommer mycket ofta ensam men den kan också användas tillsammans med en annan konjunktion eller med ett adverb som preciserar satsernas semantiska relationer. Adverbet *sen/sitten* används ofta med *och/ja* i ordparet *och sen/ja sitten* särskilt i början av en ny sats i muntliga berättelser. Ordparet skiljer tydligt två samordnade helheter från varandra. Det fogar samman större textenheter än den ensamma konjunktionen *och/ja*. (Kalliokoski 1989, 61, 166.) Adverbet *sen/sitten* anger klart tidsrelation mellan satser.

> *247A) Tarrasenko igen bryter det i högerkanten och sen en utvisning på en ryss 1/20*
> *B) mies maalilta otetaan ja sitten maalin eteen syöttö mutta tuomari näyttää kiinnipitämisestä 4/17*
> mannen från målet hålls i och sen framför målet en passning men domaren visar för fasthållning

Här har båda språken ordparet *och sen/ja sitten*. Det är fråga om två sakförhållanden som följer varandra i en temporal och kausal relation. I exemplet finns en klar tidsaspekt som visar i vilken ordning händelserna äger rum. Tidsadverbet *sen/sitten* framhäver att en utvisning kommer efter att Tarrasenko har brutit i högerkanten. I det svenskspråkiga referatet hittar vi bara ett exempel på konjunktionen *och sen* men i finskan förekommer *ja sitten* 22 gånger. Ordparet *ja sitten* kan nästan anses vara ett manér hos Häyrinen eftersom han gärna börjar en ny sats med det.

> *248A) Tertytshny antaa kiekon keskelle ja sitten ei muuta kun menoksi vaan 6/37*
> Tertytshny ger pucken in i mitten och sedan det är bara än att åka på
> *B) Bezukladnikov --- spelar bra in i mitten och där står det finländska försvaret 3/9*

> *249A) kiekko venäläisiltä ja sitten Saku Koivulle 29/25*
> pucken från ryssarna och sedan till Saku Koivu
> *B) fullständigt galen rysk passning --- och så en chans för Koivu 13/27*

> *250A) Beretsin ehkä, mutta laidassa maalialueen takana ja sitten vapauttava alueelta ulos 29/17*
> Beretsin kanske, men i kanten bakom målområdet och sedan en befriande ut ur zonen
> *B) Beretsin har pucken igen ner i vänster blankhörn --- och finländarna spelar ut ur zonen 13/22*

I det första exempelparet anger båda referenterna information om plats. Dessutom uppmanar Häyrinen spelarna att åka på. Exempel 249A uttrycker både temporal- och kausalrelationer mellan satserna. Den svenska versionen kopplar enheterna samman med konjunktionen *och* som är förstärkad med den konsekutiva konjunktionen *så*. Detta ordpar anger att två händelser följer varandra. Det finska exemplet 250A skiljer tydligare två situationer från varandra än den svenska versionen.

Konjunktionen *och/ja* förekommer också tillsammans med adverbet *nu/nyt*. Då framhävs temporala relationer mellan satser eftersom det först berättas vad som sker i talögonblicket varefter det händer något nytt och referenten fäster sin uppmärksamhet vid det. Det är egentligen fråga om en förändring i händelseförloppet. Det tidsgivande adverbet *nu/nyt* är inte ett grammatiskt konnektionsmedel men i praktiken kopplar det samman tankeinnehållen.

> *251A) sköt i väg den upp till icing och nu är det nedsläpp efter 5.12 nere i Finlands försvarszon 12/36*
> *B) puolustuksen aloituspiste 28/22*
> försvarets tekningspunkt
>
> *252A) Peltonen asettelee ja nyt hän tekee itselleen, AMPUU MAALIN! 19/9*
> Peltonen justerar och nu gör han för sig själv, skjuter mål!
> *B) så får han tillbaka pucken --- så skjuter han, så gör han mål 6/19*
>
> *253A) Kapanen antaa ja nyt hänell ... hän hukkaa kiekon 21/3*
> Kapanen ger och nu har han ... han tappar pucken
> *B) Kapanen som är nere i blanket, han spelar fel 7/32*

I exempel 251A informerar den svenskspråkige referenten om vad som har hänt och vad som kommer att hända. Den finskspråkige referenten konstaterar bara att det kommer att bli ett nedsläpp. I 252A vill referenten fästa lyssnarnas uppmärksamhet vid det som händer i talögonblicket och skiljer den tidigare och nuvarande händelsen från varandra med uttrycket *ja nyt* 'och nu'. I det svenska referatet används ofta den konsekutiva konjunktionen *så* som förekommer antingen ensam eller i samband med konjunktionen *och*. I 252B betonar Sjöman det som Peltonen gör och begränsar olika aktiviteter med konjunktionen *så*. I det sista exemplet ger finskans *ja nyt* 'och nu' uttryck åt något som plötsligt händer och inte kan förutspås. I den svenska versionen konstateras neutralt det som händer utan att förbinda satserna med någon konjunktion.

11.3. *Så*

Konjunktionen *så* är snarare en talspråklig än en skriftspråklig företeelse. Dess bruk är knutet till ledig stil också i skrivet språk. (Ekerot 1988, 31.) Som redan tidigare nämnts används den konsekutiva konjunktionen *så* ofta i det svenskspråkiga referatet.

> *254A) Ivannikov räddar och så ett skott i huvudet på Smirnov 2/24*
> *B) ja sitten Keskinen ampuu, Abramov torjuu hyvin ja sitten vapaa paikka 5/34*
> och sedan skjuter Keskinen, Abramov räddar bra och sedan en fri plats
>
> *255A) bra jobbar nu finländarna och så pucken studsande framför Myllys 8/25*
> *B) "Jamo" tekee todellisen muikkusukelluksen ja Myllys ottaa kiinni 22/10*
> "Jamo" gör en riktig dykning och Myllys tar fast
>
> *256A) så skjuter Virta, så blir det tur så Koivu får tag i 6/13*
> *B) Koivu antaa Virralle, Virta ampuu --- jälleen Koivu hakee paikkaa laukaista 18/35*
> Koivu ger till Virta, Virta skjuter --- igen Koivu söker plats att skjuta

Såsom det framgår av exemplen förekommer den kopulativa konjunktionen *och* ofta med konjunktionen *så*. I exemplen 254A och 255A anges en konsekutiv relation mellan två sakförhållanden. I 254B ingår konstruktionen *ja sitten* 'och sedan' vilket gör tidsrelationer tydligare. I 255B används bara den kopulativa konjunktionen *ja* 'och' utan att ta hänsyn till de temporala eller konsekutiva relationerna mellan satserna. I exempel 256 ger Sjöman uttryck åt en intensiv stämning genom att upprepa konjunktionen *så*. Detta fall representerar väl den snabba och intensiva naturen av ishockeyspelet. Sjöman börjar ofta (40 gånger) en ny idéenhet med konjunktionen *så*. Kanske gör han det medvetet för att öka spänning och för att ge en särskilt tät stämning åt refererandet.

Finskans tidsadverbial *sitten* 'sedan' kan jämföras med konjunktionen *så*. *Sitten* 'sedan' förekommer också ensamt även om det vanligen förbinds med den kopulativa konjunktionen *ja* 'och'. Adverbialet används särskilt i muntliga kronologiska berättelser för att ange temporala relationer mellan satserna.

257A) pientä näppärää koko ajan Venäjän pelialueella, sitten Palo, Palo antaa Niemiselle 31/21
litet fiffigt hela tiden i Rysslands spelzon, sedan Palo, Palo ger till Nieminen
B) Laukkanen fintar, skott, spelar bra i stället till Palo 14/34

258A) kiekko Myllykselle, joka pistää kiekon menemään, sitten vähän alkaa pientä kahinaa 10/3
pucken till Myllys, som sätter pucken i gång, sedan börjar litet gruff
B) så försöker han spela ut den och så knackar Gusmanov Strömberg i hjälmen med sin klubba 5/10

259A) ja heittää pelialueen toiseen päähän taas kiekon, sitten venäläiset ja venäläiset tulevat uudelleen 29/18
och kastar spelzonens andra ända igen pucken, sedan ryssarna och ryssarna kommer på nytt
B) Finland med nytt manskap på isen och ryssarna sammanlunda kommer på högerkanten 13/17

Alla finska exempel representerar en logisk och kronologisk berättelse som förs vidare med hjälp av adverbet *sitten* 'sedan'. Häyrinen visar lyssnaren tydligt i vilken ordning händelserna äger rum och markerar övergången till en ny situation med *sitten* 'sedan'. Detta gör det lättare för lyssnarna att följa med matchen eftersom de upplever händelserna endast genom referentens berättelse. En höjning av intonationen hör ofta ihop med adverbet *sitten* vilket är ett tecken på att referenten lever sig in i situationen. När något spännande och viktigt händer i rinken, använder referenten också andra medel än talet för att återge händelsen till publiken. Häyrinen verkar oftare än Sjöman leva intensivt med i situationerna. Detta beror sannolikt mera på deras personliga stilar än på det att Häyrinen skulle vara mera finsk än Sjöman.

I det svenska exemplet 257B finns det inte någon konjunktion utan satserna följer direkt varandra. Även om ett tidsadverb fattas, kan lyssnaren förstå att Laukkanen först fintar och sedan passar till Palo eftersom händelserna presenteras i kronologisk ordning. I exempel 258B använder Sjöman konjunktionen *så* som kan jämföras med finskans *sitten* 'sedan' eftersom *så* anger följd som också kan tänkas inkludera ett tidperspektiv. I det sista svenska exemplet presenteras två olika händelser som egentligen inte hör ihop eller åtminstone inte står i en temporal eller kausal relation med varandra. Sjöman nöjer sig med att samordna dem med hjälp av den kopulativa konjunktionen *och*.

I svenskan används också tidsadverbialet *sedan* som i talspråket har formen *sen*. I vårt material är det ändå ganska sällsynt och förekommer bara en gång. Vanligen ersätts det med konjunktionen *så*.

> *260A) Karpov skjuter och Myllys räddar och håller i den sen 10/25*
> *B) Karpov ampuu, "Jamo" Myllys ottaa kiinni 25/2*
> Karpov skjuter, "Jamo" Myllys tar fast

I exempel 260A uttrycker *sen* att Myllys har pucken och håller i den en liten stund innan han sätter den tillbaka till spelet. Adverbet *sen* anger normalt tid men i detta fall uttrycker det närmast fortsättning och varaktighet. I den finska versionen anges ingen tidsinformation utan det berättas bara vad som sker på planen.

11.4. *Men/mutta*

Konjunktionen *men/mutta* hör till de allra viktigaste konjunktionerna i båda språken. I finskan är *mutta* det nionde vanligaste ordet i tidningsspråket medan konjunktionen *men* i svenskan står på den 22. platsen på frekvenslistan i NFO (Karlsson 1985, 256; NFO 1971, 27). Den är adversativ vilket betyder att det senare ledet innebär en motsats till det förra och uttrycker en inskränkning eller en gensaga (Thorell 1982, 187). Även i talet används konjunktionen mycket eftersom man ofta börjar berätta något men sedan vill byta infallsvinkel. Då uppstår det en motsats mellan de två sakförhållandena som fogas ihop med *men/mutta*. I vårt material förekommer konjunktionen *men* lika ofta i det svenskspråkiga referatet som *mutta* i det finskspråkiga.

> *261A) snabbt åker man efter den men en rejäl finländsk tackling sätter stopp för det ryska anfallsförsöket 2/34*
> *B) venäläiset tulevat jälleen ikäänkuin venäläiset yleensä tulevat, sitten syntyy oikein kunnon torppaus 6/18*
> ryssarna kommer igen såsom ryssarna vanligen kommer, sedan uppstår det en riktig tackling

262A) ryssarna --- spelar in framför Myllys mål men där står Kiprusoff rättplacerad 8/21
B) ja sitten maalin eteen mutta nyt tällä kertaa puolustuksen Jutila hienosti lyö kiekon pois 22/3
och sedan fram till målet men nu på den här gången försvarets Jutila fint slår pucken bort

Exempel 261A inkluderar tanken att det kunde ha blivit ett farligt ryskt anfall om en finländare inte hade stoppat det med en tackling. Sjöman använder det motsättande *men* för att visa att det senare ledet uttrycker en inskränkning. Den finska versionen anger bara tid. Exempel 262A är också motsättande. Sjöman berättar hur ryssarna har chansen att göra ett mål men lyckas inte med det eftersom den finske försvararen Kiprusoff är före och slår undan pucken. Det parallella finska exemplet omfattar *mutta* 'men' som fyller densamma funktionen som *men* i den svenska versionen.

263A) miehet ovat toinen toisissaan kiinni mutta mitään tappelua ei synny 22/11
männen ger sig på varandra men det blir inte något slagsmål
B) dit störtar linjemännen för att det inte ska bli några tråkigheter men det blir det inte heller 8/26

264A) ja sitten maalin eteen syöttö, mutta tuomari näyttää kiinnipitämisestä 4/16
och sedan fram till målet en passning, men domaren visar för fasthållning
B) Tarassenko igen bryter det i högerkanten och sen en utvisning på en ryss 1/20

I det första exempelparet används konjunktionen *men/mutta* i båda språken för att uttrycka en koncessiv relation d.v.s. även om spelarna ger sig på varandra, blir det inget slagsmål. I det följande finska exemplet inskränker det senare ledet det som kunde hända när pucken ligger nära mål. Eftersom domaren avbryter spelet och ger en utvisning, kan spelarna inte slutföra sitt försök att göra mål. Förklaringen till att den motsättande konjunktionen *men/mutta* används så ofta är att när referenten skildrar en händelse som ändrar sig plötsligt, uppstår en motsats mellan det som är sagts tidigare och det som sägs måste fogas ihop med den tidigare satsen.

11.5. *I stället/sen sijaan*

Adverbet *i stället/sen sijaan* är också ett konnektionsmedel i talade texter. Adverbet uttrycker en ersättning eller ett alternativ. Det förekommer ofta tillsammans med det tidsgivande adverbet *nu*. I det svenskspråkiga referatet är användningen av *i stället* ett ganska vanligt fenomen medan *sen sijaan* förekommer sällan i det finskspråkiga referatet.

> *265A) Koivu är trött och hinner inte upp den pucken --- ryssarna nu i stället i egen zon 13/33*
> *B) kiekko maalin taakse, jossa Shendelevin puolustajapari Ivanov ottaa kiekon, ottaa ja antaa uudelleen ylöspäin 29/35*
> pucken bakom målet, där Shendelevs försvarareparet Ivanov tar pucken, tar och ger på nytt uppåt

> *266A) Beretsin som bara slår ner den tillbaka ner i den finländska zonen och finländarna kommer nu i stället med Strömberg 11/8*
> *B) ja venäläiset tekevät pitkän --- suomalaiset tulevat uudelleen, Strömberg ampuu siniviivalta 25/30*
> och ryssarna gör en icing --- finländarna kommer på nytt, Strömberg skjuter från den blåa linjen

I exempel 265A beskriver Sjöman först en händelse men sedan ersätter den snabbt med en annan eftersom spelsituationerna hela tiden varierar. Användningen av adverbet *nu* betonar att Sjöman berättar om det som i talögonblicket är aktuellt. Häyrinen ser inget behov för ersättning i det här fallet och beskriver bara vem som gör och vad. Också det senare exempelparet skildrar också en situation som ändrar sig. Ryssarna har först pucken och är tvungna att slå den ner i den finländska zonen där finländarna då tar den och börjar ett anfall. *I stället* markerar en förändring i situationen. I den parallella finska versionen skulle Häyrinen också kunna använda adverbet *sen sijaan* 'i stället' men han nöjer sig med att berätta hur finländarna kommer på nytt.

I det finskspråkiga referatet finns bara två fall där adverbet *sen sijaan* 'i stället' förekommer.

> *267A) Nikolishin avaruusmieskypärässään --- mutta sen sijaan kiekko menee Suomen pelialueelle 20/32*
> Nikolishin i sin kosmonauthjälm --- men i stället pucken går till Finlands spelzon

B) Nikolishin som låses mot blanket av en finländare och så sparkar en ryss pucken in i den finländska försvarszonen 7/24

268A) Hämäläinen pukkii Tarassenkoa, sen sijaan keskusmies Jevtsukin yrittää 25/35
Hämäläinen stöter Tarassenko, i stället centern Jevtsukin försöker
B) Keskinen --- erövrar pucken till finländarna som tappar den till Jevtsukin 11/11

Exempel 267A inkluderar både den motsättande konjunktionen *mutta* 'men' och adverbet *sen sijaan*. Användningen av två uttryck som båda anger motsats, betonar den kraftigt. I det parallella svenska exemplet uttrycks inte motsats utan följd. I det sista exemplet kan *sen sijaan* tolkas som alternativgivande eftersom Tarasenko blir störd av en finländare och därför försöker en annan ryss att ta pucken. Sjöman ser situationen lite annorlunda och visar med verbet *tappar* att finländarna förlorar pucken eftersom de spelar dåligt.

11.6. Andra ord

I det talade språket uttrycks kohesion också med andra medel än med konjunktioner. Ett allmänt sätt är att använda olika ord som binder textdelen ihop med det som tidigare sagts. I vårt material representerar svenskans *igen* och finskans *jälleen* 'igen' och *uudelleen* 'på nytt' sådana ord. I finskan är det även möjligt att ha tilläggsändelser som konnektionsmedel (Hakulinen & Karlsson 1988, 296).

269A) ryssarna kommer igen i mittzonen med farten upp 13/20
B) ja nyt siis Ivannikov maalilla ja sitten venäläisten hyökkäys 29/15
och nu alltså Ivannikov vid målet och sedan ryssarnas anfall

270A) bra skott av Beretsin --- Beretsin har pucken igen ner i vänster blankhörn 13/21
B) Gusmanov antaa sitten eteenpäin, Beretsin ehkä mutta laidassa 29/17
Gusmanov ger sedan framåt, Beretsin kanske men i hörnet

I 269A betyder *igen* att Sjöman antar att lyssnarna kommer ihåg att ryssarna har gjort ett anfall för en stund sedan och anfaller nu på nytt. Tankeinnehållet kopplas på det viset till det som tidigare hänt. I finskan förekommer uttrycket *ja sitten* 'och sedan' som uttrycker en logisk ordning av händelserna. I exempel 270A betonar Sjöman att Beretsin har fått pucken

tillbaka efter att ha skjutit mot mål och har nu målchans igen. Häyrinen lägger inte märke till det utan konstaterar bara att Beretsin får pucken.

I det finska referatet förekommer *jälleen* 'igen' endast i två fall.

> *271A) ja kyllä Myllys torjuu jälleen loistavasti 31/35*
> och nog Myllys räddar igen utmärkt
> *B) Jarmo Myllys --- han gör det på ett fullständigt lysande sätt 15/9*
>
> *272A) ja siitä syntyy pitkä, jälleen pelataan suomalaisten puolustuksen aloituspisteestä 31/8*
> och det blir en icing, igen spelas det från finländarnas försvars tekningspunkt
> *B) spelar ut på kanten och så får vi en ny icing 14/28*

Det första fallet betecknar en situation där *jälleen* kunde ersättas med adverbet *uudelleen* 'på nytt' eftersom satsen ger information om något som har skett redan tidigare. I detta fall har Myllys lyckats att rädda många gånger och gör det igen. Häyrinen uttrycker sin beundran för Myllys och betonar hur bra Myllys har spelat i denna match. Sjöman har samma åsikt om Myllys' insats som Häyrinen. I det senare exemplet förenas satsen med något som tidigare har hänt. Med *jälleen* 'igen' ger Häyrinen lyssnaren det intrycket att han är missnöjd med situationen eftersom nedsläppet sker nära det finländska målet och är därför ogynnsamt för finländarna. Sjöman ger ganska sparsamt information om spelsituationen. Om lyssnaren inte känner till ishockeyregler, blir det oklart för honom vad som följs av en icing.

Det finska adverbet *uudelleen* 'på nytt' förekommer ibland i samma funktion som svenskans *igen.*

> *273A) Shendelev ja Beretsin uudelleen ampuu 22/5*
> Shendelev och Beretsin på nytt skjuter
> *B) ryssarna på vänsterkanten nu med Beretsin utanför ett skott 8/22*
>
> *274A) kiekko pelialueen päätyyn, venäläiset tulevat uudelleen 25/1*
> pucken till spelzonens ända, ryssarna kommer på nytt
> *B) pucken är nere bakom det ryska målet, upp på vänsterkanten kommer ryssarna 10/23*

I exempel 273A betonar Häyrinen att Beretsin just har skjutit och gör det nu igen. Sjöman tar inte ställning till det utan berättar endast att Beretsin skjuter men lyckas inte göra mål. Det senare finska exemplet (274A) betyder att ryssarna har anfallit och börjar nu ett nytt anfall. Av lyssnaren förutsätts att han vet vad uttrycket *venäläiset tulevat/ryssarna kommer* betyder. Båda referenterna litar på att lyssnaren har bakgrundsinformation och kan sålunda tolka uttrycket rätt.

Den finska tilläggsändelsen *-kin* har ingen direkt motsvarighet i svenskan men adverbet *även* har ungefär samma betydelse som *-kin*. Tilläggsändelsen uttrycker kohesion i en muntlig eller skriven berättelse. I de finskspråkiga excerpterna används den bara två gånger.

> *275A) Abramovilta yli menee seuraavakin laukaus 20/36*
> från Abramov över går även det nästa skottet
> *B) Hämäläinen har skottchans, skjuter högt över buren 7/28*
>
> *276A) hyvin Ivannikov torjuu ja toisenkin kerran ja sitten kiekko ylös 33/33*
> bra Ivannikov räddar och även en gång till och sedan pucken upp
> *B) skott och skott igen av Ojanen 17/32*

Exempel 275A ger det intrycket att finländarna skjuter dåligt eftersom *seuraavakin* 'även det nästa' betyder att det har skjutits flera gånger och alla skott har gått förbi målet. Sjöman förhåller sig ganska neutralt även om också han använder förstärkningsordet *högt* vilket syftar på att skottet inte var lyckat. I exempel 276A refererar tilläggsändelsen *-kin* till det som tidigare sagts eftersom i det första ledet redan anges hur bra Ivannikov räddar och i det senare uttrycks med *-kin* att han gör det två gånger. Sjöman betraktar situationen ur en annan synvinkel. Han skildrar den finske spelarens verksamhet och betonar med adverbet *igen* att Ojanen skjuter flera gånger. I detta exempelpar har adverbet *igen* alltså samma innehåll som tilläggsändelsen *-kin*.

När vi jämför de svenska och finska bindningsmedlen med varandra, märker vi att det inte finns några stora skillnader mellan dem. Samordning används mest och den kopulativa konjunktionen *och/ja* är den överlägset vanligaste bindningskonjunktionen i båda språken. I det talade språket gäller andra regel än i det skrivna språket och kohesion uttrycks också med hjälp av andra ord, intonation och ordföljd. Ishockeyspelets natur ställer höga krav på

referenterna vilket leder till att de inte kan planera sitt tal på förhand utan måste producera det i samma takt som händelserna varierar i rinken. Detta har den följden att referenterna binder sina yttranden samman med de bindningsmedel som ligger närmast till hands. De har inte tid att tänka på de semantiska relationerna mellan satser eller på de grammatiska reglerna som styr kohesion i en text. Trots allt förutsätter lyssnaren att refererandet är logiskt, sammanhängande och lätt att följa.

12. KONSTRUKTIONER MED *SOM* OCH *JOKA*

12.1. Allmänt om *som* och *joka*

Både i det finska och det svenska referatet förekommer konstruktioner med de relativa pronomenen *som* och *joka*. En relativsats är attribut till substantiv eller substantiviska ord. Relativa pronomen i svenskan är *som*, *vilken*, *vad* och *vars*. (Amnell & Saari 1978, 122.) De vanligaste relativpronomina är *joka* och *mikä* (Nykysuomen käsikirja 1992, 45).

Av de svenska relativpronomina är det oböjliga *som* det överlägset vanligaste relativpronomenet både i talat och skrivet språk, oberoende av stilnivån. *Som* är alltid anaforiskt, det hänvisar alltså till ett ord eller uttryck som nämnts tidigare. Med *som* är det möjligt att syfta på både substantiv och pronomen oberoende av korrelatets genus och numerus (Thorell 1982, 84, 93). *Som* används om både personer och saker. Pronomenet saknar genitiv och kan inte heller föregås av en preposition. *Som* utelämnas ganska ofta, men utelämnandet är omöjligt om pronomenet utgör relativsatsens subjekt. *Som* måste alltid stå direkt efter sitt huvudord så att sambandet blir klart. (Amnell & Saari 1978, 112, 122-123.)

Pronomenet *som* hör fast ihop med emfatisk utbrytning. Den har till funktion att framhäva eller fokusera ett visst led (Viberg & al. 1990, 176). Med hjälp av formeln *det är/var/bli/blev som* bryts subjektet ut och görs till predikativ och resten av satsen anknyts till detta i form av en relativ bisats. T.ex.:

Han sände in hennes bild till tidningen.
Det var han som sände in hennes bild till tidningen.

Genom formeln får ett visst led en stark emfas, oftast i motsättning till något annat sagt eller tänkt. Ledet blir effektivt utpekat genom att verbet (*är*, *blir*) har mycket litet betydelseinnehåll och huvudtrycket ligger på det utbrutna ledet som hör till predikatet. (Thorell 1982, 268.) Den information som står i *som*-satsen förutsätts utgöra känd information till lyssnaren (Viberg & al. 1990, 176).

Av de finska relativpronomina är *joka* det som har större användningsområde. Relativpronomet *joka* börjar en relativsats och syftar vanligtvis på ett ord eller en ordgrupp i den föregående satsen. Pronomet *joka* kan syfta på substantiv eller pronomen som betecknar person, sak eller föremål. Alltid när det är fråga om ett personbetecknande substantiv, är pronomenet *joka* obligatoriskt. *Joka* används också oftast när substantivet betecknar sak eller föremål. (NK 1992, 45-46, 49.)

Vad gäller användningen av *som* i ishockeyreferaten, är begreppet informationsstruktur det som vi speciellt är intresserade av. Informationsstrukturen förklarar hur de olika komponenterna i ett uttryck förhåller sig till varandra, vad som framhävs och vad som ställs i bakgrunden (Svensson 1981, 25). Informationsstrukturen av en sats är det sätt med vilket ett yttrande formuleras så smidigt som möjligt. Det som är bekant för lyssnaren placeras i början av ett uttryck och den nya, viktiga informationen i slutet där den är betonad. (Hakulinen & Karlsson 1988, 296.)

12.2. *Som* och *joka* i referaten

I det svenskspråkiga materialet förekommer pronomenet *som* mycket ofta men det används inte i alla de funktioner som det har i språket. För det mesta förekommer *som* i samband med NAMN, t.ex.

> *277A) lämnar där till Karpov som skjuter, bra täcker Virta som har spelat bra i den här matchen 12/25*
> *B) Kapanen katsoo Karpovin tulon, mutta sitten miehet vaihtavat hyvin, ja laukaus, joka kilpistyy heittäytyvään Virtaan, joka hyvin vartalolla torjuu 28/1*
> Kapanen tittar på Karpovs ankomst, men sedan byter männen bra, och ett skott, som stupar på Virta som kastar sig bra och räddar med kroppen

278A) där är också Alatalo som tar pucken, spelar in framför 14/7
B) Alatalo maalin eteen, leikkaus uudelleen 30/13
Alatalo fram till målet, tvärs över planen på nytt

279A) men alldeles utmärkt igen Jarmo Myllys som något okonventionellt kastar sig åt klubbhandssidan 15/6
B) sitten takamies ampuu, ja "Jamo" ottaa kiinni ja kompastelee vielä mennessään 31/32
sedan bakmannen skjuter, och "Jamo" tar fast och snubblar ännu när han går

I dessa exempel framhäver pronomenet *som* personen. I radioreferaten är det speciellt viktigt för lyssnarna att få veta vem som gör något eftersom de inte ser händelserna på planen. Med hjälp av namnen förs spelsituationen smidigt vidare. När referenten använder pronomenet *som* efter NAMN, behöver han inte i onödan upprepa namnet eller börja en ny sats. På det sättet fortgår rörelsen och samtidigt temat snabbare. Användningen av *som* påverkar även betoningen (intonationen).Med det blir talet rytmiskt och de ord eller uttryck som är viktiga för informationsförmedlingen blir betonade, t.ex. i 227A är *Karpov*, *Virta* och *där* betonade.

När NAMN + *som* -konstruktionerna betraktas närmare, fästs uppmärksamheten vid två drag som förekommer i över hälften av dessa exempel. För det första står *som* som subjekt i de meningsenheter där ordet *puck* finns eller ersätts med pronomenet *den* eller är helt utelämnat. Konstruktionen fokuserar puckens rörelseriktning. Till denna konstruktion hör också att NAMN föregås av prepositionen *till*, ibland även av andra prepositioner (t.ex. *bakom*, *hos*). Gemensamt för dessa prepositioner är att de konkret anger riktning eller plats. I de flesta fall följs pronomenet *som* av ett verb: *som* utgör alltså subjektet och inleder meningsenheten.

280A) pucken nu bakåt till Jutila som spelar till Laukkanen på vänsterkanten 4/5
B) kiekko Laukkaselle, Laukkanen heittää lätyn suoraan Abramovia kohti 8/13
pucken till Laukkanen, Laukkanen kastar en plätta direkt mot Abramov

281A) där står Keskinen, sparkar han den bakåt till Kiprusoff som skjuter från långt håll utanför 3/31
B) suomalaisten hyökkäys --- Kiprusoffin laukaus, Abramov mukana kyllä, mutta kiekko oikealta ohi 7/32
finländarnas anfall --- Kiprusoffs skott, Abramov med nog, men pucken förbi från höger

282A) Alatalo på högerkanten in i mitten till Vinogradov som tacklas rejält av Alatalo 4/31

B) kiekko keskelle ja sitten Vinogradoville, Vinogradov nousee hyökkäykseen 9/17
pucken in i mitten och sedan till Vinogradov, Vinogradov kommer i anfall

283A) och så puck bakom den ryske målvakten Ivannikov som sätter sig ner och lyckas placera stussen mitt på pucken 10/2
B) Abramov istuu kiekon päälle 24/9
Abramov sitter på pucken

284A) och så pucken studsande framför Myllys som finner för gott att kasta sig på den 8/25
B) ja maalin edessä, ja tilanne, jossa "Jamo" tekee todellisen muikkusukelluksen 22/9
och framför målet, och en situation, där "Jamo" gör en riktig dykning

För att bygga upp information och händelser är det naturligt att använda pronomenet *som*. Med det kan referenten betona det som är viktigt. Han anger även tema - rema -relationen med hjälp av pronomenet såsom framkommer i exempel 282A där namnet Alatalo, som innehåller den nya och även den viktigaste informationen, placeras i slutet av satsen. I de finsspråkiga exemplen används normalt inte relativpronomen. Referenten upprepar ofta namnet på en spelare (280B, 282B). Samtidigt förändras spelaren från den som får pucken till den som har pucken. Det sker alltså en förändring i fokus. Vanligare är ändå att i det finskspråkiga referatet används subjekt + verb -konstruktioner såsom i 283B.

Som den första underkategorin till NAMN + *som* -konstruktionerna kan nämnas *spelar till* + NAMN + *som*. Även denna konstruktion anger rörelseriktning. Substantivet *puck* är alltid utelämnat. Pucken är ändå hela tiden med och referenten följer huvudsakligen dess rörelser. Detta är klart för lyssnaren på grund av de gemensamma bakgrundskunskaperna om ishockeyspelet och därför behöver referenten inte upprepa ordet *puck* eller *den* i varje meningsenhet.

285A) Nieminen i mittzonen spelar bra till Keskinen som åker in i anfallszonen 13/14
B) Nieminen ottaa taitavasti pois, viskaa kiekon ja Keskisellä kiekko, Keskinen heittää 29/5
Nieminen tar skickligt bort, slänger pucken och pucken hos Keskinen, Keskinen kastar

286A) Bezukladnikov spelar till Karpov som inte har någon vinkel alls 14/11
B) mutta keskusmies antaa Karpoville ja sitten Karpov maalin eteen 30/17
men centern ger till Karpov och sedan Karpov fram till målet

287A) Nieminen spelar över till Laukkanen som fintar, skott 14/33
B) Laukkanen, Suomi-poika, painaa koko ajan pelialueen laitaan 31/19
Laukkanen, en Finland-pojke, pressar hela tiden till spelplanens kant

I dessa exempelpar spar den svenskspråkige referenten tid när han inte behöver upprepa namnet utan han kan direkt foga en ny meningsenhet till det som sagts tidigare. Det är även möjligt att framhäva den sistnämnda spelaren med *som*. I de finskspråkiga exemplen 285B och 286B utelämnar referenten verb. Med detta når han delvis samma effekt som den svenskspråkige referenten genom att använda ponomenet *som*. I 287B är det igen fråga om en subjekt + verb -konstruktion.

Som den andra underkategorin till NAMN + *som* -konstruktionerna kan nämnas den emfatiska utbrytningen. Eftersom utbrytningen enligt de traditionella grammatikerna hör hemma i det talade språket och betonar det utbrutna ledet, väntade vi att det finns flera sådana fall i referaten. Ändå endast sex av alla *som*-konstruktioner var av den här typen.

288A) och så är det Virta som tar ut den ur zonen 12/30
B) Virta ratkaisee, vie kiekon keskialueelle 28/10
Virta avgör, tar pucken till mittzonen

289A) det är Lehtinen som kommer ner mot kortblanket 15/15
B) sitä tuo Lehtinen, Lehtinen kiertää ja antaa tyhjään paikkaan 32/10
den tas med sig av Lehtinen, Lehtinen åker runt och ger till en tom plats

290A) och det är Ojanen som blir utvisad för hakning 1/13
B) ja estämisestä tulee ilmeisesti rangaistus --- ja sieltähän tulee isokokoinen, pahatapainen Janne Ojanen, kaksi minuuttia, Suomi ja Tappara 4/2
och från fasthållning kommer uppenbarligen en utvisning --- och där kommer den storvuxne, ohyfsade Janne Ojanen, två minuter, Finland och Tappara

291A) Torgajev är det som åker ut 1/22
B) numero 23 on tämä herra, joka saa rangaistuksen. Pavel Torgajev, meille kaikille tuttu mies 4/21
nummer 23 är den här herrn, som får en utvisning. Pavel Torgajev, en för oss alla bekant man

292A) där är det Virta som sticker Lehtinen försöker åka i fart 1/27
B) Virta, hänkin turkulaisia, antaa syötön Lehtiselle 4/25
Virta, han också en åbobo, ger en passning till Lehtinen

293A) det är Palo som drar in, det kommer ett skott 3/26
B) ja Palo, nyt on "Kyy" sinun paikka! Hän ampuu ohi 7/23
och Palo, nu är det "Kyy" din plats! Han skjuter förbi

Finskan saknar alltså den motsvarande konstruktionen och referenten använder inte heller någon annan konstruktion som förekommer varje gång svenskan har den emfatiska utbrytningen. I exempel 288B upprepar referenten inte subjektet Virta utan fogar bara ett nytt predikat till den föregående enkla subjekt + predikat -satsen. På det sättet blir objektet *kiekon* tyngre än subjektet och referenter följer närmast puckens rörelser. Den svenskspråkiga referenten anser att agenten är betydligt viktigare än det som händer. Den finska versionen i exemplet 289 ligger enligt vår uppfattning närmast den emfatiska utbrytningen. Två olika satser har samma subjekt och den första satsen är så konstruerad att subjektet står sist i satsen så att det upprepas två gånger i rad. Här är det tydligt att det är subjektet som för händelserna vidare. Denna konstruktion används ganska ofta i det finska referatet, men såsom redan nämnts, inte som motsvarighet till utbrytningen.

Exemplen 290 och 293 belyser olikheter i referenternas globala kontext.

290A) och det är Ojanen som blir utvisad för hakning 1/13
B) ja estämisestä tulee ilmeisesti rangaistus --- ja sieltähän tulee isokokoinen, pahatapainen Janne Ojanen, kaksi minuuttia, Suomi ja Tappara 4/2
och från fasthållning kommer uppenbarligen en utvisning --- och där kommer den storvuxne, ohyfsade Janne Ojanen, två minuter, Finland och Tappara

293A) det är Palo som drar in, det kommer ett skott 3/26
B) ja Palo, nyt on "Kyy" sinun paikka! Hän ampuu ohi 7/23
och Palo, nu är det "Kyy" din plats! Han skjuter förbi

Referenterna kommer ursprungligen från olika länder och, även om Sjöman betraktar sig finsk, har därför i någon mån olika inställningar till det finska laget. Sjöman berättar ganska lungt om spelet även om det i exempel 290 är fråga om en utvisning för en finländare och i det sista har det finska laget goda chanser att göra mål. Häyrinen däremot beter sig annorlunda. Enligt Heritage (1996, 262) kräver någonting som inte följer förväntningar olika

slags förklaringar, t. ex. ett nekande svar på ett erbjudande måste förmildras. Detta kommer klart fram hos Häyrinen när Ojanen får en utvisning. Även om utvisningar hör till ishockeyns vardag hoppas spelarna alltid att det egna laget inte får dem. De adjektiv (*isokokoinen* 'storvuxen', *pahatapainen* 'ohyfsad') som Häyrinen använder i 290B ger inte bara en förklaring till Ojanens beteende utan också förmildrar Ojanens brott. Tonen är också ganska familjär som kommer fram i de ovannämnda adjektiven, i tilläggsändelsen *-hän* 'ju' samt i det hur referenten rytmiserar sitt yttrande i korta enheter. Samma intimitet kommer fram två gånger i det senare exemplet. För det första använder Häyrinen smeknamnet på Palo. När vi tänker på den globala kontexten är *kyy* 'huggorm' en negativt laddad djursbeteckning men kan även anses vara uttryck för styrka och snabbhet; att någon plötsligt slår till. Det är ändå troligt att Häyrinen använder smeknamnet lokalt utan att tänka på dess egentliga betydelse. För det andra byter Häyrinen stil i mitten av satsen. Han börjar plötsligt ge Palo råd, något som vi anser som mycket familjärt. När Häyrinen talar om de ryska spelarna är tonen inte alls lika intim. Detta kommer fram i uttrycket *tämä herra* 'den här herrn' i exempel 291 där det finns ironi. Dessutom ger han först enbart numret på den utvisade spelaren. Det kan också tyda på att han inte känner de ryska spelarna lika bra som de finska.

I alla de fall där pronomenet *som* följs av något verb, spar talaren tid genom att använda det. Referenten behöver inte börja en ny sats utan han kan direkt fortsätta från en sats till en annan och ersätta subjektet med pronomenet. Detta gör refererandet dynamiskt och flytande. Också den emfatiska utbrytningen påverkar på samma sätt även om den inte förkortar yttranden utan snarare tvärtom. Dess huvuduppgift är ändå att betona ett visst led som i referatet alltid är namnet på en spelare.

Pronomenet *som* står i s-passiv - agent -konstruktioner i stället för objektet, alltså som grammatiskt subjekt.

> *294A) in i mitten till Vinogradov som tacklas rejält av Alatalo 4/31*
> *B) kiekko keskelle ja sitten Vinogradoville, Vinogradov nousee hyökkäykseen 9/17*
> pucken in i mitten och sedan till Vinogradov, Vinogradov kommer i anfall

295A) nere till Nikolishin som låses mot blanket av en finländare 7/24
B) ja venäläiset kehittelevät koko ajan hyökkäystä, Nikolishin avaruusmieskypärässään --- mutta sen sijaan kiekko menee Suomen pelialueelle 20/31
och ryssarna utvecklar hela tiden ett anfall, Nikolishin i sin kosmonauthjälm --- men i stället pucken går till Finlands spelzon

Även denna konstruktion gör talet smidigare, eftersom referenten inte behöver upprepa namnet. Den inverkar också på satsens informationsstruktur. Med hjälp av den kan satsen ordnas så att det som är känt kommer först och den nya eller/och viktiga informationen ligger sist i satsen. På finska kunde man i skrift använda en liknande konstruktion med verbet *tulla.* t.ex. *Vinogradoville, joka taklataan Alatalon toimesta* men de här konstruktionerna är så stela och komplicerade att de sällan används i vanligt tal och är inte heller att rekommendera i skrift. I finskan måste man alltså hitta på någonting annat. I exempel 294 upprepas namnet Vinogradov först som indirekt objekt och sedan som subjekt. I det följande exemplet anser vi att det närmast är fråga om Häyrinens personliga stil.

I det finskspråkiga referatet förekommer pronomenet *joka* ytterst sällan. Jämfört med svenskan är frekvensen bara en femtedel av *som.* Trots den stora skillnaden mellan språken hittade vi fyra exempelpar där finskan har *joka* och svenskan *som.*

296A) ja laukaus, joka kilpistyy kuitenkin heittäytyvään Virtaan, joka hyvin vartalolla torjuu 28/2
och ett skott, som stupar på Virta som bra kastar sig och bra räddar med kroppen
B) lämnar där till Karpov som skjuter, bra täcker Virta som har spelat bra 12/25

297A) yksi irtomies, joka hakee kiekon ja heittää, hän on Pavel Torgajev 31/25
en lös man, som hämtar pucken och kastar, han är Pavel Torgajev
B) lägger den till Torgajev som har skottchans 15/2

298A) numero 23 on tämä herra, joka saa rangaistuksen 4/21
nummer 23 är den här herrn, som får en utvisning
B) Torgajev är det som åker ut 1/22

299A) ja tilanne, jossa "Jamo" tekee todellisen muikkusukelluksen 22/10
och en situation där "Jamo" gör en riktig dykning
B) och så pucken studsande framför Myllys som finner för gott att kasta sig på den 8/25

I exempel 296 finns det en direkt motsvarighet mellan *joka* och *som*, alltså NAMN och relativpronomen. När finskan har *joka*, har svenskan i alla andra fall något annat än *som*.

> *300A) pitää kiekkoa ja antaa vielä ihanan syötön Hämäläiselle, joka on noussut ylös 29/21*
> håller i pucken och ger ännu en härlig passning till Hämäläinen, som har kommit upp
> *B) spelar bra över till andra kanten där Hämäläinen inte får tag i den 13/26*
>
> *301A) jättää Varikselle, joka vetää pitkän pelialueen päätyyn 30/21*
> lämnar till Varis, som slår en icing till spelplanens ända
> *B) så är Varis där och driver och sliter på Nikolishin 14/14*
>
> *302A) takaa tulee Alatalo, joka varmistaa 30/3*
> bakifrån kommer Alatalo, som säkrar
> *B) Laukkanen försöker hålla pucken i zon, får hjälp av Alatalo 14/2*
>
> *303A) kiekko Suomen maalin taakse ja Lehtiselle, joka jatkaa rännin kautta ja alueelta ulos 29/30*
> pucken bakom Finlands mål och till Lehtinen, som slår via sargen och ut ur zonen
> *B) Finland får pucken, Lehtinen ut ur zon 13/31*
>
> *304A) kiekon hakee Sormunen, joka nyt on parina 7/7*
> pucken hämtas av Sormunen, som nu är paret
> *B) Sormunen och Virta spelar backar nu 3/16*

Såsom det tydligt framgår av alla finska exempel står pronomenet *joka* här alltid efter NAMN. Det syftar alltså varje gång på en person. I exemplen 300 och 301 motsvarar svenskans deiktiska *där* finskans *joka*. I exempel 300A för referenten rörelsen vidare genom att han med hjälp av namnet *Hämäläinen* anger riktning. Spelaren är för tillfället det viktigaste i det finskspråkiga referatet, medan i det svenskspråkiga fokuseras på platsen (*där*). I exempel 301 anger båda referenterna plats men Häyrinen förklarar mera detaljerat var exakt allt händer medan Sjöman anser att den aktuella spelaren är en aning viktigare. I exempel 302 har svenskan agent, annars är relationen mellan plats och spelare hos båda referenterna identisk med exempel 300. I 302 finns även ett tydligt bevis på hur referenten litar på den gemensamma bakgrundsinformationen: Sjöman implicerar att spelet pågår på den ryska planhalvan och inte tvärtom.

De två sista exemplen (303, 304) illustrerar en motsatt relation mellan de finsk- och svenskspråkiga referaten. I de flesta fall har ju svenskan *som* och finskan subjekt + predikat eller bara subjekt. I dessa exempelpar används i finskan *joka*, medan i de parallella svenska versionerna är verbet utelämnat (303B) eller meningsenheten innefattar både subjekt och predikat (304B). De här två svenska exemplen visar en tydlig likhet med de finska versionerna i vilka inte ingår pronomenet *som*.

Det är intressant att se lite närmare på hurdana finska motsvarigheter det finns till pronomenet *som* i alla de fall där finskan inte har *joka*. För det mesta används konstruktioner av typen *subjekt + predikat*, t.ex.

305A) Virta ratkaisee, vie kiekon keskialueelle 28/10
Virta avgör, tar pucken till mittzonen
B) också är det Virta som tar ut den ur zonen 12/30

306A) Keskisellä kiekko, Keskinen heittää 29/5
pucken hos Keskinen, Keskinen kastar
B) spelar bra till Keskinen som åker in i anfallszonen, vänder om 13/15

307A) Myllys antaa jopa syötön maalin eteen 30/18
Myllys ger även en passning fram till målet
B) spelar in pucken till Myllys som lägger ner klubban och styr ut pucken 14/11

308A) Laukkanen, Suomi-poika, painaa koko ajan pelialueen laitaan 31/19
Laukkanen, en Finland-pojke, pressar hela tiden till spelplanens kant
B) spelar över till Laukkanen som fintar skott, spelar bra i stället till Palo 14/34

309A) ja sitten Vinogradoville, Vinogradov nousee hyökkäykseen 9/18
och sedan till Vinogradov, Vinogradov kommer i anfall
B) in i mitten till Vinogradov som tacklas rejält av Alatalo 4/31

Det finns ju teoretiska möjligheter att använda likadana *subjekt + verb* -konstruktioner i svenskan men ändå används de inte. Pronomenet *som* är sannolikt så djupt inbyggt i tänkandet hos de svenskspråkiga att de inte ens tar hänsyn till de andra alternativen. Det första finska exemplet består av två meningsenheter. I den förra enheten finns både subjekt och verb men i det senare fattas subjekt eftersom det förändras inte. Exemplen 306A och 309A är strukturellt likadana. Spelarens namn måste upprepas i det senare ledet eftersom det sker en förändring i fokus: den som får pucken i det förra ledet, blir subjekt i det senare. I de

två kvarvarande exemplen (307A och 308A) är det fråga om traditionella subjekt + predikat - satser.

Det förekommer även ganska många fall där den subjektiva genitiven är motsvarighet till *som*-satser. Vi påpekade redan tidigare i behandlingen av verb att användningen av den subjektiva genitiven återspeglar en skillnad mellan språken. I det finskspråkiga excerpterna förekommer den ofta, i de svenskspråkiga inte alls.

> *310A) Kiprusoffin laukaus 7/32*
> Kiprusoffs skott
> *B) bakåt till Kiprusoff som skjuter 3/31*
>
> *311A) Koivulla kiekko, Suomen hyökkäys 8/32*
> pucken hos Koivu, Finlands anfall
> *B) krosspassning av Saku Koivu till Petri Varis som kommer med farten uppe 4/19*
>
> *312A) venäläisten vastahyökkäys ja sitten tulee Beretsinin laukaus 21/37*
> ryssarnas kontring och sedan kommer Beretsins skott
> *B) ryssarna nu på högerkanten i stället med den snabbe Beretsin som skaffar sig skottläge, skjuter hårt 8/19*
>
> *313A) kiekko Strömbergille ja hänen laukaus ja MAALI 24/25*
> pucken till Strömberg och hans skott och MÅL
> *B) spelar tvärs över till Strömberg som ska skjuta men som gör det också och det är 4-0! 10/12*

Den subjektiva genitiven är i princip möjlig även i svenskan men den är inte så acceptabell som *subjekt + verb* -konstruktionerna och är mycket mera statisk. I finskan är genitiv dynamisk och för händelserna smidigt vidare eftersom den inkluderar rörelsen samt anger verksamhet tydligt och kortfattat. I exempel 311 är det fråga om en klar skillnad mellan referenternas synvinklar. Uttrycket *Suomen hyökkäys* 'Finlands anfall' har mera kraft bakom sig än om man bara nämner den individ som just då har pucken. I det sista exemplet skulle det vara mera dynamiskt att använda den böjda formen av *joka* 'som' i stället för possessivpronomenet *hänen* 'hans' och säga *Strömbergille, jonka laukaus* 'till Strömberg vilkas skott'.

Förutom de ovannämnda konstruktionerna förekommer tre andra finska motsvarigheter till satser där svenskan har *som*: upprepning av NAMN, *kiekko* + NAMN och NAMN + *plats*.

314A) sitten Palo, Palo antaa Niemiselle 31/22
sedan Palo, Palo ger till Nieminen
B) Keskinen spelar till Palo som är långt nere på vänsterkanten, spelar till Nieminen 14/35

315A) antaa syötön Kapaselle, Kapanen antaa ja nyt hän hukkaa kiekon 21/3
ger en passning till Kapanen, Kapanen ger och nu tappar han pucken
B) spelar till Kapanen som är nere i blanket, han spelar fel 7/32

316A) kiekko Jutilalla, joukkueen kapteeni, pidä loppuun asti ja laitaan 33/19
pucken hos Jutila, lagets kapten, håll i till slutet och till kanten
B) före ligger Timo Jutila som spelar undan pucken 17/23

317A) kiekko Laukkaselle, Laukkanen heittää lätyn 8/13
pucken till Laukkanen, Laukkanen kastar en plätta
B) pucken nu bakåt till Jutila som spelar till Laukkanen på vänsterkanten, Laukkanen lyfter en hög, hög puck 4/5

318A) Alatalo maalin eteen, leikkaus uudelleen, Suomi pelaa Venäjän viittä vastaan ylivoimatilannetta 30/13
Alatalo fram till målet, tvärs över planen på nytt, Finland spelar mot den ryska femman som om det hade överläge
B) där är också Alatalo som tar pucken, spelar in framför, bra åker Varis in 14/7

319A) Mäkelä keskialueella, vie kahden viivan yli 5/13
Mäkelä i mittzonen, tar över två linjer
B) puck till Mäkelä som tar fart 2/9

För allmänt kunde det även tänkas att upprepning av NAMN (ex. 314 och 315) är ett stilmedel med vilket referenten kraftigt kan framhäva spelaren. Det är ett sätt att göra refererandet smidigare. I konstruktionen *kiekko* + NAMN (ex. 316 och 317) faller verbet bort som onödigt. Rörelsen följer pucken och namnet ger tilläggsinformation. Exemplen 318A och 319A liknar innehållsligt exempel 288B (*Virta ratkaisee, vie kiekon keskialueelle* 'Virta avgör, tar pucken till mittzonen'). Den största skillnaden är att i 288B står två olika predikat efter NAMN och efter dem kommer platsangivelsen medan i exemplen 318A och 319A ingår endast ett predikat och platsbeteckningen står genast efter NAMN.

Som vi redan konstaterat används det svenska pronomenet *som* betydligt oftare än den finska motsvarigheten *joka*. Detta beror på att *som* tillhör både talat och skrivet språk medan *joka* hör närmast hemma i det skrivna språket. *Joka* används även i tal, men då är det ofta fråga om en mer formell, planerad och vårdad talsituation. Om en talare vill använda pronomenet *joka* krävs det att han planerar sitt tal längre framåt eftersom de finska grammatikreglerna är ganska stränga vad gäller relativsatserna. Användningen av *joka* är noggrant bestämd och därför kan talaren inte plötsligt tillägga det i vilken plats som helst i ett yttrande. Varje gång när *joka* förekommer i referatet följer det NAMN eller en annan personbeteckning (se t. ex. 296A och 297A). Detta tyder på att det är lättast att formulera de fall där *joka* är obligatoriskt, alltså när det syftar på ett personbetecknande substantiv.

Det kan spekuleras över att referenterna tänker på olika sätt p.g.a. sitt modersmål. Relativpronomen *som* och *joka* ställer olika krav på talarna eftersom deras användning skiljer sig från varandra. Den svenskspråkiga kan bruka pronomenet *som* nästan när som helst utan att koncentrera sig på de språkliga begränsningarna. Det är naturligt och smidigt med *som* och referenten kan fästa en större del av sin uppmärksamhet på de aktuella händelserna än på formen av yttranden. Den finskspråkiga däremot kan inte helt koncentrera sig på spelet om han på förhand måste fundera på hur han formulerar sina yttranden med hjälp av relativpronomenet. För att lösa problemet undviks pronomenet *joka* i hög grad. Detta kommer speciellt tydligt fram i exemplet 313, där *joka* skulle vara språkligt mycket bättre än possessivpronomen *hänen*. Målsituationerna dyker upp så snabbt under spelets gång att referenten helt enkelt inte har tid att planera användningen av *joka*.

12. DISKUSSION

12.1. Sammanfattning

Vi har redogjort för de språkliga medel som referenterna uttrycker sakförhållandena med när de är under tidspress. Avsikten var att förklara om det finns olikheter i tänkandet när talarna har olika modersmål. Som material hade vi ett ishockeyreferat på svenska och ett på finska. Sammanlagt utgjorde materialet 133 minuter och det var inspelat i radio. Undersökningen var en kvalitativ fallstudie som beskrev de skillnader mellan språken som förekom i materialet. Eftersom språket i ett radioreferat ligger mellan talat och skrivet språk, analyserade vi materialet huvudsakligen ur den synvinkel som grammatikor, avsedda för det skrivna språket, gav oss.

Svenska och finska är typologiskt olika språk. Svenskan är ett analytiskt språk som uttrycker plats och riktning med hjälp av olika prepositioner. Finskan däremot är ett syntetiskt språk som anger plats och riktning med inre och yttre lokalkasus. Plats och riktning är de viktigaste dimensionerna i ishockey. Deras betydelse betonas särskilt i radioreferateten eftersom lyssnaren inte ser händelserna i rinken. Vi indelade först de plats- och riktningsbeteckningar som förekom i excerpterna i fem grupper. Som utgångspunkt hade vi det svenskspråkiga referatet. Uttrycken i de tre första grupperna bestod av en preposition och ett platsbetecknande substantiv. Med hjälp av kontextuell information angav fallen i den första gruppen riktning, i den andra gruppen plats och i den tredje gruppen både plats och riktning. I den fjärde gruppen användes prepositionsfraser eller adverb för att uttrycka plats eller riktning. Den sista gruppen representerade fall där finskan har en platsbeteckning medan den inte angavs i svenskan.

De prepositioner som oftast förekom i den första gruppen var *i* och *på*. De användes både ensamma och med olika adverb. De två andra vanliga befintlighetsprepositionerna *hos* och *vid* förekom bara ett par gånger i excerpterna. Detta är naturligt eftersom de uttrycker tillstånd och deras användningsområde är relativt begränsat. I rinken finns dessutom flera ställen med vilka *i* och *på* kan kombineras. Prepositionen *i* förekom oftast också i riktningsbeteckningar i den andra gruppen. Då föregicks det alltid av ett adverb som gav det en riktningsdimension.

De egentliga riktningsprepositionerna *till, från* och *av* var sällsynta i excerpterna eftersom det finns få sådana ställen i rinken som dessa prepositioner hör ihop med.

Ytterligare fanns det en kategori med uttryck som angav både plats och riktning. I den användes för det mesta prepositionen *på*. I de fall där *på* var mera betonade än verb angavs plats och i de motsatta fallen angavs riktning. I den fjärde kategorin behandlade vi plats- och riktningsbeteckningar med prepositionsfraser och adverb. Den mest frekventa prepositionsfrasen var *i mitten* och de vanligaste adverben *ner* och *nere*. I den sista kategorin ingick de ovanliga fall där finskan hade en plats- eller riktningsbeteckning och svenskan något annat. I alla dessa grupper motsvarades svenska uttryck av finska lokalkasus av vilka det viktigaste var allativ. Det är naturligt att allativ var den allmännaste kasusformen eftersom det entydigt uttrycker riktning och i det finskspråkiga referatet angavs oftare riktning än plats. Det fanns även några post- och prepositionsuttryck som alltid förekom med substantivet *maali* 'mål'. I de finskspråkiga excerpterna fanns överhuvudtaget färre plats- och riktningsbeteckningar än i de svenskspråkiga. Även om vi indelade plats- och riktningsbeteckningar i olika grupper, inkluderade alla platsbeteckningar också en riktningsdimension eftersom ishockeyspelet är en ständig rörelse som alltid har en riktning.

Det vanligaste deiktiska uttrycket var adverbet *där*. Vi klassificerade de fall där det förekom i tre kategorier på basis av korrelatet. Först behandlade vi den största kategorin som inkluderade de uttryck där adverbet hade ett föreställt korrelat. I den andra gruppen fattades korrelatet. Det var ändå inte helt utelämnat utan underförstått eller med *där* refererades allmänt till planen. Som sist analyserade vi de enstaka fall i vilka korrelatet förekom efter adverbet. I finskan användes inga motsvarande deiktiska uttryck i excerpterna. En förklaring till detta kunde vara att det användes färre plats- och riktningsbeteckningar i finskan än i svenskan. Detta kunde ändå inte helt förklara avsaknaden av deiktiska uttryck i det finskspråkiga referatet eftersom adverbet *där* användes i svenskan även om korrelatet var utelämnat. Med samma logik kunde deiktiska uttryck förekomma också i det finskspråkiga referatet.

Pucken har en centrall roll i ett ishockeyreferat eftersom dess rörelser följs hela tiden. Det fanns inte nämnvärda skillnader mellan det finskspråkiga och svenskspråkiga referatet när det gällde frekvensen av orden *puck/kiekko* medan dess satsledsfunkioner var olika i referaten.

Vi betraktade användning av *puck/kiekko* i fem olika kategorier. Den första kategorin inkluderade de fall där pucken nämndes i samma kontext i båda språken. Vi ansåg att detta är det normala fallet men det fanns relativt få sådana exempel som hade ordet *puck/kiekko* både i finskan och svenskan. I den andra kategorin behandlades de fall där *puck/kiekko* användes endast i det ena språket. Både i finskan och i svenskan fanns det olika sätt att ersätta ordet. Det vanligaste sättet i båda språken var NAMN i samband med ett verb. Den tredje gruppen innefattade de excerpter i vilka båda språken saknade *puck/kiekko*. Överhuvudtaget fanns det inga enhetliga ersättinigar för dessa ord. Referenterna utelämnade substantivet *puck/kiekko* ofta eftersom de vill spara tid genom att undvika redundant information.

I den fjärde gruppen ingick de exempel där *puck/kiekko* hade olika funktioner i meningsenheter. Först behandlade vi ordet *puck/kiekko* som subjekt. I det svenskspråkiga referatet stod substantivet *puck* sällan i subjektställnig. I finskan däremot fanns *kiekko* lika ofta som subjekt som som objekt. Ordet *puck* i objektställning prefererades klart i det svenskspråkiga referatet. Det förekom som objekt nästan fyra gånger oftare än som subjekt. I den sista kategorin betraktades användning av pronomenet *den*. Det ersatte ofta ordet *puck* i objektställning men bara en gång fungerade det självt som subjekt. I finskan användes pronomenet *se* 'den' endast en gång i stället för substantivet *kiekko* även om det kunde ersätta substantivet oftare.

Enligt den traditionella ordklassfördelningen ger verb uttryck åt händelser och handlingar. När vi började analysen av verb i ishockeyreferaten gav först vi en översikt över verbfrekvenser i referaten och jämförde dem med verbfrekvenser i skrivna texter. Dessa verbfrekvenser överensstämde inte helt.

Utelämnandet av verb är typiskt för idrottspråket. För att börja analysera utelämnandet av verb i referaten indelade vi fallen i fyra grupper. I exemplen i den första gruppen fattades verb i båda referaten, i den andra i det finskspråkiga referatet och i den tredje i det svenskspråkiga referatet. I den sista gruppen behandlade vi NAMN-konstruktioner i vilka all information anges med att enbart nämna en spelare. Till den första gruppen hörde bara en tiondedel av fallen. Verbet utelämnades upprepade gånger i finskan medan detta var rätt sällsynt i svenskan. I de fall där verbet var utelämnat bars informationen av NAMN, puck eller något annat uttryck. Även om det var vanligare i svenska att använda verb, var de flesta verben tomma till sin innebörd t.ex. *spela*. Den sista gruppen inkluderade NAMN-konstruktioner. Vi förväntade att det finns en hel del fall där NAMN bär all information och bilder ensamt en hel sats. Dessa konstruktioner var oväntat få i referaten och igen fanns det betydligt flera exempel på denna konstruktion i det finskspråkiga referatet .

Det är mycket viktigt för lyssnaren att ett ishockeyreferat är sammanhängande och flytande. Därför tog vi bindningsmedel med i analysen. Det tydligaste sättet att koppla satser ihop i det skrivna språket är att använda konnektorer medan i det talade språket uttrycks kohesion oftast med andra medel såsom intonation och ordföljd. Dessa medel behandlade vi ändå inte utan tog med de viktigaste konnektorerna samt några andra ord som uttrycker kohesion i de analyserade ishockeyreferaten.

För det mesta förekom de samordnande konjunktionerna *och* och *ja*. De användes som allmänkonjunktioner som stod både ensamma och i samband med en annan konjunktion eller ett adverb som gav konjunktionen kausala och temporala betydelser. I det svenskspråkiga referatet förekom även ofta den konsekutiva konjunktionen *så* som i finskan vanligen motsvarades av tidsadverbialet *sitten* 'sedan'. Av andra ord som fungerade som bindningsmedel användes *igen, jälleen* 'igen' och *uudelleen* 'på nytt'. Allt som allt fanns det inga nämnvärda skillnader i användningen av bindningsmedel mellan det finskspråkiga och det svenskspråkiga referatet.

Vi analyserade också förekomsten av relativpronomenen *som* och *joka* i ishockeyreferaten. Det svenska pronomenet *som* användes betydligt oftare än dess finska motsvarighet. *Som* föregicks oftast av NAMN och följdes av ett verb. *Som* och *joka* fanns ytterst sällan som

direkta motsvarigheter till varandra. När svenskan hade *som* fanns det för det mesta subjektiva genitiver eller konstruktioner av typen subjekt + verb i finskan.

12.2. Jämförelse med Strømnes' studie

Strømnes (1974) kommer till den slutsatsen att två olika språk inte kan ha samma kognitiva bas om de utelämnar olika element. Han antar att verbet är mindre viktigt i finskan eftersom substantivet är det satsled som bär tidsinformation. Det kan väntas att verbet oftare utelämnas i finskan än i svenskan och att de finsktalande tycker att de satser som saknar verb är mera korrekta än de som saknar substantiv. De svensktalande kan antas tycka det motsatta. Om detta stämmer betyder det att de finskspråkiga sportreferenterna fokuserar på den topologiska informationen medan de svenskspråkiga anser den vektoriella vara viktigare. De finskspråkiga skulle alltså rapportera mera om situationer i rinken och spelarnas eller spelargruppernas relationer och de svenskspråkiga skulle koncentrera sig på puckens eller spelarnas rörelser. (A.a. 1974, 89-90, 93.)

Strømnes' undersökning (1974) visar att de finskspråkiga referenterna producerar betydligt flera satser utan verb än de svenskspråkiga referenterna. De finskspråkiga rapporterar mera om topologiska händelser medan deras svenska kolleger fäster mera uppmärksamhet vid vektoriella händelser. Sålunda visar Strømnes' data att finska verben innehåller mindre information än de svenska. (Strømnes 1974, 92-93.)

De resultat som kom fram när vi analyserade utelämnandet av verb i excerpterna överensstämmer inte helt med Strømnes' resultat. Enligt vår undersökning är finskan ett klart mera topologiskt språk än svenskan men svenskan är inte heller vektoriellt. Den svenskspråkige referenten fäste i själva verket något mera uppmärksamhet vid topologiska händelser än vid vektoriella. Enligt vår uppfattning liknar de kognitiva baserna i finskan och i svenskan varandra.

Det finns också likheter mellan Strømnes' och våra resultat. Vi instämmer med Strømnes i att finskan oftare utelämnar verb eftersom substantiv är det satsled som bär den viktigaste informationen. Verbets betydelse i svenskan är större än i finskan. Detta betyder ändå inte att

verb inte alls förekommer i referaten. De verb som används kan placeras längs en betydelseskala (se nedan).

Ø	tomt verb	bildligt verb

Förändringen längs skalan sker gradvis. I den ena ändan av skalan är verbet utelämnat (*Helminen igen bakom egna målet/ ja sitten kiekko Suomen maalin taakse* 'och sedan pucken bakom Finlands mål'). I stället för verbet används ofta namnet på en spelare eller substantivet *puck/kiekko*. Dessa förekommer inte ensamma utan en plats- och riktningsbeteckning bär sin del av information. I mitten av skalan ligger de betydelsetomma verben (*fullständigt galet spelar man där/suomalaiset tulevat uudelleen* 'finländarna kommer på nytt'). I det svenskspråkiga referatet används många tomma verb t.ex. *spela*, *komma*, *ge*, *vara*. Tomma verb såsom *tulla* och *antaa* förekom också i det finskspråkiga referatet men inte i den mån som i det svenskspråkiga. Några av dessa verb är tomma endast i ishockeykontexten. De tomma verben har den fördel att de inte rövar lyssnarnas uppmärksamhet från spelet. I den andra ändan av skalan ligger bildliga verb som ger detaljerad information om verksamheten. Särskilt i talet av den finskspråkige referenten förekom mycket bildliga verb (*Lehtisen rystypuolen laukaus kilpistyy minkä kilpistyy* 'Lehtinens backhandssidans skott stupar och stupar' / *Ojanen kauhoo viimeisenä* 'Ojanen bökar som sist' / *Kiprusoff pitää Sorokinia, tämä punnertaa väkisin* 'Kiprusoff håller i Sorokin, denne anstränger sig med våld' / *Mäkelä pyörittää* 'Mäkelä driver').

NAMN-konstruktioner var oväntat sällsynta. Eftersom verbet så ofta var utelämnat och substantivet då bar informationen skulle man kunna tro att dessa konstruktioner används oftare. Det är ändå förståeligt att referenterna undviker NAMN-konstruktioner särskilt i radion eftersom lyssnaren inte ser händelserna och NAMN-konstruktionen ensam inte ger tillräcklig information om spelet. Dessutom skulle presentationen bli torftig om referenterna bara upprepade spelarnas namn.

Som redan påpekades har Strømnes också studerat användningen av substantiven *puck* och *kiekko* i ishockeyreferaten. Enligt hans undersökning nämns ordet *puck* betydligt oftare i de svenskspråkiga referaten än ordet *kiekko* i de finskspråkiga. Strømnes anser att även detta resultat beror på att de finskspråkiga referenterna berättar mera om topologiska händelser och de svenskspråkiga om vektoriella. (Strømnes 1974, 93.) Våra resultat överensstämde inte heller i detta avseende helt med det som kommer fram i Strømnes' undersökning. I våra excerpter fanns det inga nämnvärda skillnader mellan förekomsten av orden *puck* och *kiekko*. Vid en exakt uppräkning märkte vi att ordet *kiekko* användes ett par gånger oftare än dess svenska motsvarighet.

Skillnaden mellan Strømnes' och vår undersökning kan bero på att den finske referenten talar oavbrutet och ofta om irrelevanta saker:

> *Täytyy sanoa, että en olisi uskonut tästä Hämeen kaupungista, vaikka siellä on valittu kuitenkin Vuoden Matti, jos ei muuta niin Patti-Matti. Täällähän on Matinpäivää muuten lähtenyt karkuun Matti Aura, joka valittiin jonkinlaiseksi Matti-Patiksi, ja ilmeisesti hänet löytää joko täältä sisältä. Halli ei ole aivan täynnä. Kymmenen ja puoli tuhatta vetää, mutta luulen, että vain kutsuvieraspaikat, on tuolla ylhäällä vielä tyhjää. Ilmeisesti trokarit eivät ole saaneet kaksinkertaisella hinnalla myytyä ja jättävät sitten vielä niin, että loppuotteluissa säilyy. Koivulla kiekko 8/23*
> 'man måste säga att jag inte skulle ha trott av denna stad i Tavastland även om där har valts ändå Årets Matti, om inte annat så Knöl-Matti. Här är ju Matti Aura som har rymt Mattis namndag som valdes någon slags Matti-Knöl och antagligen hittar man honom antingen här inne. Hallen är inte alldeles full. Tio och en halv tusen ryms men jag tror att bara gästplatser, där uppe är ännu tomt. Uppenbarligen har smyghandlarna inte kunnat sälja med dubbelpris och lämnar sedan ännu så att i finaler kvarstår. Pucken hos Koivu'

När han efter liknande avbrott kommer tillbaka till själva spelsituationen, måste han på något sätt påminna lyssnaren om att refererandet igen gäller spelet. Då nämner han ofta ordet *kiekko* och berättar var pucken finns.

En förklaring till skillnader mellan Strømnes' och våra resultat om utelämnandet av verb och användningen av ordet *puck/kiekko*, kan också vara Sjömans identitet. Han anser sig själv vara finsk även om hans språkliga identitet är svensk. Detta kan ha lett till att han fokuserar sin uppmärksamhet på ett finskt sätt och refererar mera om topologiska än om vektoriella

händelser.

Vi anser att svagheten i Strømnes' undersökning är att han inte tar hänsyn till påverkan av kontexten även om den spelar en central roll i ett ishockeyreferat. På grund av kontexten bygger både referenten och lyssnaren upp en gemensamm kunskap om ishockeyspelet. På grund av denna kunskap kan referenten utelämna redundant information. Strømnes tar inte heller hänsyn till den dialogiska naturen av ett ishockeyreferat. Även om referenten och lyssnaren inte ser varandra, upplever de situationen genom varandra och är därför beroende av varandras reaktioner. Det speciella i vår undersökning är att materialet bestod av två referat och den svenskspråkige referenten är också finländare. Undersökningen skulle ge mera omfattande resultat om vi jämförde Häyrinen med andra finskspråkiga referenter samt Sjöman med svenskspråkiga referenter som är svenska.

12.3. Skillnader mellan finska och svenska

Finskan och svenskan är typologiskt olika språk. Detta syns tydligt vad beträffar plats- och riktningsbeteckningar. Finskan anger plats och riktning med sex olika lokalkasusformer. I grundsystemet ingår två dimensioner. Den ena dimensionen uttrycker befintlighet 'inne i någonstans' (i omedelbar beröring med) eller 'utanför'. Den andra dimensionen anger handlingens riktning: någonting befinner sig 'på stället', rör sig 'mot' någonting eller är på väg 'från'. När lokalkasusändelsen förändras, får uttrycket en helt annan betydelse. (Karlsson 1985, 117-118.) T.ex. uttrycket *suoraan Smirnoviin* 'direkt mot Smirnov' har i ett ishockeyreferat ett annat innehåll än *suoraan Smirnoville* 'direkt till Smirnov'. Det första refererar till en händelse där pucken träffar Smirnov medan det senare betyder att Smirnov får en passning. Lokalkasusformerna har också andra betydelser än de lokala. Några av dem uttrycker t.ex. sätt, tid och orsak. Finskan har också pre- och postpositioner. Somliga av dem kan böjas i tre riktningskasus. (Karlsson 1985, 117-118, 218.)

Finskans kasusändelser motsvarar ofta svenskans prepositioner (Karlsson 1985, 16). Grundbetydelsen av prepositioner uttrycker plats och riktning. De vanligaste befintlighetsprepositionerna är *vid*, *på*, *i* och *hos* och de vanligaste riktningsprepositionerna är *till* och *från* (Viberg et. al 1990, 150, 152-153). De mest frekventa prepositionerna i det

svenskspråkiga ishockeyreferatet är *i* och *på* som båda hör till befintlighetsprepositioner. I ishockeyreferatet ändras deras grundbetydelse genom att de förekommer i sådana kontexter som ger dem en riktningsdimension (*så spelar han upp i mittzonen*). Enligt Saari & Nyström (1979, 8) hör sådana prepositionsuttryck som anger befintlighet eller riktning till rumsadverbialen. Största delen av de prepositioner som förekom i vårt material hör till sådana uttryck.

I det finskspråkiga referatet används mest riktningsbeteckningar. Det är logiskt att allativ och illativ var de vanligaste lokalkasusformerna eftersom de i sin grundbetydelse uttrycker riktning. Det finns alltså ingen 1:1 relation mellan det finskspråkiga och det svenskspråkiga referatet när det gäller plats- och riktningsbeteckningar eftersom dessa kasus enligt Karlsson (1985, 121, 127) motsvaras av svenskans prepositioner (*in*) *i*, *till*, *mot* och *åt*. I båda referaten kan riktning anges med NAMN på en spelare (*Helminen spelar till Hämäläinen/ Mäkelä pyörittää, antaa syötön Kapaselle* 'Mäkelä driver, ger en passning till Kapanen'). Namnet avslöjar ändå inte den plats där spelaren finns eftersom han inte är bunden till en viss plats. Ett undantag till detta är målvakten. Lyssnaren måste ändå känna till kontexten och känna igen målvakten för att veta vilken plats det är fråga om. Såsom redan konstaterats är kännedom av kontexten absolut nödvändig för att lyssnaren kan tolka plats- och riktningsangivelserna rätt. Plats- och riktningsbeteckningarna hör tätt ihop med stilen i ett ishockeyreferat. Intuitivt kan vi konstatera att de inte är så allmänna i vanligt tal eftersom man normalt inte behöver uttrycka plats eller riktning lika ofta.

Det finns stora skillnader mellan de två språken i referaten vad som gäller användningen av deiktiska uttryck. I svenskan förekommer adverbet *där* mycket ofta och det har en anaforisk syftning. I de finska excerpterna användes inte det motsvarande finska deiktiska uttrycket. Skillnaden kan förklaras med att man i en talsituation i svenskan refererar till en plats som är närvarande i talögonblicket. I finskan däremot refererar man inte med deiktiska uttryck utan upprepar den plats som man talar om. På samma sätt kan man förklara användningen av pronomenet *den* i stället för *puck*. När ordet *puck/kiekko* analyserades i olika funktioner i en sats bestod den största skillnaden i att *kiekko* mycket ofta förekom i subjektställning medan ett saksubjekt (*puck*) var sällsynt i svenskan. Detta kan förklaras med att subjektet i svenskan ofta är någon som har en upplevelse (Andersson 1993, 73).

Bindningsmedel som uttryckte kohesion i det finskspråkiga och i det svenskspråkiga referatet överensstämde nästan helt med varandra. Referenterna valde de bindningsmedel som låg närmast till hands eftersom det inte fanns tid för planering. Detsamma gäller också valet av konnektorer i de vanliga talsituationerna eftersom talaren inte tänker på semantiska relationer mellan satserna utan bara binder dem ihop.

Det fanns betydelsefulla skillnader mellan användningen av pronomenet *som/joka* även om *som* är det vanligaste relativpronomenet i svenskan och *joka* i finskan. De båda syftar vanligtvis på pronomen eller substantiv och används både i singularis och pluralis. Den största grammatiska skillnaden mellan *som* och *joka* är att *som* är oböjligt och *joka* böjs i elva kasus. (Amnell & Saari 1978, 122 ; Karlsson 1985, 150.) Pronomenet *som* förekom mycket ofta i det svenskspråkiga referatet medan *joka* var ytterst sällsynt i det finskspråkiga referatet. Förklaringen till detta är att det finns en stilistisk skillnad i deras bruk. *Som* tillhör både talat och skrivet språk medan *joka* hör hemma i det skrivna språket. Om talaren vill använda pronomenet *joka* är han tvungen att planera sitt tal längre framåt eftersom de finska grammatikreglerna är strängre än de svenska vad gäller relativsatserna. Genom att använda *som* kan en svenskspråkig talare naturligt och smidigt knyta ihop olika meningsenheter och enhetsdelar. Det är förväntat att den finskspråkige referenten undviker *joka* eftersom han inte helt kan koncentrera sig på spelet om han på förhand måste fundera på hur han formulerar sina yttranden. Den svenskspråkige kan däremot bruka pronomenet *som* nästan när som helst utan att koncentrera sig på de språkliga begränsningarna.

Allt som allt visar excerpterna att det finns både likheter och skillnader mellan det finskspråkiga och det svenskspråkiga referatet. Det finns ändå flera skillnader än likheter. På basis av de resultat som vi kom fram med är den kognitiva basen i finskan och svenskan olik. Vi kan ändå inte dra några omfattande slutsatser eftersom vårt material, som redan konstaterat, består endast av två referat. Resultaten väcker nya frågor om den speciella situationen med två typologiskt olika men arealt närstående språk och dessutom den unika situationen i Finland: en etnisk identitet med två språk som inte är besläktade.

LITTERATUR

Allén, S. 1967. Förhållandet mellan skrift och tal. I Allén, S., Dahlstedt, K.-H., Fant, G., Marc-Wogau, K. & Teleman, U. Språk, språkvård och kommunikation. Lund. 76-92.

Amnell, I.-B. & Saari, M. 1978. Kurs i svensk grammatik 1. Gaudeamus, Helsingfors.

Andersson, E. 1994. Grammatik från grunden. En koncentrerad svensk satslära. Hallgren & Fallgren, Uppsala.

Apo, S. 1990. Kertomusten sisällön analyysi. I Mäkelä, K. (red.). Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta. Gaudeamus, Helsinki.

Askeberg, F. 1963. Ord och stil. Uppsatser om ordkunskap och stilistik. Skrifter utgivna av Modersmålslärarnas Förening 93. Lund.

Bergfors, E. O. 1982. Radio- och TV-språket: ett mönster för allmänspråket? I Molde, B. (red.). Tankar om språket: språkvårdsstudier. Esselte Studium, Solna.

Brazil, D. 1995. A Grammar of Speech. Oxford University Press, Hong Kong.

Cassirer, P. 1986. Stilistik & stilanalys. Biblioteksförlaget, Stockholm.

Chafe, W. L. 1980. The Deployment of Consciousness in the Production of a Narrative. I Chafe, W. (red.). The Pearstories. Cognitive, Cultural and Linguistic Aspects of Narrative Production. ABLEX Publishing Corporation, Norwood, New Jersey.

Crisell, A. 1986. Understanding Radio. Studies in Communication. Methuen, London.

Critcher, C. 1987. Media Spectacles: Sport and Masskommunikation. I Cashdan, A. & Jordin, M. (red.).Studies in Communication. Billing and Sons Ltd., Worcester. 131-150.

Croft, W. 1990. Typology and Universals. The BathPress, Avon.

Dahlstedt, K.-H. 1970. Massmedierna och språket. Skrifter utgivna av Nämnden för svensk språkvård 41. Läromedelsförlagen, Stockholm.

Einarsson, J. 1978. Talad och skriven svenska. Lundastudier i nordisk språkvetenskap. Serie C nr 9. Lund.

Ekerot, L.-J. 1988. Så-konstruktionen i svenskan. Konstruktionstypen "Om vädret tillåter, så genomföres övningen" i funktionellt grammatiskt perspektiv. Lunds universitet, Lund.

Elovaara, J. 1984. Radiotoimittajan työ. Jorma Elovaara, Kirkkonummi.

Enkvist, N. E. 1975. Tekstilingvistiikan peruskäsitteitä. Gaudeamus, Helsinki.

Erholm, E. 1987. Radio-ohjelmien seuraaminen 1976-1986. Oy Yleisradio Ab. Suunnittelu- ja tutkimusosasto. Sarja B: Tutkimusraportit. Yleisradio, Helsinki.

Ferguson, C. A. 1983. Sports Announcer Talk: Syntactic Aspects of Register Variation. I Language in Society 12/1983: 153-172. Cambridge University Press, Cambridge.

Fluck, H.-R. 1976. Fachsprachen. Einführung unb Bibliographie. Friedrich Pustet, Regensburg.

Furuhoff, L. 1972. Föreläsningar i masskommunikation. Almqvist & Wiksell Förlag AB, Stockholm.

Garme, B. & Strömquist, S. 1992. Typiskt talspråk. I Strömquist, S. (red.). Tal och samtal. Studentlitteratur, Lund. 195-206.

Gerlander, M. 1991. Sopimaton kieli yleisradion valtakunnallisissa radio-ohjelmissa. Tutkimusraportti 10/1991. Yleisradio, Helsinki.

Goffman, E. 1981. Forms of Talk. Basil Blackwell Publisher, Oxford.

Greenberg, J. 1974. Language Typology: A Historical and Analytic Overview. Mouton, the Hague.

Grönfors, M. 1982. Kvalitatiiviset kenttätyömenetelmät. WSOY, Helsinki.

Gustafsson, K. & Weibull, L. 1990. Mått på medier. Informations- och massmediegruppen. Skrifter Nr. 4. Handelshögskolan vid Göteborgs universitet.

Hackforth, J. 1975. Sport im Fernsehen. Dialog der Gesellschaft 8. Verlag Regensberg, Münster.

Hadenius, S. & Weibull, L. 1994. Massmedier. En bok om press, radio och TV. ScandBook, Falun.

Hakulinen, A. & Karlsson, F. 1988. Nykysuomen lauseoppia. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki.

Halliday, M. A. K. & Hasan, R. 1989. Cohesion in English. 9. Impression. Longman Inc., New York.

Halliday, M. A. K. 1987. Spoken and Written Modes of Meaning. I Horowitz, R. & Samuels, S. J. (red.). Comprehending Oral and Written Language. Academic Press INC, San Diego.

Hawes, W. 1985. Performing. I Hilliard, R. L. (red.). Radio Broadcasting. An Introduction to the Sound Medium. Longman Inc., New York.

Heritage, J. 1996. Harold Garfinkel ja etnometodologia. Gummerus kirjapaino Oy, Jyväskylä.

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 1988. Teemahaastattelu. Yliopistopaino, Helsinki.

Hjelmquist, E. & Strömqvist, S. 1983. Språkets psykologi. Språk och tänkande i socialt samspel. AWE/GEBERS, Stockholm.

Huhtala, A. 1979. Urheiluohjelmien kieli. I Kahila S. (red.). Elävää suomea. Yleisradion kieliopas. Gummerus, Jyväskylä. 65-73.

Hultman, T. G. & Westman, M. 1977. Gymnasistsvenska. Skrifter utgivna av Svensklärarföreningen 167. Lund.

Häkkinen, K. 1993. Yleisen kielitieteen peruskurssi. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 11. Turun yliopisto.

Jörgensen, N. & Svensson, J. 1989. Nusvensk grammatik. Liber, Malmö.

Kalin, M. 1995. Coping with Problems of Understanding: Repair Sequences in Conversations between Native and Non-native Speakers. Studia Philologica Jyväskyläensia. University of Jyväskylä.

Kalliokoski, J. 1989. JA; rinnastus ja rinnastuskonjunktion käyttö. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki.

Karlsson, F. 1985. Finsk grammatik. Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia 339. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki.

Karlsson, F. 1982. Suomen peruskielioppi. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki.

Karlsson, F. 1994. Yleinen kielitiede. Yliopistopaino, Helsinki.

Karttunen, K. 1986. Millaisia puhekielen rekistereitä radion ja television ohjelmissa tarvitaan. I Kielikello 2/1986: 35-38. Kotimaisten kielten tutkimuskeskus, Helsinki.

Kieli ja sen kieliopit. Opetuksen suuntaviivoja. 1994. Opetusministeriö, Helsinki.

Korhonen, M. 1993. Kielen synty. WSOY, Juva.

Leino, P. 1987. Kieli ja maailman hahmottaminen. I Hoikkala, T. (red.). Kieli, kertomus, kulttuuri. Humaniora-sarja. GAudeamus, Helsinki. 26-51.

Leino, P. 1989. Suomen kielioppi. Otava, Keuruu.

Leiwo, M., Luukka, M.-R. & Nikula, T. 1992. Pragmatiikan ja retoriikan perusteita. Jyväskylän yliopiston viestintätieteiden laitoksen julkaisuja. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.

Lindberg, I., Juvonen P. & Viberg, Å. 1990. Att berätta på två språk - en studie av tvåspråkiga barns återberättelser på första- och andraspråket. I Nettelbladt, U. & Håkansson, G. (red.). Samtal och språkundervisning. Universitetet i Linköping, Linköping.

Lindblad, I.-B. 1985. Lokalradiospråk. En studie av tre lokalradiostationers sändningar. Acta Universitatis Umensis 72. Almqvist & Wiksell International, Stockholm.

Linell, P. & Gustafsson, L. 1987. Initiativ och respons. Om dialogens dynamik, dominans och koherens. Studies in Communication 15. Universitetet i Linköping.

Linell, P. 1978. Människans språk. En orientering om språk, tänkande och kommunikation. Lund.

Loman, B. & Jörgensen, N. 1971. Manual för analys och beskrivning av makrosyntagmer. Lundastudier i nordisk språkvetenskap. Studentlitteratur, Lund.

Miestamo, R. 1996. Kielineuvo. WSOY:n graafiset laitokset, Porvoo.

Molde, B. 1980. Om etermediernas språk. I Språken i vårt språk. Språkstudier samlade av I. Jonsson och utgivna av Svenska Akademien. Norstedts Tryckeri, Stockholm. 90-101.

Morris, B. S. & Nydahl, J. 1985. Sports Spectacle as Drama: Image, Language and Technology. I Journal of Popular Culture 18 (4): 101-110.

Mäkelä, K. 1987. Rakenne, muuntelu, merkitys ja muutos. I Hoikkala, T. (red.). Kieli, kertomus, kulttuuri. Humaniora-sarja. Gaudeamus, Helsinki. 7-25.

Möhn, D. & Pelka, R. 1984. Fachsprachen. Eine Einführung. Sulzberg-Druck, Sulzberg im Allgäu.

Möijer, K. 1989. Svensk språkstil: Stil & stilanalys. Ekelund, Solna.

Noponen, P. 1986. Pekka Tiilikainen, Suomi. Sinivalkoisen äänen legenda 1911-1944. Gummerus Oy, Jyväskylä.

Nordberg, K. 1992. Mot en ny muntlighet? Tal, teknik, tradition i svensk radio. I Lundström, J.-E. & Sahlström, B. (red.). Talspråk, skriftspråk, bildspråk. SIC 35. Universitetet i Linköping.

Nowak, K. & Wärneryd, K.-E. 1972. Kommunikation och påverkan. En bok om målinriktad masskommunikation. Prisma, Stockholm.

Nusvensk frekvensordbok baserad på tidningstext. Del 2. 1971. Allén, S. (ed.). Almqvist & Wiksell, Stockholm.

Nykysuomen käsikirja. 1992. Ikola, O. (red.). Weilin + Göös, Espoo.

Oksanen, M. 1982. Mielikuva Yleisradiosta. Tutkimus Yleisradion imagosta keväällä 1982. Sarja B 9/1982. Oy Yleisradio Ab. Suunnittelu- ja tutkimusosasto. Yleisradio, Helsinki.

Ong, W. 1982. Orality och Literacy. The Technologizing of the World. J. W. Arrowsmith Ltd, Bristol.

Penttinen, K. 1979. Kielenkäyttäjä Yleisradiossa. I Kahila, S. (red.). Elävää suomea. Yleisradion kieliopas. Gummerus, Jyväskylä. 30-36.

Prince, G. 1982. Narratology. The Form and Functioning of Narrative. Mouton, Amsterdam.

Pulkkinen, R. 1984. Radion urheiluselostusten kielen ominaispiirteitä. Suomen kielen pro gradu -työ. Jyväskylän yliopisto.

Puukari, S. 1996. Johdatus kasvatustieteelliseen metodologiaan. Föreläsningar vid Jyväskylä universitet.

Pyykkönen, T. 1990. Nykänen on jumala. I Liikunta & tiede 4/1990: 6-11. Länsi-Savo Oy, Mikkeli.

Rajamäki, T. 1979. Miten puhun radiossa ja televisiossa. I Kahila, S. (red.) Elävää suomea. Yleisradion kieliopas. Gummerus, Jyväskylä. 37-43.

Rintala, P. 1992. Tyyliopin perusteita. I Ikola, O. (red.) Nykysuomen käsikirja. Weilin + Göös, Espoo. 205-228.

Saarenheimo, E. 1989. Radiokielen muutos tiukasta väljään. I Kielikello 3/1989: 19-21. Kotimaisten kielten tutkimuskeskus, Helsinki.

Saari, M. & Nyström, I. 1979. Kurs i svensk grammatik 2. Gaudeamus, Helsingfors.

Saari, M. 1975. Talsvenska. En sociolingvistisk studie över syntaktiska drag i intervjusvar. Helsingfors.

Sandström, S. 1989. Radion urheiluselostajan kielestä. Pro gradu -arbete. Kielten laitos, Vaasan korkeakoulu.

Scannell, P. 1991. Introduction: The Relevance of Talk. I Scannell, P. (red.) Broadcast Talk. Billing and Sons Ltd., Worcester.

Siikala, A.-L. 1987. Kertomus, kerronta, kulttuuri. I Hoikkala, T. (red.) Kieli, kertomus, kulttuuri. Humaniora-sarja. Gaudeamus, Helsinki. 98-117.

Silvennoinen, M. 1992. Ole kuulolla - avaimia radiotoimittajan työhön. Yliopistopaino, Helsinki.

Sorjanen, T. 1994. Nykusuomen peruskielioppi. Gummerus, Jyväskylä.

Sorjonen, M.-L. & Heritage, J. 1991. And-Prefacing as a Feature of Question Design. I Laitinen, L., Nuolijärvi, P. & Saari, M. (red.). Leikkauspiste. Kirjoituksia kielestä ja ihmisestä. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä. 59-76.

Spurkland, T. 1992. Språkutviklingen fra 1814. I Vårt eget språk igår og idag 1. Emil Moestue As, Oslo.

Stedje, A. 1991. Att ingripa i rätt tid eller att inte lägga näsan i blöt. I Danell, K.-J., Persson, G. & Stedje, A. (red.). Språket som kulturspegel. Umeforskare berättar. Almqvist & Wiksell international, Stockholm. 33-40.

Strømnes, F. J. 1974. To be is not always to be. The hypothesis of cognitive universality in the light of studies on elliptic language behaviour. I Scandinavian Journal of Psychology 15/1974: 89-98. Almqvist & Wiksell, Uppsala.

Strømnes, F. J. 1973. A semiotic theory of imagery processes with experiments on an Indo-European and Ural-Altaic language: Do speakers of different languages experience different cognitive worlds? I Scandinavian Journal of Psychology 14/1973: 291-304. Almqvist & Wiksell, Uppsala.

Svensk ordbok. 1987. Richard Clay Ltd, Bungay, Suffolk.

Svensson, J. 1981. Etermediernas nyhetsspråk 2. Studier över innehåll och informationsstruktur. Studentlitteratur Ab, Lund.

Syrjälä, L. & Numminen, M. 1988. Tapaustutkimus kasvatustieteessä. Turun yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunnan tutkimuksia 51.

Teleman U. & Wieselgren A. M. 1978. ABC i stilistik. Lund.

Teleman, U. 1979. Språkrätt. Om skolans språknormer och samhällets. Lund.

Thorell, O. 1982. Svensk grammatik. Esselte Studium, Stockholm.

Thorén, A. 1991. Att tacka i Sverige och Tyskland. I Danell, K.-J., Persson, G. & Stedje, A. (red.). Språket som kulturspegel. Umeforskare berättar. Almqvist & Wiksell, Stockholm. 47-52.

Thors, C.-E. 1970. Svenskan förr och nu. Borgå.

Trudgill, P. 1979. Sociolinguistics: An Introduction. Hazell Watson & Viney Ltd, Aylesbury, Bucks.

Vagle, W. 1992. Radiospråket - et eksempel på sekundär muntlighet. I Lundström, J.-E. & Sahlström, B. (red.). Talspråk, skriftspråk, bildsspråk. SIC 35. Universitetet i Linköping. 117-126.

Valo, M. 1988. Radiopuhe: Kuuntelijoiden arviointia radiopuhujista ja heidän äänestään. En licensiat -avhandling. Jyväskylän yliopisto.

Vestergård, A. 1992. Hur få en mera kompetent sportjournalistik? SKKH Meddelanden Nr 25. Helsingfors.

Viberg, Å., Ballardini, K. & Stjärnlöf, S. 1990. Svensk grammatik på svenska. Berlings, Arlöv.

Vierikko, E. 1985. Televisioesiintyjän opas. Teeveestä tuttu. MTV Oy. Yhteistyö Oy, Helsinki.

Waldahl, R. 1989. Mediepåvirkning. Ad Notam forlag AS, Oslo.

Wellander, E. 1973. Riktig svenska. Kungliga Boktryckeriet P. A. Norstedt & Söner, Stockholm.

Wéssen, E. 1968. Vårt svenska språk. Almqvist & Wiksell Förlag, Stockholm.

Westman, M. 1980. Fackspråk och gruppspråk. I Språken i vårt språk. Språkstudier samlade av Inge Jonsson och utgivna av Svenska Akademien. Norstedts Tryckeri, Stockholm. 55-71.

Westman, M. 1988. Åsikter om svenskt språkbruk. I Linell, P., Adelswärd, V., Nilsson, T. & Pettersson, P. A. (utg.). Svenskans beskrivning, volym 1. SIC 21a. Universitetet i Linköping. 38-62.

Westman, S.-O. 1974. Språket i finlandsssvensk radio och TV. I Hamburger, A., Molde, B. & Sundmann, A. (red.). Språk i Norden 1974. Läromedelsförlagen Svenska Bokförlaget, Lund. 63-68.

Wiio, O. A. 1994. Johdatus viestintään. Weilin + Göös, Helsinki.

Wächter, M. 1974. Inte bara ord. Om kommunikation, massmedia och påverkan. W&Wserien 350. Stockholm.

Yleisradion ohjelmatoiminnan säännöstö. 1972. Yleisradio, Helsinki.

Zillman, D., Sapolsky, B. S. & Bryant, J. 1979. The Enjoyment of Watching Sport Contests. I Goldstein, J. H. (ed.). Sports, Games and Play. Social and Psychological Viewpoints. Hillsdale, New Jersey. 297-336.